

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS.MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA
Specialiojo ugdymo koordinavimas

REDA MACIENĖ

Magistro baigiamasis darbas

**IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ,
PAGEIDAUJAMO ELGESIO KONSTRAVIMAS**

Darbo vadovė: doc. dr. Renata Geležinienė

Šiauliai, 2021

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį darbą,
GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Reda Macienė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Specialioji pedagogika <i>Special Education (specialization - Coordination of Special Education)</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, pageidaujamo elgesio konstravimas <i>Construction of Preferred Behavior for Preschool Children with Behavioral and Emotional Difficulties</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Reda Macienė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Reda Macienė, by submitting this paper confirm (check)

**Embargo laikotarpis
*Embargo Period***

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

Magistro darbo santrauka

Darbe pristatomas tyrimas, kuriuo buvo siekiama atskleisti kokius pageidaujamo elgesio konstravimo būdus ir priemones taiko ikimokyklinių ugdymo įstaigų pedagogai ir tėvai ugdydami vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų.

Siekiant teoriškai pagrįsti pagrindinius darbo konstruktus buvo naudojamas *mokslinės literatūros analizės* metodas. Empirinių duomenų rinkimui vykdyta *anketinė apklausa* „on-line“ būdu. Duomenų tyrimui buvo naudoti *aprašomosios statistikos (faktorinė analizė, koreliacijos koeficientas)* ir *turinio analizės* metodai.

Tyrime dalyvavo dvidešimties Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinio ugdymo įstaigų 110 pedagogų (auklėtojų) ir 289 jas lankančių ugdytinių tėvai.

Svarbiausios *empirinio* tyrimo *išvados*:

1. Pedagogų ir tėvų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių faktorių modelis atskleidė, jog Tiek tėvai, tiek pedagogai dažnai konstruoja pozityvias sąveikas su vaiku, pasitelkia pozityvų pastiprinimą akcentuodami pozityvų vaiko elgesį ir už jį girdami, demonstruodami pasitikėjimą vaiku ir ugdydami jo pasitikėjimą savimi. Ugdymo įstaigoje ir šeimoje dominuoja elgesio konstravimo būdai ir priemonės paremtos alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų demonstravimu ir skatinimu. Atskleista, jog vaikams pasielgus netinkamai, pedagogams geriau sekasi valdyti savo emocijas nei tėvams. Tyrimo rezultatų duomenimis abi respondentų grupės drausminamąsias priemones taiko tik kartais. Tačiau pasitaiko atvejų, jog, tam tikrose situacijose, tiek tėvai, tiek pedagogai pasitelkia tokias nepriimtinas elgesio konstravimo priemones, kaip: gėdinimą, balso pakėlimą, šaukimą, ignoravimą.
2. Ikimokyklinėse ugdymo institucijose inicijuojama pagalba tiek tėvams, tiek pedagogams, ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, tačiau, kaip pažymi respondentai, pagalba suteikiama tik kartais.

Esminiai žodžiai: elgesio ir emocijų sunkumai, elgesio konstravimas, ikimokyklinis amžius.

Turinys

Magistro darbo santrauka	3
Įvadas	6
1 skyrius. ELGESIO VALDYMO PRIEMONIŲ TAIKYMAS UGDANT ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ TURINČIUS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKUS.....	12
1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ir elgesio ypatumai	12
1.1.1. Alfa kartos vaikai.....	15
1.1.2. Berniukų ir mergaičių raidos ir elgesio skirtumai	16
1.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumai, jų raiška.....	18
1.2.1. Elgesio ir emocijų sunkumų samprata.....	18
1.2.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumai	19
1.2.3. Elgesio ir emocijų sunkumų priežastys ir lemiantys veiksniai.....	21
1.3. Vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, elgesio valdymo strategijų, būdų ir priemonių taikymas ikimokyklinėje įstaigoje	23
1.3.1. Pageidaujamo elgesio konstravimo būdai	23
1.3.2. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir tėvų bendradarbiavimas ugdant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų.....	30
2 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ, PAGEIDAUJAMO ELGESIO KONSTRAVIMO TYRIMAS	35
2.1. Tyrimo metodai ir organizavimas	35
2.2. Tyrimo imtis ir dalyviai	39
2.3. Ikimokyklinių ugdymo įstaigų ugdymo programų analizė	41
2.4. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir tėvų požiūrių analizė	46
2.4.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumų apraiškos ir priežastys	46
2.4.2. Pedagogų ir tėvų taikomos pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės.....	50
2.4.2.1. Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių taikymas tėvų požiūriu	50
2.4.2.2. Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių taikymas pedagogų požiūriu	54
2.4.2.3. Tėvų ir pedagogų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių palyginimas	58
2.4.3. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų teikiama pagalba pedagogams ir tėvams, ugdantiems/auuginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų	60
Literatūra	65
Summary	72
Priedai.....	73

Ivadas

Mokslinė problema ir jos aktualumas. Šiandieninė Lietuvos visuomenė gyvena sparčiai kintančiame laikotarpyje, kurį jautriai išgyvena kone kiekvienas žmogus. Siekdamas sėkmingai įsitraukti į aktyvų gyvenimo tempą, asmuo turi gebėti orientuotis socialinėse situacijose, į kurias patenka būdamas visuomenės dalimi, mokėti komunikuoti, spręsti kylančius konfliktus, suvokti pasirinkto ar suteikto socialinio vaidmens įtaką jo elgesiui. Tokia situacija, suteikia šiuolaikiniams jauniems žmonėms platesnes galimybes užmegzti ir plėtoti savo bendravimo ir bendradarbiavimo ryšius, kurti sąmoningą, išsilavinusią, emociškai brandžią, iššūkius priimančią kartą.

Ateities Lietuvos visuomenės centre yra šiandienos vaikas. Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ iškeltas sumanios visuomenės siekis. Strategijoje sumani visuomenė – laiminga, sąmoninga, organizuota, vieninga bendrystė, kurioje socialinė gerovė ir lygios galimybės visiems jos nariams¹. Esminis būdas įgyvendinti šį siekį – ugdyti vaikų socialinius, emocinius įgūdžius, itin atsižvelgiant į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą, nes, kaip teigia Hille ir kt. (2015), būtent ikimokykliniame amžiuje formuojasi vaiko asmenybės pradmenys, charakterio bruožai, vertybės, gyvenamosios ypatumai. Šiame amžiaus tarpsnyje efektyviausia ugdyti vienus iš svarbiausių su emocijų sritimi susijusius vaiko raidos uždavinius: „gebėjimą suvokti ir apibūdinti savo jausmus, gebėjimą valdyti emocijas, gebėjimą suprasti kitų žmonių jausmines būsenas“ (Hille ir kt., 2015, p. 160).

Šiandienos vaikų elgesio ir emocijų sunkumai iššaukia vis didesnę visuomenės susirūpinimą bei kelia sunkumų tėvams, pedagogams, vaiko bendraamžiams ir pačiam vaikui. Vis dažniau girdėti, jog dabartiniai vaikai pernelyg aktyvūs, triukšmingi, impulsyvūs, agresyvūs, nepakantūs, turintys bendravimo problemų, negebantys sukaupti ir išlaikyti dėmesio, keliantys chaosą ir įtampą. Biliūnienės ir Miltenienės (2013) pateikiamais duomenimis, emocijų ir elgesio valdymo sunkumai buvo priskiriami kas penktam vaikui. Užsienio tyrinėtojai, taip pat nustatė, kad su emociniais ar elgesio sunkumais susiduria apie 20 % vaikų (Thomson, Carlson, 2017). R. Giedrienė (2015), remdamasi įvairiais statistiniais duomenimis, tvirtina, jog savireguliacijos sunkumų patiria 68 % vaikų, neadekvačiomis elgesio reakcijomis pasižymi 12 %, agresyvumu – 8 % vaikų, o emocinių sunkumų turi 36 % vaikų.

Elgesio ir emocijų sunkumų turintys vaikai yra ne menkas iššūkis pedagogams, kadangi darbas su šiais vaikais iš pedagogo reikalauja daug pastangų, kūrybiškumo, organizacinių sugebėjimų ir psichologinio tvirtumo. Tartwijk, ir kt. (2016) tyrimas rodo, kad dažnai pedagogai netinkamai besielgiančius vaikus vertina kaip nepatogius, o tokie, neigiami santykiai, ne tik ugdytiniui, bet ir

¹ Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012). *Valstybės žinios*, 2012-05-30, Nr. 61-3050

pačiam pedagogui turi neigiamą įtaką, kai kalbam apie jo patiriamą stresą ir išsekimą. Norint suteikti efektyvią pagalbą ikimokyklinio amžiaus vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų, ypatingą reikšmę turi pedagogo ir ugdytinio tarpusavio santykiai. Anot Petrylienės ir Smilgienės (2012) tinkamą vaiko elgesį labiausiai skatina artimas pozityvus ryšys su aplinkiniais, pasitikėjimas vaiku ir jo demonstravimas. Tačiau, Ališauskas ir Šimkienė (2013) bei Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė (2017), vertindami Lietuvos patirtį, pastebi, kad pedagogai vis dar laikosi ydingo požiūrio, kad problema – pats vaikas, turintis elgesio ir emocijų sunkumų, bet ne šių vaikų ir kitų ugdymosi dalyvių santykiai ir sąveikos. Todėl būtina keisti požiūrį į ugdytinį ir jo elgesį, atskirai vertinant vaiką kaip asmenybę, o jo elgesį, kaip pokyčių vykdymo objektą ir tikslą.

Pedagogai ir kiti specialistai dirbantys su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, inicijuodami iškilusių problemų sprendimą ir koordinavimą susiduria su nelengvu išbandymu. Prasminga ugdomoji veikla, o prireikus ir specialistų pagalba tokiems vaikams yra didelė atspirtis siekiant nutiesti kelią ne tik į mokyklą, sėkmingas studijas, bei ir padeda siekti karjeros bei pajusti pasitenkinimą gyvenimu. Tačiau, kaip pastebi Demir (2019) pedagogai, dažnai nenaudoja tinkamų auklėjimo strategijų, dirbdami su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, todėl, kad jų paprasčiausiai nežino, arba pritaikius tam tikrą strategiją greitu metu nesulaukta tikėto rezultato. Dėl šios priežasties pedagogams svarbu gauti kuo daugiau žinių, kad galėtų tikslingai ir kryptingai organizuoti veiklas, keisti ugdymosi aplinką, parinkti tinkamas priemones. Toks žinių poreikis skatina mokslininkų domėjimąsi šia sritimi ir inicijuoja tyrimus ikimokyklinio amžiaus vaikų, patiriančių elgesio ir emocijų sunkumų, ugdymo(si) tematika.

Pedagogų patirtimi, ugdant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų domėjosi, jau anksčiau minėti, Ališauskas ir Šimkienė (2013). Analizuojant šių autorių tyrimo rezultatus pastebėta, jog įveikiant ugdytinių sunkumus ir gerinant jų elgesį bei bendravimą su kitais ugdymo(si) dalyviais tik trečdalis pedagogų nurodė savo tiesioginį pedagoginį indėlį ir atsakomybę pažįstant ugdytinius ir individualizuojant jų ugdymą bei stiprinant komandinį darbą. Siekiant išsiaiškinti pirminės ir kone svarbiausios ugdymo institucijos – šeimos, patirtį auginat vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, taipogi atliktas ne vienas tyrimas. Vienas iš jų, Slušnienės ir Balčėtienės (2016), kuriame nagrinėjama, kaip tėvai vertina vaikų emocijų ir jausmų raiškos plėtotę ikimokykliniame amžiuje. Šiuo tyrimu autorės atskleidė, kad didžioji dalis tėvų pripažįsta šeimos, ugdymo ir vaiką supančios aplinkos svarbą jo emociniam tobulėjimui, nuo kurio, pasak jų, priklausys geresnė vaiko gyvenimo kokybė ateityje. Vaikų, turinčių vienokių ar kitokių elgesio ir emocijų sunkumų, ugdymo(si) klausimai taip pat analizuojami Barkauskienės ir kt. (2014), Grauslienės, Barkauskienės (2013), Ilektytės (2012), Justickio, Gervytės (2011), Jasiulionės (2015) atliktuose tyrimuose. Tačiau, reiktų atkreipti dėmesį, jog įvertinus ir išanalizavus nurodytų autorių tyrimų rezultatus, pastebima, kad

daugelis jų yra konstatuojamojo pobūdžio, kai apibrėžiami vaikų emociniai ir elgesio sunkumai, galimos jų priežastys, pateikiama, kaip pedagogai ar tėvai jas supranta ir įvardija bei kokius išėities būdus taiko. Pastaraisiais metais šalyje yra atlikti tik keli tyrimai, orientuoti į nuoseklų, įrodymais pagrįstų elgesio ir emocijų problemų sprendimo būdų, priemonių, metodų taikymą, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus. Vienas iš jų, Biliūnienės ir Miltenienės (2013), kuriuo nustatyta, jog ugdytojai taikydami elgesio ir emocijų valdymo strategijas vis dažniau orientuojasi į pozityvių sąveikų su ugdytiniu modeliavimą bei pozityvias elgesio valdymo strategijas, paremtas pozityviu pastiprinimu, alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų rodymu ir skatinimu.

Akivaizdu, jog magistro darbe nagrinėjamas vaikų, patiriančių emocijų ir elgesio sunkumų, ugdymas yra aktuali pedagoginė problema, kurią patikslina esminiai **probleminiai klausimai**: Su kokiais sunkumais susiduria ikimokyklinio ugdymo pedagogai ugdydami vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų? Kokius ugdytinių netinkamo elgesio požymius ir jų priežastis nurodo ikimokyklinio ugdymo pedagogai ir tėvai? Kokie pageidaujamo elgesio konstravimo būdai taikomi ikimokyklinėse ugdymo įstaigose ir šeimose? Kokiais būdais tėvai yra įtraukiami į bendradarbiavimą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje siekiant įveikti vaikų elgesio ir emocijų sunkumus? Kokia pagalba teikiama tėvams ir pedagogams, ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje?

Tyrimo objektas – ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, pageidaujamo elgesio konstravimas

Tyrimo tikslas – atskleisti kokius pageidaujamo elgesio konstravimo būdus ir priemones taiko ikimokyklinių ugdymo įstaigų pedagogai ir tėvai ugdydami vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų.

Uždaviniai:

1. Remiantis mokslinių šaltinių analize, atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ypatumus, elgesio ir emocijų sunkumus bei jų raišką.
2. Pasitelkiant teorinių šaltinių analizę, aptarti elgesio valdymo strategijas, priemones ir būdus taikomus ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.
3. Atliekant ikimokyklinių ugdymo įstaigų ugdymo programų analizę, atskleisti taikomus pageidaujamo elgesio konstravimo būdus ir priemones instituciniu lygmeniu.
4. Remiantis empirinio tyrimo duomenimis, išsiaiškinti ir palyginti kokius pageidaujamo elgesio konstravimo būdus ir priemones taiko ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogai ir ugdytinių tėvai.

5. Anketinės apklausos metodu išsiaiškinti ikimokyklinio ugdymo įstaigose taikomus pagalbos būdus pedagogams ir tėvas ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų.

Tyrimo metodologija.

Tyrimo teorinis pagrindas – konstruktyvizmo, socialinio konstruktyvizmo ir humanistinė ugdymo teorijos.

Konstruktyvizmo teorijos atstovai „neieško kopijų ar veidrodinių atspindžių žmogaus mąstyme, jie mato žmones kaip stebėtojus, dalyvius, kurie aktyviai kuria ir transformuoja savybes, įpročius, nuostatas“ (Tereševičienė, Volungevičienė, ir kt. 2015, p. 69). Piaget (cit. Martišauskienė, 2015, p.39), teigimu „kiekvienas žmogus konstruoja savo tikrovę, kurią po to bando susieti su aplinka. Dėl to atsiranda sąveika tarp vidinės schemos ir supančio pasaulio, kuri vaidina lemiamą vaidmenį, suprantant tikrovę“. Tuo tarpu Vygotskio įžvalgos „įgalina tikslingai modeliuoti pedagogines situacijas, sudarant individualias galimybes konstruoti žinias aukščiausiu besimokančiajam galimu lygiu, padeda apibrėžti pedagogo vaidmenį“ (Martišauskienė, 2015, p. 40). Remiantis šiais konstruktyvizmo teoretikais, galima teigti, jog vaiko mokymasis paremtas individualia konstrukcine veikla ir savąja gyvenimo patirtimi. Pedagogas šiame mokymosi procese atlieka pagalbininko vaidmenį, kurio uždavinys siūlyti tokius konstravimo metodus, kurių dėka vaikas galėtų išmokti svarbiausias gyvenimo pamokas.

Gedvilienė, Kankevičienė (2014) mokslo monografijoje analizuodamos socialinio konstruktyvizmo teoriją ir remdamosios jų atstovais (Berger, Luckman, 1999) tvirtina, kad „žinios yra bendradarbiavimo, vykstančio sociokultūriniame kontekste dalijantis informacija, diskusijų, susitarimų interaktyvių procesų metu, rezultatas“ (Gedvilienė, Kankevičienė, 2014, p. 4). Tuo tarpu Martišauskienė (2015, p.43) teigia, jog „socialinio konstruktyvizmo atstovai laikosi nuomonės, kad žmogus gali pažinti jį supantį pasaulį tik bendraudamas su kitais. Todėl jie esmingai susitelkia į socialinį mokymosi kontekstą, o kartu ir į taikomus mokymo(si) metodus. Labiausiai šią teoriją domina specifinių dalykų, skirtų socialiniam procesui, kuriančiam tikrovės konstrukcijas, pasiūlymas. Jie slypi ne tikrovės įsivaizdavime, bet įvairiausių metodų, kuriant tikrovės konstrukcijas, panaudojime“. Apibendrinant šiuos autorius, galima teigti, jog asmuo per tikslingas socialines sąveikas įgyja naujų prasmingų žinių, kurios padeda konstruoti savąjį pasaulio supratimą.

Humanistinėje teorijoje, kaip teigia Kerevičienės (2014), akcentuojamas individo sąmoningumas ir atsakomybė už savo poelgius ir jausmus bei pedagogo kaip padėjėjo, palydovo vaidmuo. Vadovaujantis šia teorija, ugdant vaikų socialinius ir emocinius įgūdžius, svarbu juos mokyti atpažinti ne tik kitų, bet ir savo jausmus, gebėti juos įvardinti ir adekvačiai išreikšti. Bitino

(2013, p 195) teigimu, „ugdytojas, kuris remiasi humanistinės pedagogikos idėjomis, yra nusiteikęs sąveikauti su ugdytiniu kaip realybe, įsivaizduoti save ugdytinio padėtyje, jausti jo išgyvenimus, nuoširdžiai ir atvirai su juo bendrauti“.

Tyrimo metodai: *mokslinės literatūros analizė*, duomenų rinkimo metodai: *anketinė apklausa* „on-line“ būdu, *dokumentų analizė*; duomenų analizės metodai: *aprašomosios statistikos (faktorinė analizė, koreliacijos koeficientas)* ir *turinio analizės* metodai.

Duomenys apdoroti naudojant SPSS 12 (Statistical Package for Social Sciences) ir EXCEL programiniai paketai.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Kiekybiniam tyrimui atlikti pasirinktas tikslinis kriterinis tyrimo imties sudarymo būdas. Prašymai dalyvauti tyrime ir anketinės apklausos „on-line“ internetinė nuoroda buvo siunčiami tikslingai, pasirenkant tik Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinių ugdymo įstaigų elektroninius paštus. Šių ugdymo institucijų kontaktiniai duomenys gauti iš Šiaulių miesto savivaldybės internetinės svetainės. Iš 36 ikimokyklinių ugdymo įstaigų tyrime sutiko dalyvauti 20. Anketines apklausas atsakė 110 pedagogų (auklėtojų) ir 289 tėvai, ugdantys ikimokyklinio amžiaus vaikus. Kiekybinis tyrimas vykdytas 2020 metų spalio-lapkričio mėnesiais. Kokybinio tyrimo metu išanalizuotos 19 kiekybiniame tyrime dalyvavusių ikimokyklinio ugdymo įstaigų ugdymo programų.

Atliekant tyrimą, buvo laikomasi pagrindinių organizavimo etikos principų: anonimiškumo ir laisvanoriškumo. Vykdam apklausą respondentams buvo pateikta informacija apie tyrimą bei jo tikslas. Taip pat nurodoma tyrimo autorės kontaktinė informacija, pateikti trumpi klausimyno paaiškinimai, pareikšta padėka už dalyvavimą tyrime.

Pagrindinės sąvokos

Elgesio ir (ar) emocijų sunkumai – sutrikimo lygio nesiekiantys elgesio ar emocinių sutrikimų požymiai, trukdantys asmens socializacijai ir saviraiškai, kurie pasireiškia netinkamu, nepriimtinu, agresyviu, provokuojamu, įžūliu elgesiu tam tikrose situacijose, staigiais emocijų pokyčiais, menku savęs vertinimu, nerimu, susirūpinimu, baimėmis (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019, p. 9)

Ikimokyklinis amžius – amžius nuo gimimo iki 6 metų.²

Ikimokyklinis ugdymas – ikimokyklinio ugdymo įstaigose teikiamas ugdymas vaikams nuo gimimo iki 6 metų.²

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių.²

Švietimo pagalba – specialistų teikiama pagalba mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams ir švietimo teikėjams, suteikianti galimybę padidinti švietimo veiksmingumą. Švietimo pagalba apima informacinę, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą.²

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (98 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 31 lentelė, 3 paveikslai. Prieduose pateikiama anketinė anketa tėvams ir pedagogams, 10 lentelių, kuriose susistemintai pateiktos: filosofinės prieigomis, išryškėjusios ugdymo programose; ikimokyklinio ugdymo programų principai; ugdymo programose pateikiami elgesio konstravimo metodai, būdai, strategijos ir priemonės; veiksniai lemiantys ikimokyklinio amžiaus vaiko emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą; tėvų ir pedagogų taikomos elgesio konstravimo priemonės, ugdytinių skaičius grupėse; ugdymo įstaigoje teikiama pagalba šeimai, auginančiai vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, 1 paveikslas iliustruojantis kartu su auklėtoju grupėje dirbančių asmenų skaičių. Darbo apimtis – 71 puslapis.

² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. (2011). *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 38-1804

1 skyrius. ELGESIO VALDYMO PRIEMONIŲ TAIKYMAS UGDANT ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ TURINČIUS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKUS

1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ir elgesio ypatumai

Atskirais amžiaus tarpsniais kiekvienam vaikui yra būdingi tam tikri raidos ypatumai, į kuriuos privalu atsižvelgti organizuojant vaikų ugdymo(si) procesą. Prieš aptariant atskirus amžiaus tarpsnius ir jiems būdingus augimo ir vystymosi ypatumus pravartu išsiaiškinti bendrąją individo raidos sampratos reikšmę.

Žukauskienės (2012) teigimu sąvoka *raida* reiškia procesą, kurio metu individas nuo gyvybės užsimezgimo pradžios auga ir keičiasi visą gyvenimą, kitaip tariant, autorės nuomone, „*raida* – tai besitęsiantis, nuolat vykstantis funkcinių savybių kitimo procesas“ (Žukauskienė, 2012, p. 16). Tuo tarpu Giedrienė (2015) raidos sampratą pateikia kiek plačiau, tvirtindama, jog *raida* yra pokyčiai vykstantys asmens kūno sandaroje, psichikoje, elgesyje dėl organizme betarpiškai vykstančių biologinių procesų ir gamtinės, kultūrinės, socialinės aplinkos poveikio. Remiantis šiuo autorės apibrėžimu žmogaus raidą galima suskirstyti į tris tarpusavyje susijusias sritis: *fizinę*, *kognityvinę* ir *psichosocialinę*. Navickas, Vaičiulienė šias sritis apibūdina taip:

- **„Fizinė raida** apima ūgio, svorio, proporcijų, išorinės kūno išvaizdos kaitą, įvairių organizmo sistemų funkcionavimo pokyčius, smegenų vystymąsi, skirtingo amžiaus žmonių percepcinius ir motorinius gebėjimus.
- **Kognityvinė raida** apima įvairių protinių procesų (suvokimo, dėmesio, vaizduotės, atminties, mąstymo), taip pat kalbos vystymąsi.
- **Psichosocialinė raida** – tai asmenybės, savimonės moralinių vertinimų ir elgesio vystymosi aspektai, taip pat emocinio ryšio, tarpasmeninio bendravimo įgūdžių raida“ (Navickas, Vaičiulienė, 2010, p. 12).

Nepaisant šio skirstymo, pravartu paminėti, jog individo raida yra integruota, kitaip tariant, vienos raidos sritys nuolat veikia kitas. Giedrienė (2015) pateikia kelis integruotumo pavyzdžius: „vaikai, kurių motoriniai įgūdžiai formuojasi itin sparčiai, greičiau susiformuos ir savo pažintines funkcijas. Esant judėjimo apribojimams sumažės vaiko galimybės pažinti išorinį pasaulį, o tai reiškia, kad sulėtės ir jo pažintinė raida. Negana to, sutriks ir jo psichosocialinė raida – vaikas ilgiau neįgis savitvarkos, higieninių įgūdžių, gali turėti problemų įsitraukdamas į socialinius, draminius ir kitus žaidimus, bendraudamas su bendraamžiais ir suaugusiais. Dėl iškilusių bendravimo ir bendradarbiavimo apribojimų sutriks ir vaiko emocinė raida, valios sfera“ (Giedrienė, 2015, p. 17). Šie pavyzdžiai puikiai pavaizduoja visų raidos sričių ryšį ir įtaką viena kitai.

Kaip žinia, egzistuoja nemažai skirtingų teorijų, nagrinėjančių individo raidą. Tačiau nei viena iš jų nepaaiškina absoliučiai visų žmogaus vystymosi aspektų, o dažniausiai apsiriboja ties viena anksčiau minėta raidos sritimi. Tokia skirtingų požiūrių teorijų įvairovė padeda užpildyti esamas viena kitos žinių spragas apie žmogaus raidos psichologiją, tad ši samprata tampa išsamesnė ir aiškesnė. Atsižvelgiant į tai, privalu aptarti svarbiausius teorinius požiūrius, kuriais vadovaujasi šiame darbe: *bihevioristinis*, *psichoanalitinis* ir *ekologinis*.

Bihevioristinė teorija pagrindiniu žmogaus raidos objektu laiko individo elgseną. Šios psichologijos krypties atstovų siekis atrasti dėl kokių tiesioginių priežasčių kyla tam tikras asmens elgesys ir kokias pasekmes jis išsukia. Jų nuomone, asmuo mokosi, stebėdamas kitus individus. Kerevičienės (2014) teigimu žmogus keičia savo elgesį, ypač, kai pastebi, kad už tą elgesį kiti yra skatinami arba jais žavisi.

Psichoanalitinė teorija akcentuoja ankstyvos patirties vaikystėje svarbą. Ši teorija žmogaus raidą interpretuoja per motyvus ir potraukius. Remiantis ja, kiekvienoje raidos stadijoje yra potencialus konfliktas. Andrikienės ir kt. (2013) teigimu, tai, ką individas patirs, ir kaip išspręs konfliktus, tai nulems jo asmenybę ir jo elgesio pobūdį.

Ekologinės teorijos atstovas Bronfenbrenneris (1995, 1997, cit. Navickas, Vaičiulienė, 2010), tvirtina, jog į vaiką privalu žvelgti ne kaip į izoliuotą organizmą, jį reikia suprasti jo natūralios aplinkos kontekste, kuri egzistuoja keliais lygiais kitaip dar vadinamomis sistemomis (mikrosistema, mezosistema, ekzosistema, makrosistema, chronosistema). Individas naudoja aplinką savo naudai, o pakitimai aplinkoje gali daryti įtaką jo funkcionavimui (Žukauskienė, 2012).

Atsižvelgiant į minėtus skirtingus teorinius požiūrius ir raidos integruotumą, šiame skyriuje aptariant ikimokyklinio amžiaus vaikų raidą, visos trys raidos sritys (fizinė, kognityvinė, psichosocialinė) analizuojamos neatsietinai, siekiant sukurti vientisą ikimokyklinuko raidos paveikslą.

Kalbant apie ikimokyklinį amžių, pravartu atkreipti dėmesį, jog skirtinguose šaltiniuose jo periodizacija pateikiama nevienodai. LR Švietimo ir mokslo ministerija nurodo, jog ikimokyklinis ugdymas gali būti teikiamas vaikui nuo gimimo iki 6 metų (kol bus pradėtas teikti priešmokyklinis ugdymas)³. Šį amžiaus tarpsnį Žukauskienė (2012) savo leidinyje aptaria pateikdama dvi skirtingas žmogaus raidos periodizacijas. Pirmojoje amžių nuo gimimo iki 2 metų priskiria kūdikystei, o nuo 2 iki 6 metų – ankstyvajai vaikystei. Antrojoje periodizacijoje amžius skirstomas taip: nuo gimimo iki 1 metų – kūdikystė, nuo 1 iki 3 metų – ankstyvoji vaikystė, nuo 3 iki 6 metų – ikimokyklinė jaunystė.

³ Dėl Privalomo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimo (2012, Nr. V-735/A1-208). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 52-2594

Tuo tarpu Navickas ir Vaičiulienė (2010) pateikia kiek kitokią amžių periodizaciją, kurioje nuo 1-1,5 metų iki 6-7 metų vaikų amžių priskiria ankstyvajai vaikystei.

Kadangi amžiaus ribos pateiktose klasifikacijose kiek skiriasi, toliau šiame darbe kalbant apie ikimokyklinio amžiaus vaikus bus atsižvelgiama į LR Švietimo ir mokslo ministerijos nurodytą amžių, nuo kurio vaikai pradeda lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigą.

Gunindi (2013) ikimokyklinio amžiaus tarpsnį apibūdina kaip laikotarpį, kuomet žmogaus asmenybės plėtra yra pati greičiausia iš visų amžiaus periodų ir tampa atvira įvairių rūšių ir formų mokymuisi. „Šiame raidos tarpsnyje vaikas pamažu tampa savarankiškesnis, iniciatyvesnis, labiau bendraujantis, pradeda daugiau pasitikėti kitais žmonėmis. Jis smalsiai tyrinėja pasaulį, eksperimentuoja, išbando daiktus ir medžiagas; sparčiai plėtojasi jo kalba, turtėja žodynas, tobulėja sakinių struktūra“ (Bernotienė, 2015, p. 7). Navicko ir Vaičiulienės (2010, p. 174) teigimu „ikimokykliniame amžiuje reikšmingos kognityvinės raidos permainos iš esmės keičia vaiko žaidimus, santykius su aplinkiniais“. Iš egocentriško vaikas tampa daug sąmoningesniu asmeniu, tačiau, ikimokyklinio ugdymo metodinėse rekomendacijose pabrėžiama, jog šiame amžiuje „realistinis savęs ir savo gebėjimų vertinimas vaikui dar nebūdingas. Jei vaikas kritikuoja save, mano, jog kitiems jis nepatinka, jo savivokos ir savigarbos raida nepakankamai sėkminga.“ (Monkevičienė ir kt., 2015, p. 34).

Vaikų savireguliacijai ir savikontrolei, kuri plėtojasi ikimokykliniame amžiuje, svarbūs yra: „*dėmesio reguliavimas* – sukaupimas, išlaikymas, perkėlimas, paskirstymas; *darbinė atmintis*, t. y. gebėjimas atmintyje išlaikyti kelis dalykus, kurių reikia veiklai atlikti; *betarpiškų impulsų kontrolė* ir gebėjimas kurį laiką kantriai, atkakliai tęsti veiklą, kad ją užbaigtum, net ir tada, kai dėmesį patraukė kita veikla, gebėjimas laikytis susitarimų, elgesio taisyklių; *emocijų raiškos kontrolė*, susilaikant nuo agresyvių veiksmų, atsipalaiduojant, nusiraminant“ (Monkevičienės ir kt., 2015, p. 27).

Ikimokykliniame amžiuje vaikui esminis mokytojas ir vedlys yra suaugusysis. Šiame raidos laikotarpyje vaikas mokosi suprasti suaugusįjį, jo jausmus, poreikius, reikalavimus, gera valia jiems paklūsta, iš suaugusiojo mokosi bendrauti. Tuo pat metu ikimokyklinukas siekia savarankiškumo, mokosi suaugusiesiems pasakyti ar parodyti savo poreikius, su suaugusiais tariai ar derasi dėl to, kas jam svarbu (Monkevičienės ir kt., 2015, p. 41). Bendravimo su suaugusiuoju modelį vaikai perkelia į bendravimą ir su bendraamžiais. „Draugaudami ir bendraudami vaikai: palaiko vienas kito norus, interesus; užjaučia, padeda, paguodžia; derina veiksmus, tariai, svarsto; keičiasi patirtimi, informacija; kartu fantazuoja, kuria; ieško būdų, kaip taikiai išspręsti nesutarimus; stengiasi išsiaiškinti savo panašumus ir skirtumus“ (Monkevičienė ir kt., 2015, p. 48).

1.1.1. Alfa kartos vaikai

Labai svarbu atkreipti dėmesį, jog nuo 2010-ųjų gimę vaikai, šių dienų ikimokyklinukai ir pradinių klasių mokiniai, priklauso iki šiol technologiškai pažangiausiai Alfų kartai. Tang ir Lim, (2018) teigimu, kas savaitę visame pasaulyje gimsta daugiau nei du su puse milijono Alfa kartos vaikų.

Alfa pavadinimas tarsi simbolizuoja naujos eros pradžią. Sociologų McCrindle ir Wolfinger (2010) teigimu, Alfa karta yra tarsi netyčinio visuotinio eksperimento dalis, kai nuo pat mažų dienų vaikai pastatomi prieš ekranus, kurie tampa ne tik jų linksmintojais, bet ir švietimo priemone

Coetzee (2018, p. 2) teigimu „visuotinai tikimasi, kad Alfa kartos vaikai yra ir bus iki šiol sveikiausi, turtingiausi, labiausiai išsilavinę ir technologiškai išsivystę. Jie turi daugiau ir įvairesnių gebėjimų, tačiau kartu susiduria ir su daugiau iššūkių“. „Technologijos šiems vaikams leidžia labai greitai tobulėti, tačiau kartu gali tapti asmeninių elgesio problemų priežastimi.“ (Hudson, 2018, p.1)

Pedagogui svarbu suvokti, kad tai – visiškai kitokie vaikai, todėl būtina skirti daugiau dėmesio jų bruožų pažinimui. Tik tokiu būdu ugdytojui pavyks sudaryti palankias sąlygas visapusiame jų tobulėjimui, užtikrinti kelią į sėkmę ir padėti efektyviai susidoroti su kylančiais sunkumais.

Remiantis Macijauskienės ir Norvilienės (2018) atlikto tyrimo rezultatais ir jų analizuotais kitų autorių darbais žemiau pateikiama lentelė su trumpa Alfa kartos charakteristika.

1 lentelė

Alfa kartos charakteristika

Tai itin žingeidūs, technologiškai raštingi bei atviri naujovėms vaikai, kurie yra labai gabūs ir turi daug žinių apie supantį pasaulį.
Alfa vaikus sunkiau sudominti, jiems greitai pasidaro nuobodu. Taip yra todėl, kad nuo ankstyvo amžiaus išmokę naudotis išmaniaisiais įrenginiais, ilgainiui jie pripranta greitai „nuskaityti informaciją“.
Alfos būtina informaciją gauti iškart. Labiau, nei bet kuri ankstesnė karta, alfa vaikai trokšta, kad į jų klausimus būtų atsakyta nedelsiant. Jei pašnekovas negali to padaryti skubiai, galimas daiktas, kad neteks alfa kartos vaiko susidomėjimo.
Alfa kartos vaikai vienu metu gali atlikti kelis darbus, tačiau ilgiau susitelkti ties viena veikla jiems žymiai sunkiau, pastebima kantrybės stoka ir negebėjimas tvardyti kylančių emocijų.
Tai prasmės ieškotojai. Jie natūraliai domisi supančiu pasauliu ir siekia nevaržomai jį tyrinėti pasitelkiant inovatyvius, patyriminius būdus. Pažymėtina, jog mokymo(-si) procese alfa kartos vaikams itin svarbu tyrinėti, išmėginti, atrasti. Šiuo atveju pedagogas reikalingas labiau kaip pagalbininkas, o ne nurodinėtojas, todėl ugdant būtinas abipusis bendradarbiavimas.
Alfos yra žymiai mažiau priklausomi nuo formalių taisyklių. Jiems svarbu būti ne sistemoje, o „sraute“. Alfa kartos vaikai linkę laikytis savidisciplinos, o ne būti kontroliuojami iš išorės.
Alfa kartos vaikai labai vertina tarpasmeninius ryšius su bendraamžiais. Siekiant įtraukti juos į veiklą, būtina skatinti bendravimą ir bendradarbiavimą, kurti vieningą ugdytinių komandą.
Alfa kartos vaikai labiausiai išsiskiria savo bendruomeniškumo poreikiu, išreikštu egocentrizmu ir fiziniu bei emociniu aktyvumu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Macijauskiene, Norviliene (2018, p.77, 84)

Remiantis pateikta charakteristika galima teigti, kad Alfų kartos vaikai, lyginant su ankstesnių kartų atstovais, pasižymi išskirtiniais bruožais, kuriuos būtina įvertinti modeliuojant sėkmingą šios kartos ugdymo(si) perspektyvą.

1.1.2. Berniukų ir mergaičių raidos ir elgesio skirtumai

Kalbant apie ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ir elgesio ypatumus pravartu atkreipti dėmesį, jog jų įtakai turi ir lyčių skirtumai.

Ikimokyklinio ugdymo metodinėse rekomendacijose, remiantis atliktais tyrimais, aiškinama, jog „mergaitės anksčiau pradeda kalbėti, o berniukai geriau orientuojasi erdvėje. Į fizinę emocinę ir protinę įtampą mergaitės reaguoja ramiau, ieškodamos švelnumo ir bendravimo, berniukai įtampą įveikia aktyviai judėdami arba veikdami. Mergaitės vienu metu gali sutelkti dėmesį į kelis objektus, berniukai – tik į vieną ir kt.“ (Monkevičienė ir kt., 2015, p. 2).

Nagrinėtuose skirtingų šalių naujausiose ikimokyklinio amžiaus mergaičių ir berniukų raidos skirtumų tyrimuose pastebėtos panašios tendencijos. Rusijoje Sobkin ir kt. (2016) atliktame tyrime berniukai pademonstravo geresnius rezultatus regimosios atminties teste, o mergaitės surinko daugiau taškų savitvardos ir socialinio sumanumo (didesnis sugebėjimas aptikti kažkieno neigiamų emocijų priežastis) srityje.

Abo El Elella ir kt. (2017) autorių Egipte atliktame 1012 ikimokyklinio amžiaus vaikų tyrime gauti rezultatų duomenys atskleidė, jog mergaitės dažniau pasižymėjo bendravimo ir smulkiosios motorikos sričių stiprumu, nei jų bendraamžiai berniukai ($p \leq 0,001$). Tuo tarpu berniukai, turėjo didesnę pasisėkimą stambiojoje motorikoje, nei mergaitės ($p = 0,002$). Gan panašūs tyrimo rezultatai gauti ir Brazilijoje Lopes Silva ir kt. (2018) autorių atliktame 318 trijų-keturių metų amžiaus vaikų tyrime. Vertinant lyčių skirtumus, rezultatai parodė, kad mergaitės atliko užduotis geriau, nei berniukai. Jos pasirodė geriau trijose iš keturių sričių: asmeninėje – socialinėje ($p < 0,001$), smulkiojoje motorikoje ($p = 0,020$), ir kalboje ($p = 0,028$). Stambiojoje motorikoje nebuvo pastebėta statistiškai reikšmingų rezultatų tarp lyčių. Lewicki ir kt. (2018) mokslininkų Vokietijoje atlikto 4 251 trijų - šešių metų amžiaus vaikų tyrime mergaitės taip pat pademonstravo pranašumą visose kompetencijų srityse ($0,18 \leq |d| \leq 0,82$): smulkiosios ir bendrosios motorikos, kalbos ir pažinimo bei socialinės raidos. Aye ir kt. (2018) japonų mokslininkų atliktas penkiamečių motorikos įgūdžių raidos tyrimas atskleidė, jog mergaitės turėjo žymiai geresnius judėjimo įgūdžius, tuo tarpu berniukai – ženkliai geresnius objektų valdymo įgūdžius.

Daugiau mergaičių ir berniukų individualių elgesio ir gebėjimų skirtumų išryškėjusių naujausiuose smegenų tyrimuose galima rasti toliau pateiktoje lentelėje.

2 lentelė

Berniukų ir mergaičių raidos ir elgesio skirtumai

MERGAITĖS	BERNIUKAI
Kairioji mergaičių smegenų žievės dalis, valdanti mąstymą, kalbą, bendravimą, bręsta greičiau nei berniukų. Ankstesnis mergaičių kairiojo smegenų pusrutulio formavimasis lemia geresnius negu berniukų su kalba susijusius gebėjimus.	Berniukai geriau orientuojasi erdvėje, nes jų smegenyse ryšys tarp dešiniojo ir kairiojo pusrutulių formuojasi vėliau, ir kurį laiką iš dešiniojo pusrutulio augančios neuronų jungtys „grįžta“ atgal ir labai sutankėja.
Mergaičių smegenų dalis, jungianti kairįjį ir dešinį pusrutulius, išsivysčiusi geriau nei berniukų. Dėl kairiojo ir dešiniojo pusrutulių geresnės sąveikos mergaičių skaitymo įgūdžiai geresni nei berniukų.	Berniukų smegenų sritys, atsakingos už erdvinį mąstymą bei motorinius įgūdžius, išsivysto anksčiau nei mergaičių. Todėl berniukai dažniau renkasi erdvinio mąstymo, konstrukcinius, matematinius žaislus.
Dėl ankstesnio, nei berniukų, smegenų neuronų jungčių brendimo mergaitės geriau suvokia aplinką ir anksčiau pradeda bijoti atsiskirti nuo mamos.	Nuo 9 mėnesio berniukai išmoksta savo baimę valdyti veikla, judėjimu. Toks įprotis išlieka ir vėliau.
Mergaitės geriau negu berniukai įveikia fizinę, emocinę ir protinę įtampą.	Berniukai užmezga daugiau draugystės ryšių, tačiau šie ryšiai dažnai paviršutiniškesni ir trumpesni. Berniukai emociškai pažeidžiamesni už mergaites.
Mergaitės vienu metu gali atlikti kelis darbus (jų smegenų Corpus callosum 30 proc. didesnis nei berniukų).	Berniukai vienu metu gali susikaupti tik vienai veiklai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis (Monkevičiene ir kt., 2015, p. 4)

Kalbant apie mergaičių ir berniukų skirtumus, vertėtų paminėti, jog tiek visuomenėje, tiek pedagogų tarpe vyrauja tam tikri nusistovėję stereotipai. Juos puikiai iliustruoja Rytų Japonijoje Imai-Matsumura ir Yamamoto (2019) atliktas tyrimas. Šių autorių tyrime buvo nagrinėjami lyčių skirtumai ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio savireguliacijos ir vykdomosios funkcijų srityse. 111 penkių metų vaikams buvo pateiktos savireguliacijos, elgesio slopinimo ir darbinės atminties užduotys (tiesioginis matavimas). Vaikų atsakas į pedagogo nurodymus buvo įrašinėjamas (stebėjimas grupėje). Vaizdo įrašai vėliau buvo analizuojami tyrėjų. Pedagogai taip pat vertino vaizdo įrašuose užfiksuotas elgesio problemas grupėje. Rezultatai parodė, kad tyrėjų nagrinėtuose tiesioginiuose matavimuose ir stebėjimuose nebuvo reikšmingų lyčių skirtumų, tačiau pedagogai vertindami agresyvų elgesį, socialines ir dėmesio problemas pažymėjo, jog mergaičių problemos buvo mažesnės nei berniukų. Šie rezultatai rodo, kad pedagogai gali vertinti elgesio problemas atsižvelgdami į ugdytinių lytį.

Ši problema taip pat aptariama ir Ikimokyklinio ugdymo metodinėse rekomendacijose. Jose atkreipiamas dėmesys į tai, kad ikimokyklinio ugdymo auklėtojų moterų požiūris į berniukus ir mergaites, joms pačioms to nesuvokiant, skiriasi. Rekomendacijų rengėjai remdamiesi Blank-Mathieu (cit. Monkevičienė ir kt., 2015, p. 6) atliktais tyrimais aiškina, „kad ikimokyklinio ugdymo

auklėtojos mergaites nesąmoningai suvokia kaip: visuomeniškas, pasitikinčias, dėmesingas, paslaugias, pasiduodančias įtakai, bendradarbiaujančias, ramias. Tuo tarpu berniukus ikimokyklinio ugdymo auklėtojos nesąmoningai suvokia kaip: neramius, triukšmingus, pašėlusius, įžūlius, gebančius apsiginti, siekiančius laimėjimų, nenuspėjamus“.

„Pačių ikimokyklinio ugdymo auklėtojų nesuvoktos nuostatos dėl berniukų veikia jų požiūrį ir santykius su vaikais. Berniukai sulaukia daugiau kritikos. Jie jaučiasi varžomi mažoje grupės erdvėje ar ribojant jų laisvą judėjimą kieme. Jie neturi vyriško elgesio modelio darželyje, kadangi vyras auklėtojas darželyje – retenybė. O iš mergaičių per dažnai tikimasi paklusnumo, nuolankumo, ramaus elgesio, ribojant kai kuriuos natūralius jų poreikius.“ (Monkevičienė ir kt., 2015, p. 6).

Anksčiau minėtų autorių tyrimais nustatyta informacija apie ikimokyklinio amžiaus berniukų ir mergaičių skirtumus turėtų paskatinti pedagogus įsigilinti į jų poreikius, tinkamai interpretuoti jų elgseną, suprantant, kad ji vaikams yra natūrali, apmąstyti savo elgesį su skirtingos lyties vaikais, išmokti atpažinti savo, kad ir nesąmoningos elgsenos, klaidas, jų nekartoti ir kurti tiek berniukams tiek mergaitėms jų prigimtį atitinkančias ugdymo(si) sąlygas.

Apibendrinant analizuotą mokslinę informaciją, galime teigti, jog šio laikmečio ikimokyklinio amžiaus vaikai, jų poreikiai bei patirtys yra saviti ir kitokie negu suaugusiųjų vaikystėje, todėl vienas iš aktualiausių uždavinių pedagogams – žinoti kokiomis savybėmis pasižymi šiuolaikinis vaikas, į kokius berniukų ir mergaičių elgesio skirtumus privalu atsižvelgti juos ugdant, atpažinti jų poreikius ir personalizuoti jų ugdymą(si).

1.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumai, jų raiška

1.2.1. *Elgesio ir emocijų sunkumų samprata*

Tarptautinių žodžių žodyne (2013, p. 46) *elgesys* apibrėžiamas, kaip „organizmo veiksmų ir reakcijų į aplinką visuma. Jis gali būti sąmoningai suvokiamas arba pasąmoningas, atviras arba slaptas, valingas arba nevalingas“. Pasak Jovaišos (2007, p. 68), „*elgesys* – žmogaus veiksmai, atspindintys jo santykį su aplinka“. Kitaip tariant, elgesys – tai individo veiksmas ar fizinis atsakas, reakcija, tam tikromis aplinkybėmis. Legkausko (2012, p. 105) teigimu, „*emocijos* yra sąmonės priemonė aplinkos įvykiams įvertinti mūsų poreikių atžvilgiu“. Tuo tarpu Myers (2008, p. 437) *emociją* paaiškina taip: „psichologinės reakcijos, kurias sudaro fiziologinio sužadavimo, išraiškos veiksnių ir sąmoningos patirties sąveika“. Be to, autorius išdėsto, kad įvairaus pobūdžio poreikiai, komunikavimas, sąveika ar veikla lemia emocines reakcijas, situacines emocines būsenas, afektus, nuotaikas, jausmus. Jos sukiyla, kai žmogui iškyla būtinybė prisitaikyti prie jį supančio išorinio pasaulio. Pasak Bauer, Evanschitzky, Hille (2015, p. 158), „*emocija* yra kompleksinė subjektyvių ir

objektyvių veiksmų interakcijų visuma, ji perduodama neuronais, teikia afektinės patirties, gali lemti elgesį, kuris dažnai būna ekspresyvus, tikslingas ar adaptyvus.“

Legkauskas (2012, p. 105-106) išskiria šiuos emocijos komponentus:

- „fiziologinis – kiekvieną emociją lydi nervų sistemos aktyvumo pokytis, kuris daro įtaką kitoms organizmo sistemoms (kvėpavimui, kraujotakai ir t. t.);
- išraiškos yra glaudžiai susijusios su fiziologiniu komponentu; dalis fiziologinių reakcijų matosi išorėje, be to, pagrindinėms emocijoms (baimei, džiaugsmui, pykčiui, liūdesiui, nuostabai, pasišlykštėjimui) būdingos universalios, aiškiai atskiriamos veido, balso ir kūno išraiškos;
- mąstymo emocijas iš esmės sukelia ne pats įvykis, bet individo vertinimas, kokį poveikį tas įvykis turi jo poreikių tenkinimui;
- elgesio – reiškiasi atitinkamu elgesiu.“

Kalbant apie emocinius ir elgesio sunkumus pedagoginėje psichologinėje literatūroje jie dažnai apibūdinami kaip *eksternalūs* ir *internalūs* sunkumai. Rescorla ir kt. (2011) *emocinius (internalius) sunkumus* traktuoja, kaip emocines problemas, pasireiškiančias vidiniais išgyvenimais, t.y. keliančias konfliktus žmogaus viduje. Šie sunkumai trukdo užmegzti ir palaikyti patenkinamus tarpusavio santykius su bendraamžiais ir suaugusiais (Ališauskas ir Šimkienė, 2013). Tuo tarpu *elgesio (eksternalūs) sunkumai* pasireiškia išoriškai, kaip nekontroliuojamas, neadekvatus elgesys, kuris trukdo tarpasmeniniams santykiams, kelia konfliktus su aplinka (Rescorla ir kt. 2011).

1.2.2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumai

Kalbant apie vaiko elgesio ir emocijų problemas privalu atskirti vaiko gyvenime pasireiškusius sunkumus nuo sutrikimų. Bielskytė-Simanavičienė ir Paurienė (2017) remdamosios mokslininkų darbais aiškina, jog edukacinėje praktikoje dažniau susiduriama ne su elgesio ir emocijų sutrikimais, bet su elgesio ir emocijų sunkumais. „Tai – sutrikimo lygio nesiekiantys elgesio ar emocijų požymiai, trukdantys asmens socializacijai ir saviraiškai. Jei vaiko elgesys ar emocijos trukdo jo socialinei adaptacijai ir saviraiškai (neleidžia atsiskleisti), tačiau požymių nepakanka sutrikimui nustatyti, laikoma, kad vaikas turi elgesio ir emocijų sunkumų“ (Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė, 2017, p.2). Tuo tarpu Breidokienė ir Ignatovičienė (2015) diskutuojamos apie vaikų elgesio sunkumus, teigia, jog probleminiu jį galima vadinti tuomet, jei jis skiriasi nuo tikėtinų jo amžiaus vaikų reakcijos, neatitinka socialinės grupės taisyklių. Toks elgesys gali būti pastebimas ne tik šeimoje, bet ir kitoje socialinėje aplinkoje: ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, vaikų žaidimų aikštelėje, kitoje aplinkoje. Barkauskienė ir Paulaitienė (2014, p. 19) išreiškia susirūpinimą ir teigia, „kad elgesio problemos vaikystėje yra didelį nerimą kelianti problema, nes destruktivaus elgesio apraiškos sukelia neigiamų

padarinių ne tik tokių sunkumų turintiems vaikams, bet ir aplinkiniams, ypač artimiausiai socialinei aplinkai.“

Biliūnienė ir Miltenienė (2013, p. 32) savo tyrime atskleidžia, kad „ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumai dažniausiai pasireiškia bloga asmens savikontrolė, chaotiška, netolygia veikla, dėmesio ir aktyvumo stoka. Retai stebimi arba tėvų neatpažįstami vaiko socialiniai ir emociniai sunkumai, agresyvumas ir netinkamas elgesys.“ Giedrienė (2015), remdamasi įvairiais statistiniais duomenimis, tvirtina, jog savireguliacijos sunkumų patiria 68 % vaikų, neadekvačiomis elgesio reakcijomis pasižymi 12 %, agresyvumu – 8 % vaikų, o emocinių sunkumų turi 36 proc. vaikų. Ališausko ir Gimkienės (2013) teigimu šiame amžiaus laikotarpyje vaikų emociniai sunkumai pasireiškia socialiniu atsitraukimu, įprastos veiklos vengimu, dėmesio reikalavimu, nuolatine liūdna nuotaika, menkavertiškumo jausmu, irzlumu, jautrumu, nerimu, baimėmis, nuovargiu ir įtampa, o vaikams, turintiems elgesio sunkumų, būdingas pyktis, dirglumas, impulsyvumas, šiurkštumas, dėmesio stoka, maža tolerancija frustracijai, pykčio priepuoliai, nepakantumas, nesugebėjimas užsibrėžti ir siekti tikslo, gėdos, užuojautos stoka. Šiems mokslininkams antrina Flower ir kt. (2014) tvirtindami, jog vaikų elgesio problemos gali taip pat pasižymėti fizine ir žodine agresija, priekabiavimu, nepagarba, nepaklusnumu.

Švietimo ir mokslo ministerijos ir Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro parengtose rekomendacijose (2018) pateikiami dar išsamesni vaikų elgesio ir emocijų sunkumų požymiai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Vaikų elgesio ir emocijų sunkumų požymiai

Elgesio bei tvarkos taisyklių laužymas ir opozicinis neklusnumas.
Agresyvumas.
Socialinių įgūdžių stoka: nemoka susidraugauti, palaikyti draugiškus santykius, užmegzti pokalbį, išvengti konfliktinių situacijų, nežino, kaip elgtis vienoje ar kitoje socialinėje situacijoje, neturi draugų, yra atstumiamas bendraamžių.
Dažnai netinkamai interpretuoja kitų žmonių užuominas, nesupranta aplinkinių nuotaikų, jausmų.
Negeba valdyti savo jausmų ir emocijų bei prisitaikyti socialinėse situacijose.
Žino tam tikras socialinio elgesio normas, bet nesielgia pagal jas.
Neadekvatus savęs vertinimas: arba aukštas perspektyvinis savęs vertinimas (įsivaizduoja, kad, kai panorės, galės pasiekti pageidaujamą rezultatą), arba labai žemas savęs vertinimas ir išmoktas bejėgiškumas, nepasitikėjimas savimi.
Padidėjęs nerimastingumas: demonstruoja susijaudinimą ir nepasitikėjimą savimi, kai skiriamos užduotys arba tam tikri vaidmenys.
Nuolat liūdnas, blogos nuotaikos, abejingas viskam, kas vyksta aplink.
Patiria įvairių somatinių negalavimų didesnę įtampą keliančiose situacijose.
Savivertės pokyčiai.
Nerimas, pablogėjusi nuotaika.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Švietimo ir mokslo ministerijos ir Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro rekomendacijomis (2018, p. 20)

Privalu atkreipti dėmesį, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumai, kaip teigia Bielskytė-Simanavičienė ir Paurienė (2017, p.2), „atsiranda tik tam tikrose situacijose, yra laikini ir gali būti veiksmingai sprendžiami laiku suteikiant kokybišką pagalbą“. Šių autorių nuomone, elgesio ir emocijų sunkumai tampa labai aktualūs, kai toks vaikų elgesys išlieka stabilus, veikia bei trikdo vaiko prisitaikymą jį supančioje socialinėje aplinkoje, gyvenime ir gali virsti sutrikimais. Norint kuo efektyviau padėti šiuos sunkumus patiriantiems vaikams privalu ne tik juos atpažinti, bet ir žinoti juos keliančius veiksniai.

1.2.3. Elgesio ir emocijų sunkumų priežastys ir lemiantys veiksniai

Kalbant apie ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumus labai svarbu išsiaiškinti galimą jų atsiradimo kilmę.

Pastebima, jog skirtingi autoriai nevienodai traktuoja esminius veiksniai, darančius neigiamą įtaką vaikų elgesiui. Vienose teorijose teigiama, kad kylančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumų pagrindas pati vaiko asmenybė, kitose – jo socialinė aplinka. Umbrasienė ir Narkauskaitė (2010) savo darbe taip pat pažymi du esminius veiksniai ir jų sąveiką: vidinius ir išorinius. Autorės vidiniams veiksniai priskiria individo psichinę, fizinę sveikatą, temperamentą ir pan., o išoriniams – tėvų psichikos sveikatą, auklėjimą, skurdą šeimoje, probleminių draugų elgesį. Pasak Bulotaitės (2014, p. 20), „elgsena yra individo (asmenybės), jo elgesio ir suvoktos aplinkos sąveikos rezultatas“. Sąveikaujant šioms trimis sistemoms aiškinama kylančių elgesio ir emocijų sunkumų kilmė. Autorės teigimu, viena dalis veiksnių skatina individo probleminių elgesį, kita – jį kontroliuoja. Balansas tarp šių veiksnių lemia asmens elgesio ir emocijų sunkumų raiškos lygį (Bulotaitė, 2014). Žukauskienė ir kt. (2011), analizuodami vaikų negatyvaus elgesio apraiškas, tėvų auklėjimo stiliaus įtaką, socialines ir kultūrines vertybes, įvardina kaip esminius veiksniai, turinčius reikšmingos įtakos jų formavimuisi. Tuo tarpu Žygaitienės ir Veličkienės (2016, p.64) prie esminių elgesio ir emocijų sunkumų atsiradimo veiksnių priskiria: „šėimos kontrolę, auklėjimo funkcijų susilpnėjimą, socialinį apleistumą, nusikalstamumą šeimoje, smurtą prieš vaikus.“

Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė (2017), išanalizavusios skirtingų autorių požiūrius, savo darbe struktūruotai pateikia keturis esminius veiksniai, turinčius įtakos elgesio ir emocijų sunkumų formavimuisi (žr. 3 lentelę).

Elgesio ir emocijų sunkumus lemiantys veiksniai

Biologinius sutrikimus ir ligas	Biologiniai sutrikimai, liga, prasta mityba, smegenų trauma gali sudaryti sąlygas emocijoms ar elgesio problemoms kilti.
Patologinius santykius šeimoje	Vaikai, stokoiantys tėvų dėmesio, nerandantys artimo, šilto ryšio su gimdytojais, patiriantys smurtą šeimoje, kenčiantys nuo nestabilių, nuolat kintančių tėvų reikalavimų, nesaugūs piktnaudžiaujančių svaigalais tėvų vaikai praranda emocinę pusiausvyrą, išgyvena nuolatinę įtampą.
Netinkamą patyrimą ugdymo įstaigoje	Ugdymo įstaiga gali turėti neigiamos įtakos, jei: vaikas atstumiamas ar žeminamas, pedagogas nejautrus vaiko asmenybei; nuvertinama vaiko veikla ar nesuteikiama individuali atsakomybė; bendraamžių patyčios; per aukšti ar per žemi elgesio ar mokymosi reikalavimai; neadekvačios, prieštaringos taisyklės, tvarka, drausmė ar jų stygius; netinkami elgesio modeliai.
Neigiamą kultūrinę ir socialinę įtaką	Kultūra turi įtakos agresijai, nerimui, depresijai atsirasti, vadinasi, kultūrinė aplinka, kurioje vaikas auga, veikia jo emocinę, socialinę ir elgesio raidą. Didelę įtaką elgesio ar ir emocijų problemoms atsirasti daro narkotikų, alkoholio vartojimas, nepilnamečių motinų, daugiavaikių šeimų ir skurdžiai augančių vaikų gausėjimas, smurtas ir prievarta, neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Bielskytė-Simanavičiene, Pauriene (2017)

Ališauskas ir Šimkienė (2013) savo tyrime pateikia Dreikurs išskirtus netinkamo elgesio tikslus: dėmesio, jėgos, keršto siekimą, atsitraukimą, bejėgiškumo demonstravimą. Minėti autoriai nurodo, jog vaiko, elgesio ir emocijų sunkumų nulemtos, netinkamo elgesio apraiškos kyla, kuomet jo fiziologiniai, saugumo, pripažinimo ir pagarbos ar kt. poreikiai yra netenkinami arba tenkinami netinkamai. Tokiu nepageidaujamu elgesiu vaikas siekia pašalinti tikslų patenkinti tam tikrus poreikius, kai jų negali patenkinti priimtinais būdais.

Remiantis moksline literatūra, elgesio ir emocijų sunkumų atsiradimą gali lemti priežastys, kurios siejasi su vaiko asmenybe, biologiniais-genetiniais, sociokultūriniais veiksniais, vaiką supančia socialine aplinka: poreikių netenkinimu ar netinkamu jų tenkinimu, netinkamo elgesio pastiprinimu, dėmesio, jėgos ar pranašumo siekiu, menku savęs vertinimu, prastesnis socialinių signalų, siunčiamų iš kitų asmenų, priimtinių socialinių normų tam tikroje situacijoje suvokimas, sveikatos sutrikimais. Svarbiausia suvokti, jog savalaikis suaugusiųjų įsikišimas ir nuosekliai, pasitelkiant tinkamas strategijas ir metodus, įgyvendinami vaiko elgesio pokyčiai, tinkama socialinė aplinka gali užkirsti kelią arba bent sušvelninti vaikų elgesio ir emocijų sunkų raišką.

1.3. Vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, elgesio valdymo strategijų, būdų ir priemonių taikymas ikimokyklinėje įstaigoje

Pasak Leliūgienės ir Kaušylienės (2012, p. 21), „kiekvienam ikimokyklinio amžiaus vaikui ugdymo įstaigos bendruomenė yra artimiausia (po šeimos) socialinė aplinka, kurioje pasireiškia jo gebėjimai, vyksta aktyvus socializacijos procesas“. Dėl šios priežasties ugdymo institucija turi prisiimti atsakomybę ir pareigas ugdant socialią, valdyti sudėtingas gyvenimiškas situacijas gebančią ir emociškai brandžią jaunąją kartą.

1.3.1. *Pageidaujamo elgesio konstravimo būdai*

Vaikas, dar prieš pradėdamas lankyti ikimokyklinę ugdymo įstaigą – kūdikystėje ir ankstyvojoje vaikystėje – išsiugdo dominuojančius charakterio bruožus, kurie dažnu atveju nulemia sunkumų keliantį elgesį. Burvytės ir Ralio (2012, p. 33) tvirtinimu „labai svarbu įžvelgti vaiko dominuojančių charakterio bruožų nulemtą netinkamą elgesį ir laiku pritaikyti elgesio korekciją“. Juolab, kad, pasak autorių, ikimokyklinio amžiaus metais vaikai yra imliausi ne tik kalbų mokymosi, bet ir emocijų valdymo, ryšių su kitais formavimo įgūdžiams, tik jiems reikia tinkamo poveikio. Dėl šios priežasties vienas iš pagrindinių ikimokyklinio ugdymo pedagogo siekių tampa sudaryti tokias ugdymo(si) sąlygas, kuriomis vaikai galėtų keisti savo elgesį ir tuo pačiu pozityviai prisitaikyti bei gerai jaustis. Pedagogams tai kelia naujus iššūkius, skatina ne tik atidžiai stebėti vaikus, atpažinti jų problemų esmines priežastis, bet ir ieškoti visiems priimtinausių pageidaujamo elgesio konstravimo galimybių (Burvytė, Ralys, 2012). Tačiau, kaip pastebi Demir (2019) pedagogai, dažnai nenaudoja tinkamų auklėjimo strategijų, dirbdami su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų, todėl, kad jų paprasčiausiai nežino, arba pritaikius tam tikrą strategiją greitu metu nesulaukta tikėtosi rezultato. Dėl šios priežasties svarbu detaliau aptarti esminius pageidaujamo elgesio konstravimo būdus.

Keičiantis visuomenės normoms, keičiasi ir žinios apie priimtinausius vaikų pageidaujamo elgesio konstravimo metodus. Tai, kas buvo anksčiau įprasta taikant siekiamo vaikų elgesio konstravimo – ironija/sarkazmas, nuolatinė kontrolė, grasinimas, gąsdinimas, peikimas, bausmės – dabar yra visiškai nepriimtina ir stipriai kritikuojama (Petrylienė, Smilgienė, 2013). Šiandieninėje ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje vienas iš populiariausių tinkamo elgesio ugdymo(si) metodų yra grupės *taisyklės*. Siekiant grupėje palaikyti tvarką ir pozityvų klimatą daugelis pedagogų taiko savo pačių ar kitų pedagogų sukurtas grupės taisykles. Jose dažniausiai yra nurodoma kaip vaikai turi elgtis. Tačiau ne visi pripažįsta šių taisyklių efektyvumą valdant vaikų nepriimtina elgesį, nes abejoja jų realiu poveikiu. Kad taisyklės būtų veiksmingos, Bieliauskienė, Monkevičienė ir Okunauskienė

(2009) teigia, jog pedagogai turi vadovautis tam tikrais principais, kurie pateikti žemiau esančioje lentelėje.

5 lentelė

Efektyvių taisyklių kūrimo principai

Grupės taisyklių kūrimas	Padedą vaikams suvoki, kad ne bet koks elgesys leidžiamas ir priimtinas vaikų bendruomenėje.
Vaikų įtraukimas į taisyklių kūrimą ir diskusijos apie jas	Pravartu paskatinti vaikus galvoti, kokių taisyklių reikia grupėje. Kai vaikai sugalvoja, pedagogas kalbasi su jais, kodėl taisyklės yra reikalingos. Aptariama kiekviena taisyklė, išsiaiškinama kokią naudą ji duoda.
Vaidmenų žaidimai, per kuriuos mokomasi, ką reiškia laikytis taisyklių	Sukūrus taisykles, organizuojami vaidmenų žaidimai, kad vaikai ištyrinėtų, ką reiškia elgtis pagal vieną ar kitą taisyklę. Pavyzdžiui, taisyklė „Grupėje dalinamės žaislais“, kurioje vaikai vaidina, kaip vienas jų ką nors žaidžia ir kitas nori pažaisti su tais pačiais žaislais ir sugalvoja būdą, kaip taikiai išspręsti šią problemą.
Taisyklių laikymasis, pozityvių pasekmių planavimas ir taikymas	Kiekvieną kartą kai pedagogas pastebi, kad vaikai laikosi taisyklių, jis stengiasi pastiprinti jų motyvaciją ir toliau taip daryti.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Bieliauskiene, Monkevičiene ir Okunauskiene (2009)

Rimkienės ir Sabaliauskienės (2015) teigimu, nereikia tikėtis, kad ugdytinis visada laikysis taisyklių. Anksčiau ar vėliau vaikas pabandys tas ribas peržengti, o taisykles sulaužyti. Todėl pedagogas turi būti pasiruošęs taikyti ir kitus siektino elgesio konstravimo metodus. Anot Vyšniauskienės (2010, p. 12) „svarbu skatinti pedagogų, ugdančių elgesio ir emocijų sunkumų turinčius vaikus, gebėjimą konstruoti veiklą laipsniškai, pareinant nuo drausminimo, kontroliavimo ar ypatingos vaiko globos prie pozityvaus elgesio skatinimo, stiprinimo, palaikymo.“ Pozityvaus elgesio palaikymas, pastiprinimas turėtų būti ne tik ugdymo įstaigoje, bet ir namie bei bet kurioje kitoje vaiko aplinkoje. Vienas iš labiausiai pedagogų tarpe taikomų pozityvaus elgesio palaikymo metodų yra *skatinimas*. Enciklopediniame edukologijos žodyne skatinimas apibūdinamas, kaip „auklėjimo metodas, kai stiprinama veiklos ir elgesio motyvacija. Ji stiprinama tenkinant dvasinius ir materialinius poreikius, norus, interesus, žadinant teigiamas emocijas, didinant socialinį prestižą. Tam naudojamos dvasinės – moralinės ir materialinės skatinimo priemonės. <...> Skatinimas – itin svarbus auklėjimo metodas. Kartais jis laikomas pagalbiniu. Iš tikrųjų yra svarbus dėl to, kad skatinant palaikomos vaiko pastangos kreipti savo veiklą auklėtojo norima linkme, kad vaikas pajustų socialinį pripažinimą, neabejotų savo veiksmų teisingumu – taip formuojasi socialiai reikšmingas požiūris į darbą ir tarpusavio santykius“ (Jovaiša, 2007, p. 269).

Petrylienės ir Smilgienės (2012) nuomone, skatinimas rodant vaikui dėmesį, jį padėrinant, giriant, prisideda prie ugdytinio pageidaujamo elgesio konstravimo, vaikas lengviau geba skirti gėrį nuo blogio, leidžiamą nuo draudžiamo. Peters (1999, cit. Petrylienė, Smilgienės, 2012, p.192) pateikia skatinimo priemonių klasifikaciją:

- „skatinimas įdomia veikla (žaidimas, ekskursija, išvyka į parduotuvę, laisvalaikis su draugais, televizijos žiūrėjimas ir kt.);
- skatinimas bendravimu (pagyrimas, pritarimas ir kt.);
- skatinimas materialiais dalykais (pinigai, žetonai ir kt.)“.

Svarbu suvokti, jog pirmiausia ugdytinius motyvuoja tai, kad yra pastebima jų pažanga, įdėtos pastangos už kurias pagiriama, tokiu būdu vaikai motyvuojami toliau stengtis. Taip jie mokosi prisiimti atsakomybę už savo veiksmus ir jų padarinius, savarankiškai kontroliuoti savo emocijas ir elgesį bei didinti pasitikėjimą savimi. Petrylienė ir Smilgienė (2012, p.192) taip pat pabrėžia, jog tinkamą vaiko elgesį skatina šie veiksniai: „artimas pozityvus ryšys su aplinkiniais, pasitikėjimas vaiku ir jo demonstravimas, aplinkinių komplimentai ir padėkos vaikui, pozityvūs komentarai, kalbėjimasis apie vaiko veiklą bei elgesį, kalbėjimas apie jausmus bei poreikius, pagyrimai, skatinantys tinkamo elgesio įtvirtinimą.“

Anot Burvytės (2017) siekiant išmokyti ugdytinius valdyti sudėtingas gyvenimiškas situacijas pravartu pasitelkti kitą pozityvaus vaikų elgesio skatinimo strategiją – *pozityvų edukacinį pokalbį*. Autorės teigimu, šis metodas yra svarbi pagalba vaikui, siekiant ne tik konstruoti pageidaujamą ugdytinių elgesį, bet ir sukurti harmoningai raidai reikalingas sąlygas ir užtikrinti vaiko gerovę. Pozityvus edukacinis pokalbis yra paremtas: „edukaciniais klausimais, į kuriuos atsakydamas vaikas randa atsakymus; pozityviu požiūriu į vaiką; pagalba vaikui išryškinant jo asmens tapatumą ir daugiafunkciškumą; pozityviu asmeniniu pavyzdžiu“ (Burvytė, 2017, p. 8-9). Tikslingai ir tinkamai naudojant edukacinio pokalbio metodą galima ne tik padėti ugdytiniui formuoti visuomenėje priimtino elgesio raiškos įgūdžius, socializacijos gebėjimus, bet ir sudaryti sąlygas mokytis užsiimant prasminga, kūrybinga veikla (Burvytė, 2017).

Žaidimas – tai „vaizdingas, veiksmingas gyvenimo atspindys, sąmoninga, kryptinga veikla prasidedanti vaikystėje ir lydinti žmogų visą gyvenimą; kaip esminė vaiko ugdymo(si) priemonė; kaip socialinis reiškinys“ (Jakimavičienės, 2017, p.3). Pageidaujamam elgesiui konstruoti Smilgienė ir Jonaitienė (2019, p.18) išskiria šias žaidimų grupes: *kolektyvinius žaidimus, žaidimus-pratybas, žaidimus-inscenizacijas, kūrybinius žaidimus su taisyklėmis*. Anot Jakimavičienės (2017), vaikai, žaisdami tokio tipo žaidimus, turi galimybę savo noru rinktis žaidimo partnerius, savarankiškai kurti žaidimo taisykles, jausti atsakomybę už jų laikymąsi, spręsti tarpusavio konfliktus, t. y. mokytis priimtino elgesio ir įvairiausių bendravimo subtilių.

Nasvytienės (2011, cit. Gedvilienė, Vaišvidienė, 2017, p.16) žodžiais, „ikimokyklinis amžius – tikras agresijos valdymo universitetas, nes tokio amžiaus vaikai savo emocijas reiškia stipriai ir atvirai, neturi įsišaknijusių įtampos išlaisvinimo būdų ir dar labai nori būti geri auklėtojams, tėvams“. Dėl šios priežasties kalbėdami apie ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumus būtina

aptarti pykčio ir agresyvaus elgesio valdymo būdus. Pasak Erkert (2011), jausmai, kurie yra sukeliama vaikui įniršus yra visiškai natūralūs ir suprantami. Autorė nurodo kelias galimybes agresyvaus elgesio apraiškomis švelninti, kurios pateikiamos žemiau esančioje lentelėje.

6 lentelė

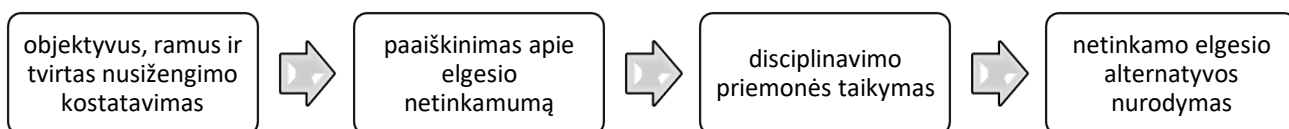
Agresyvaus elgesio mažinimo galimybės

1. Įsikišti ir nustatyti aiškias elgesio ribas	Prie vaiko turėtume prieiti kuo ramiau ir paaiškinti jam, kodėl tai įvyko, kokios priežastys sukėlė tokias emocijas.
2. Sukurti tokią pokalbio atmosferą, kuri praskaidrintų susidariusią situaciją	Patariama labai noriai išklausti vaikus, jų jausmus ir pojūčius, pasistengti juos įvardinti.
3. Su vaikais patariama kalbėti taip, kad jie nesijaustų nei puolami, nei įvaryti į kampą.	Tokiu būdu jiems yra suteikiamos galimybės kalbėti apie savo jausmus, pyktį, problemas.
4. Radus kompromisą, po kiek laiko grįžti prie to paties pokalbio, jį pakeisti ir papildyti.	Nesvarbu kokį sprendimą priėmėme, turime leisti vaikams suprasti, kad jais pasitikime, juos girti už mažą ar trumpalaikį elgesio pokytį, kuris prisideda prie socialinio elgesio pagerėjimo.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Erkert (2011)

Powell ir kt. (2018) teigimu tinkamiausia pedagogų reakcija į agresyvių ugdytinių elgesį yra nuosaikus ir tvirtas tinkamo ir netinkamo elgesio ribų priminimas. Tokia pedagogo pozicija yra optimaliausia pagalba ugdytiniui ir priimtino elgesio modelis.

Autoriai savo darbe pateikia netinkamo elgesio keitimo taktiką:

1 pav. Netinkamo elgesio keitimo taktika⁴

Metodinėse rekomendacijose (2011, p. 80) teigiama, kad „gebėjimas valdyti ugdytinių elgesį – didelis pedagogo meistriškumas ir itin svarbi pedagogo profesinės kompetencijos dalis šiandieninėje ugdymo(si) realybėje. Pedagogas turi gebėti pritaikyti balso toną ir kūno kalbą susidariusiai situacijai, visiems skirti dėmesio, rodyti gerų manierų pavyzdį, pasirinkti ir taikyti tinkamus skatinimo ir drausminimo metodus“. *Patys svarbiausi taikomų strategijų principai:*

- „smerkite elgesį, o ne vaiką, nes priklijuodami „blogiukų“ etiketes išpranašaujame, kad vaikai ir toliau gyvens ir elgsis pagal etiketę. Reikia kelti lūkesčių kartelę, kad siektų būti geresni;
- pastebėkite gerą elgesį ir girkite, nes tai įtvirtins vaiko gerą, tinkamą poelgį ir bus daug veiksmingesnė auklėjimo priemonė nei barimas“ (Metodinėse rekomendacijose, 2011, p. 80).

⁴ Powell, N. P., Lochman, J. E., Boxmeyer, C. L., Barry, T. D., Pardini, D. A. (2018). The coping power program for aggressive behavior in children. *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*, 3, 159–176. The Guilford Press.

Pedagogo nuostatos, bendraujant su agresyviais ugdytiniais, yra labai svarbios. Claessens ir kt. (2016) tyrimas rodo, kad dažnai pedagogai netinkamai besielgiančius vaikus vertina kaip nepatogius, o tokie, neigiami santykiai, ne tik ugdytiniui, bet ir pačiam pedagogui turi neigiamą įtaką, kai kalbam apie jo patiriamą stresą ir išsekimą. Vasiliki (2016), Erkert (2011), Derman (2017), Powell ir kt. (2018) išskiria kelis bendruosius patarimus komunikuojant su agresyviu ugdytiniu, kurie pateikiami žemiau esančioje lentelėje.

7 lentelė

Bendrieji patarimai komunikuojant su agresyviu vaiku

Nepriimti asmeniškai agresyvaus vaiko elgesio	Toks vaikas tikrai nenori pažeminti ar įskaudinti. Paprastai jis atkartoja tai, ką pamatė ir suprato iš suaugusiųjų gyvenimo. Priimtino elgesio reikia mokyti pozityviu pavyzdžiu.
Suprasti vaiką	Vaikas elgiasi agresyviai dėl įvairių priežasčių: nepatenkinti poreikiai, nuovargis, vidinė sumaištis, bejėgiškumas ir nesaugumas, suaugusiųjų elgesio scenarijaus atkartojimas. Tokį vaiką nelengva mylėti, bet privalu pasistengti jį suprasti. Augančio vaiko nevalingas ir stichiškas aktyvumas sunkiai sutelpa į priimtino elgesio rėmus. Pykčio impulsų raiška būtina normaliai vaiko raidai. Tai išvaduoja nuo įtampos, padeda vaikui išsiaiškinti ir suvokti savo veiksmų pasekmes, pažinti save ir kitus.
Būti lanksčiam	Privalu turėti iš anksto pasiruošus kelis reagavimo variantus į agresyvių ugdytinio elgesį – tai skatina vaiko pagarbą suaugusiajam bei skatina įsiklausyti. Nevartoti kreipinių „Tu blogas“, „Tu negeras“ – tai atrodo kaip kaltinimas ir sukelia gynybinę vaiko reakciją. Derėtų sakyti – „Aš manau, kad tu gali ir kitaip...“, „Man liūdna, kad pamiršai taisyklę“. Nevertinti vaiko, o tik konkretų jo poelgį.
Pasitikėti savimi	Jauskite savo daromą įtaką, vertę ir svarbą ugdytiniui. Verčiau savo poelgiuose nestokoti švelnumo, meilės ir pagarbos, o ne pykčio ar bausmių.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis: Vasiliki (2016), Erkert (2011), Derman (2017), Powell ir kt. (2018)

Kaip ir minėta anksčiau, pykčio negalima laikyti bloga ar gera emocija. Gedvilienės ir Vaišvidienės (2017, p.16) teigimu, „ši emocija yra normali, tačiau svarbu ją išreikšti socialiai priimtinais būdais. Slėpti pyktį gali būti pavojinga: ilgainiui tai gali sužaloti paties vaiko ir aplinkinių sveikatą. Taigi vaikams negalima drausti pykti – reikia tik ugdyti gebėjimą išreikšti pyktį visuomenei priimtinais būdais“. Todėl pedagogai siekdami keisti pykčio išsauktą agresyvių elgesį pasitelkia įvairius edukacinius metodus, kuriais padeda ugdytiniais pažinti savo ir kitų emocijas, plėsti emocijų žodyną, susipažinti su pykčiu, agresija ir jų valdymo būdais.

Theriahult, (2007) ir Tiefenbacher (2012) (cit. Bagdonas, Ciparytė, 2018, p. 46) pateikia kelis elgesio konstravimo metodus ir jų panaudojimo tikslus:

1. *„Vaikas turi gebėti atpažinti skirtingas emocijas ir agresyvių elgesį.“*
2. *„Vaikas turi žinoti tinkamus ir netinkamus emocijų raiškos ir valdymo būdus.“*
3. *„Vaikas turi žinoti būdus, kaip nusiraminti“.*

8 lentelėje pateikiama, kaip galima to pasiekti.

Elgesio konstravimo būdai, metodai ir priemonės

Theriatult, (2007), Tiefenbacher (2012)	• <i>inscenizuotas pasakojimas</i>, kuriame personažai naudoja agresiją. Rekomenduojama pasakojimą suvaidinti naudojant įvairias figūrėles, pirštines ar pirštukines lėles. Po pasakojimo privalu su ugdytiniais aptarti personažų emocijas, kilusį konfliktą, jo iniciatorius, pasirinktus konflikto sprendimo būdus ir jų tinkamumą. Svarbiausia neskubėti už vaiką atsakyti į klausimus. • <i>pykčio, agresijos piešimas</i>. Būtina drauge su vaiku aptarti piešinį, paklausti ką jis nupiešė. • <i>pykčio, agresijos išliejimas ant pagalvės ar žvėrelio dėžutėje</i>. Rekomenduojama, kad kiekvienas vaikas turėtų dėžutę, kurioje laikytų sugalvotą „piktą gyvūnelį“, kuriam galėtų atiduoti savo agresiją ir ją uždaryti dėžutėje. • <i>pirštinių ar prštukinių lėlyčių gaminimas</i>. Jei vaikas yra agresyvus, jis gali pažaisti su savo agresijos lėlyte, paklausti jos patarimo.
Porter (2020)	• <i>bėgiojimas po pievą, šokinėjimas ant pagalvių, čiūžinių, dūkimas mėtant saugius daiktus, rėkavimas "išsikrovimo, triukšmo kambaryje", laukymėje, voliojimasis žolėje, sniege ir kt.;</i> • <i>burbulų pūtimas, kempinių grėžimas, laivelių plukdymas, sunkiai skęstančių daiktų nardinimas, vandens pilstymas į skirtingas talpas;</i> • <i>tapymas pirštais, sudžiūvusio molio trupinimas, tešlos minkymas delnuose, plastilino plėšymas, karpymas, piešimas rankų ir viso kūno judesių amplitudė, popieriaus plėšymas, glamžymas bei dažų liejimas ant jo ir kt.;</i> • <i>vaidinimai</i>, kurių metu vaikas galėtų per vaidmenį išreikšti tai, ką jaučia. • <i>pykčio, agresijos išliejimas ant negyvų, pavojaus saugumui nekeliančių objektų: kalimas, kaukšėjimas plaktuku, balionų ar oro pripūstų maišelių sprogdinimas, skylių darymas skylmušiu, trypimas, virtų bulvių, burbulinių pakavimo juostų traišymas rankomis, popieriaus glamžymas ar plėšymas, pagalvės kumščiaivimas, akmenų mėtymas lauke ir pan.</i>

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis: Theriatult, (2007) ir Tiefenbacher (2012) (cit. Bagdonas, Ciparytė, 2018)

Biliūnienės ir Miltenienės (2013) teigimu, ugdytinį privalu natūraliai įtraukti į veiklą, kuri vaikui būtų įtrauki ir turininga, o jos rezultatas teiktų malonumą ir pasitenkinimą. Pavyzdžiui, glamžytą, plėšytą popierių ar išmuštus popierinius skrituliukus panaudoti aplikavimui ar erdvinei kūrybai. Tokiu būdu ugdytiniai skatinami pajusti, kad pykčio energija gali virsti kūrybine energija.

Kitas, itin dažnai pedagogų taikomas agresyvaus elgesio keitimo būdas – *drausminimas*. Drausminimas, kaip vaiko elgesio kultūros metodas, turi trūkumų. Tačiau tam tikrose situacijos be jo nepasieinama.

Petrylienė ir Smilgienė (2013, p. 60) pateikė penkis esminius vaikų drausminimo principus:

1. „Drausminimas turi būti motyvuotas ir konkretus, kad vaikas nesuprastų drausminimo prasmę (būtina vaikui paaiškinti, kodėl yra sudrausmintas).
2. Drausminimas turi būti taikomas iškart, vos tik vaikas pasielgia netinkamai.
3. Drausminimas turi būti humaniškas, jis – juo siekiama ne nubausti, bet padėti suprasti.

4. Drausminimas neturėtų vaiko įžeisti, o tik paaiškinti, kad kiekvienam netinkamam elgesiui yra tam tikros pasekmės.
5. Suprasti, kad taikomas vienodas drausminimo metodas, kartais netinka skirtingiems vaikams“.

Taikant šiuos principus drausminimo nežaloja vaiko psichikos, o atvirkščiai – leidžia pačiam ugdytiniui suvokti savo elgesio klaidas, daryti išvadas ir iš lėto mokantis keistis.

Kalbant apie vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų pageidaujamo elgesio konstravimą socialinių įgūdžių ugdymas yra neatsietina to dalis. Šiai minčiai antrina Pihlaja ir kt. (2015) teigdami, kad vaikų netinkamas elgesys dažnai susijęs su socialinių įgūdžių stoka.

Antinienė ir Lekavičienė (2012, p. 92) socialinius įgūdžius apibrėžia kaip „išmoktą, socialiai priimtina elgesį ar tam tikrą elgesio šablonų rinkinį, kuris leidžia asmenybei efektyviai funkcionuoti konkrečioje socialinėje situacijoje“. Kitaip tariant, socialiniai įgūdžiai grindžiami elgesiu. Jie pirmiausia apima socialinės situacijos suvokimą, po to adaptaciją. „Socialinių įgūdžių turėjimas aiškinamas, kaip mokėjimas atpažinti ir valdyti emocijas, jaučiant rūpestį kitiems, užmezgant ir palaikant pozityvius santykius, priimant adekvačius, atsakingus sprendimus bei konstruktyviai elgiantis sudėtingose situacijose“ (Monnier, 2015, p. 68).

Jurevičienė (2012, p. 32–35) disertacijoje, išanalizavusi mokslinius šaltinius, socialinius įgūdžius sugrupavo pagal functionavimo sritis:

1. „interakcijos įgūdžiai: interakcijų valdymo ir kontrolės gebėjimai;
2. bendravimo įgūdžiai: verbalinio ir neverbalinio kontakto ir komunikavimo, tarpasmeninių santykių palaikymo, socialinio ekspresyvumo gebėjimai;
3. dalyvavimo įgūdžiai: konfliktų sprendimo, lankstumo, adaptyvumo, veikimo grupėje gebėjimai;
4. emociniai įgūdžiai: savęs supratimo, savęs vertinimo, savęs atskleidimo, emocinio jautrumo gebėjimai;
5. socialinės kognicijos įgūdžiai: socialinio jautrumo, sprendimų priėmimo gebėjimai.“

Anot Vaitiekienės (2013), tinkamai formuojami vaikų socialiniai įgūdžiai įgalina jų prisitaikymą šiuolaikinėje visuomenėje, skatina elgtis pozityviai, suteikia gebėjimų patiems savimi pasirūpinti. Ugdam socialinius įgūdžius gerėja vaikų elgesys, santykiai su šeima, bendraamžiais. Tam pritaria Oberle ir kt. (2016). Autorių nuomone „vaikai, turintys gerus socialinius įgūdžius, geba susieti jausmus, mąstymą bei elgesį atlikdami svarbias užduotis ugdymo įstaigoje ir gyvenime. Tokie vaikai turi kompetencijų atpažinti ir valdyti savo emocijas, formuoti adekvačius santykius su bendraamžiais ir suaugusiais, išsikelia realius ir pozityvius tikslus, tenkina asmeninius bei socialinius poreikius ir priima atsakingus bei etiškus sprendimus“ (Oberle ir kt., 2016, p.4).

Lietuvos įgyvendinamos kelios socialinių įgūdžių ugdymo programos. Viena iš jų „*Zipio draugai*“. Ši socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo programa skirta 5–7 metų vaikams. Jos esminis tikslas – siekiant geresnės emocinės vaikų savijautos, padėti jiems įgyti socialinių bei emocinių sunkumų įveikimo gebėjimų⁵.

Ikimokyklinės ugdymo įstaigos siekdamos vaikų socialinės ir emocinės kompetencijų ugdymui(si) pasitelkia „*Kimochis*“ programą⁶. Ši programa orientuojasi į savęs pažinimo, savęs valdymo, socialinio pažinimo, santykių kūrimo įgūdžių, atsakingų sprendimų priėmimo lavinimą. Esminis „*Kimochis*“ programos taikymo metodas – žaidimas. Pasitelkiant žaidimo metodą, vaikai įtraukiami į kūrybišką emocijų, savęs pažinimo ir saviraiškos procesą, kuriame aktyviai veikia, pasakoja, inscenizuoja, juda, piešia ir kt., taip pat sprendžia problemines bendravimo tarpusavyje situacijas, tokiu būdu ugdydamiesi anksčiau minėtas kompetencijas.

Įgyvendinant Europos sveikatą stiprinančių mokyklų projektą parengta „*Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*“, apimanti asmeninių ir socialinių įgūdžių ugdymą įvairiais mokyklinio amžiaus tarpsniais, įskaitant ir ikimokyklinį amžių. „*Gyvenimo įgūdžių ugdymas*“ – tai socialinių įgūdžių lavinimo programa, kurios tikslas – parengti vaikus ir jaunuolius gyvenimui už ugdymo įstaigos ribų bei suaugusiųjų gyvenimui greitai besikeičiančioje visuomenėje⁷.

Apibendrinant minėtas programas, nepriklausomai nuo jos pavadinimo, visos jos paremtos vaiko gerovės siekiu ir grindžiamos socialinių įgūdžių ugdymo(si) plėtoje.

1.3.2. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir tėvų bendradarbiavimas ugdant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogams bei visai bendruomenei vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų, kelia naujus edukacinės veiklos iššūkius, todėl socialinių įgūdžių ugdymas turi būti nukreiptas ne tik į atskirus vaikus, bet ir į visą vaikų, jų tėvų ir kitų ugdytojų bendruomenę. Atsižvelgiant į šių dienų vaikų ugdymo(si) tendencijas Lietuvoje rengiama vis daugiau įgūdžių ugdymo programų nukreiptų ne tik į ugdytinius, pedagogus, bet ir šeimą. Viena iš jų yra tarptautinė tėvų ir auklėtojų ugdymo įgūdžių mokymo programa – „*Mokykla tėvams ir auklėtojams*“. Šios programos pagrindinis tikslas – mokyti tėvus ir pedagogus konstruktyviai bendrauti su vaikais, kurti pagarbius tarpusavio santykius, stiprinti ryšį tarp tėvų ir vaikų, ugdyti vaikų psichologinį atsparumą. Tėvai ir pedagogai dalyvaudami MTA programoje turi galimybę įsisąmoninti savo auklėjimo tikslus,

⁵ Ankstyvosios prevencijos programa „*Zipio draugai*“. (2002) Vilnius: VšĮ „Vaiko labui“

⁶ Dodge, E. P, Grimm, D. 2013. *Kimochis. Ikimokyklinio ugdymo programa*. Vilnius: UAB UZU

⁷ *Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Ikimokyklinis amžius Antroji patalpa laida*. (2004). Vilnius: ŠCA

išmokti atpažinti ir suprasti vaiko (ir savo) jausmus, tinkamai nustatyti aiškias ribas ir reikalavimus, sužinoti kaip paskatinti vaikus bendradarbiauti, kaip ugdyti jų savarankiškumą, kaip kalbėti su vaikais, kad jie klausytų, kaip išklausti vaikus, ką daryti, kad vaikai šeimoje ir ugdymo įstaigoje jaustųsi gerai ir elgtųsi saugiai⁸.

Nuo 2010 metų Lietuvoje įgyvendinama *STEP tėvų mokymo programa*. STEP – tai įvairaus amžiaus vaikų tėvams skirta programa, kuria siekiama ugdyti ir tobulinti vaiko auklėjimo įgūdžius. STEP programa siūlo efektyvią, nesunkiai įgyvendinamą vaiko auklėjimo filosofiją. Įgyvendinama tėvų grupių formatu, STEP programa draugėn suburia panašių rūpesčių turinčius tėvus: suteikia galimybę pasidalinti su vaiko su auklėjimu susijusiais sunkumais, drauge ieškoti sprendimo alternatyvų ir mokytis pozityvių bendravimo su vaiku būdų, stiprinančių vaiko atsakomybę ir bendradarbiavimą⁹.

Nuo 2010 metų Lietuvoje taip pat pradėta pasaulyje susisteminta Thomas Gordon Tėvystės įgūdžių lavinimo programa *P.E.T.* Ji skirta įvairaus amžiaus vaikų tėvams siekiantiems geriau pažinti savo vaikus, pakeisti požiūrį į jų auklėjimą, džiaugtis visaverčiais santykiais su savo artimaisiais. Pozityvios Tėvystės įgūdžių lavinimo programos (PET) tikslai - suteikti tėvams žinių ir įgūdžių apie tai, kaip sėkmingai auginti ir auklėti vaikus, pozityviai spręsti kylančius konfliktus ir auklėjimo problemas šeimoje; kaip skiepyti vaikui tinkamas vertybines orientacijas; kartu su ugdymo įstaiga spręsti vaiko ugdymo(si) ir mokymo(si) klausimus; kaip apsaugoti vaikus nuo socialinių negerovių.¹⁰

Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaiką, ypač turintį elgesio ir emocijų sunkumų, labai svarbų vaidmenį jo ugdymo(si) procese atlieka pagrindiniai ugdymo(si) proceso dalyviai – tėvai ir vaiko mokytojai. Burvytės (2017) teigimu, siekiant ugdyti visapusišką asmenybę, būtina šių abiejų vaiko socializacijai svarbiausių institucijų darni veikla, paremta pagarbos principais, pasitikėjimu, pirmiausia atsižvelgiant į vaiko interesus.

Pasak Gumuliauskienės ir Starkutės (2018, p. 31), „bendradarbiavimas su tėvais ir jų dalyvavimas veikloje būtinas bendrų siekių įgyvendinimui, yra susijęs su abipusiu pasitikėjimu, santykių atvirumu ir pagarba, su atsakomybe tokiose srityse kaip: susitarimai, bendradarbiavimo santykiai, bendradarbiavimo procesai. Kuriant ir plėtojant bendradarbiavimo sistemą kiekvienas organizacijos narys turi matyti bendradarbiavimą kaip sistemą. Siekiant bendradarbiavimo veiksmingumo yra ypač svarbu, kad tėvai ne tik įsitrauktų į vaikų ugdymą(si), bet ir į jo procesą, jame atliktų svarbų vaidmenį bei aktyviai dalyvautų“.

⁸ Programa „Mokykla tėvams ir auklėtojams“. (2010) Vilnius: Vilniaus miesto pedagoginė psichologinė tarnyba.

⁹ Jonynienė, J., Kern, R. M. (2010). *STEP tėvų mokymo programa*. Kaunas: VšĮ „Drąsa augti“.

¹⁰ Gordon, T. (1962) *Pozityvios Tėvystės įgūdžių lavinimo programa*. Kaunas: VšĮ Pro Coaching.

Anot Bicaį ir kt. (2018), efektyvus bendradarbiavimas su tėvais turi ne ką mažesnę reikšmę kaip ikimokyklinio ugdymo programa ir pedagogų profesinis tobulėjimas. Tai patvirtina ir Kovienė (2017, p.145), teikdama, jog „vykstant sklandžiam tėvų ir pedagogų bendradarbiavimui vaikai geriau jaučiasi emociškai: išmoksta pozityviai reaguoti į savo pasiekimus, darosi atsparesni neigiamam nesėkmių ugdymo institucijoje poveikiui, laisviau bendrauja su bendraamžiais. Formuojasi teigiama ir saugi vaikų savijauta darželyje, auga vaikų savivertė, jausmų valdymo įgūdžiai, mažėja elgesio problemų grupė“.

Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė (2017) pabrėžia, kad į elgesio ir emocijų valdymo problemų sprendimą vienodai aktyviai turi įsitraukti ne tik pedagogas ir ugdytinio tėvai, bet visi vaiko ugdytojai: tėvai, pedagogai ir ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantys ir pagalbą teikiantys specialistai (psichologas, specialusis pedagogas, socialinis pedagogas, padėjėjas, logopedas ir kt.). Kontautienė (2010, p.107) teigia, jog į bendradarbiavimo procesą turi būti įtrauktas ir vaikas. Autorė tokį bendradarbiavimo modelį apibūdina kaip „pedagogų, vaikų ir tėvų konstruktyvios socialinės, pedagoginės sąveikos sistemą, kurios efektyvumui įtakos turi trijų šių dalyvių grupių aktyvumas. Orientuodamiesi į tarpasmeninę ir tarpgrupinę sąveiką bei nusiteikimus vienas kito atžvilgiu, jie siekia dalykinio ar asmeninio pobūdžio dialogo ir veiksmų, kurių pagrindu yra realizuojamas ugdymo tikslas“.

Tėvai, nuolat iš įvairių pusių girdintys, kad jų vaikas yra sunkus, kelia problemų, trukdo aplinkiniams, kelia chaosą, piktybiškai elgiasi, priima tai kaip priekaištus sau, kad jie netinkamai atlieka tėvų pareigas. Tėvai, atvykdami konsultuotis, jaučiasi kaltę ir gėdą dėl to, kad patys nesugeba įveikti sunkumų, jaučiasi nekompetentingi ir nepakankamai geri ugdytojai (Braidokienė ir Ignatovičienė, 2015).

Tėvų švietimą reikia suprasti ne vien kaip informacijos perdavimą, bet ir kaip psichologinę ir informacinę pagalbą, siekiant jiems per bendradarbiavimą padėti formuoti trūkstamus įgūdžius (Kovienė, 2017a). Kitaip tariant, informacijos perdavimo proceso metu tėvams pravartu pedagogui suteikti aktualiausią informaciją ne vien dėl jų vaikų pasiekimų ir pažangos, bet tuo pačiu perteikti jiems savo turimų profesinių žinių bagažą vaiko sėkmingo ugdymo(si) atžvilgiu. Pedagogo pastangos įtraukti tėvus aktyviai dalyvauti vaikų ugdymo(si) procese yra vienas svarbiausių veiksmų perduodant informaciją apie ikimokyklinuko, turinčio elgesio ir emocijų sunkumų ugdymo(si) galimybes, pasiekimus ir pažangą.

Pastebima, jog šiuolaikiniai tėvai, veikiami šiandieninių edukacinių informacijos srautų, darosi vis labiau reiklesni savo vaikų ugdymo(si) klausimais ikimokyklinio ugdymo įstaigose, todėl pedagogai yra įpareigoti ieškoti ne tik veiksmingų, bet ir patrauklių bendradarbiavimo būdų su ugdytinių tėvais.

Išanalizavus Kontautienė (2010), Pocienė, (2010), Slušnienė ir kt. (2017) darbus žemiau pateikiamos bendradarbiavimo su ugdytinio tėvais galimos kategorijos ir būdai (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo kategorijos ir būdai¹¹

INDIVIDUALUS BENDRADARBIAVIMAS
• Pokalbiai: telefonu, internetinėmis pokalbių programomis, kasdienis pašnekesys, rytiniai ar pietų pertraukos pašnekesiai prie kavos puodelio • Susirašinėjimas: el. paštas, žinutės, telefonų programėlės, namų sąsiuvinis, simbolių kortelės, skelbimų lentos, informaciniai stendai • Įrašai keliaujančiuose užrašuose, dienoraščiuose, pasiekimų knygelėse, darbų segtuvuose • Apsilankymas namuose • Tinklalapio pildymas • Vaizdo, garso įrašai
GRUPINIS BENDRADARBIAVIMAS
• Atvejų analizė (atvejų konferencija) • Tėvų aktyvas • Konkrečių vaikų tėvų susirinkimai • Pokalbiai internete
KOLEKTYVINIS BENDRADARBIAVIMAS
• Tėvų susirinkimai • Klausimų ir atsakymų vakarai (popietės) • Dalykiniai žaidimai • Reglamentuota diskusija • Atvirų durų dienos: lankymasis grupėje, pratybose ar papildomo ugdymo užsiėmimuose • Informacijos skleidimas: ugdymo įstaigos tinklalapis, skrajutės, lankstinukai, atmintinės • Bendri renginiai, projektai, šventės ir išvykos • Anketiniai tyrimai • Pedagoginės konsultacijos • Paskaitos • Lektoriumai • Konferencijos • Tėvų bibliotekėlės

Apibendrinat pedagogų bendradarbiavimo su šeima būdus galima teigti, jog jų įvairovė yra gana plati, tad neturėtų kilti didelių sunkumų atrandant abiem pusėms – ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogams ir ugdytinio tėvams – patogiausius ir priimtinausius būdus. Kad ir kokie bendradarbiavimo būdai būtų pasirinkti, svarbiausia įsisąmoninti tai, jog bendradarbiavimas turi būti

¹¹ Sudaryta darbo autorės remiantis: Kontautienė, R. (2010). *Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje: Studijų knyga. Pataisytas ir papildytas leidimas*. Klaipėda; Slušnienė, G. ir kt. (2017). *Bendradarbiavimui su ugdytinių tėvais skirtų technologijų taikymas siekiant efektyvios komunikacijos. Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, Vol. 1, Nr. 13, p. 86-92; Pocienė, J.S. (2010). *Ikimokyklinis ugdymas: raida pedagoginės sistemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

grindžiamas ne vienpusiška informacija, bet dalijimusi patirtimi. Bendradarbiaujant svarbu laikytis nuostatos, kad tik užmezgant konstruktyvius santykius galima laukti teigiamų rezultatų bendradarbiavimo procese bei problemų sprendimų ieškojimuose. Šeimos nariams labai svarbus pedagogų, specialistų teigiamas požiūris į jų vaiką, o konstruktyvaus ir pozityvaus santykio kūrimas iš visų ugdymo(si) proceso dalyvių lemia efektyvų visų įsitraukimo ir dalyvavimo procesą.

Teorinė pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių analizė rodo emocijų ir elgesio valdymo metodų, strategijų, ir priemonių įvairovę, kurios remiasi konstruktyvizmo, socialinio konstruktyvizmo ir humanistinėmis idėjomis. Mokslininkai, psichologai, edukologai ir kiti specialistai laikosi vieningos nuomonės, kad svarbiausia, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, patiriančius elgesio ir emocijų sunkumų, yra pozityvi ugdytojo ir vaiko tarpusavio sąveika, paremta empatija, tarpusavio pasitikėjimu, pagarba, savivertės, pasitikėjimo savimi ir motyvacijos skatinimu.

Į vaiką orientuotas požiūris padeda pripažinti vaiką, kaip asmenybę, pažinti jį ir jo poreikius, tenkinti juos, atsižvelgiant ir pasinaudojant ugdytinio galiomis ir gebėjimais. Kompetentingas ugdytojas kurdamas palankią ugdymosi aplanką, inicijuodamas ugdomąsias veiklas, pasirinkdamas optimaliausius ugdymo(si) metodus, priemones ir strategijas gali padėti įveikti kylančius ugdytinių elgesio ir emocijų sunkumus.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, ugdymo procesas turėtų būti grįstas ugdymo proceso dalyvių partneryste ir bendradarbiavimu, suderinta bendra veikla, orientuota į pageidaujamo elgesio konstravimą, skatinant ir stiprinant pozityvų elgesį, emocijas, ugdant vaiko savistabos, savivaldos ir savianalizės bei socialinius gebėjimus.

2 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ, PAGEIDAUJAMO ELGESIO KONSTRAVIMO TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodai ir organizavimas

Tyrimo empirinė dalis yra paremta pirmąją magistro darbo dalimi, kurioje analizuota ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, pageidaujamo elgesio konstravimo teorinė prieiga.

Tyrimo teorinis pagrindas – konstruktyvizmo, socialinio konstruktyvizmo ir humanistinė ugdymo teorija.

Konstruktyvizmo teorijos atstovai „neieško kopijų ar veidrodinių atspindžių žmogaus mąstyme, jie mato žmones kaip stebėtojus, dalyvius, kurie aktyviai kuria ir transformuoja savybes, įpročius, nuostatas“ (Tereševičienė, Volungevičienė, ir kt. 2015, p. 69). Piaget (cit. Martišauskienė, 2015, p.39), teigimu „kiekvienas žmogus konstruoja savo tikrovę, kurią po to bando susieti su aplinka. Dėl to atsiranda sąveika tarp vidinės schemos ir supančio pasaulio, kuri vaidina lemiamą vaidmenį, suprantant tikrovę“. Tuo tarpu Vygotskio įžvalgos „įgalina tikslingai modeliuoti pedagogines situacijas, sudarant individualias galimybes konstruoti žinias aukščiausiu besimokančiajam galimu lygiu, padeda apibrėžti pedagogo vaidmenį“ (Martišauskienė, 2015, p. 40). Remiantis šiais konstruktyvizmo teoretikais, galima teigti, jog vaiko mokymasis paremtas individualia konstrukcine veikla ir savąja gyvenimo patirtimi. Pedagogas šiame mokymosi procese atlieka pagalbininko vaidmenį, kurio uždavinys siūlyti tokius konstravimo metodus, kurių dėka vaikas galėtų išmolti svarbiausias gyvenimo pamokas.

Gedvilienė, Kankevičienė (2014) mokslo monografijoje analizuodamos socialinio konstruktyvizmo teoriją ir remdamosios jų atstovais (Berger, Luckman, 1999) tvirtina, kad „žinios yra bendradarbiavimo, vykstančio sociokultūriniame kontekste dalijantis informacija, diskusijų, susitarimų interaktyvių procesų metu, rezultatas“ (Gedvilienė, Kankevičienė, 2014, p. 4). Tuo tarpu Martišauskienė (2015, p.43) teigia, jog „socialinio konstruktyvizmo atstovai laikosi nuomonės, kad žmogus gali pažinti jį supantį pasaulį tik bendraudamas su kitais. Todėl jie esmingai susitelkia į socialinį mokymosi kontekstą, o kartu ir į taikomus mokymo(si) metodus. Labiausiai šią teoriją domina specifinių dalykų, skirtų socialiniam procesui, kuriančiam tikrovės konstrukcijas, pasiūlymas. Jie slypi ne tikrovės įsivaizdavime, bet įvairiausių metodų, kuriant tikrovės konstrukcijas, panaudojime“. Apibendrinant šiuos autorius, galima teigti, jog asmuo per tikslingas socialines sąveikas įgyja naujų prasmingų žinių, kurios padeda konstruoti savąjį pasaulio supratimą.

Bitino (2013, p 195) teigimu, „ugdytojas, kuris remiasi humanistinės pedagogikos idėjomis, yra nusiteikęs sąveikauti su ugdytiniu kaip realybe, įsivaizduoti save ugdytinio padėtyje, jausti jo išgyvenimus, nuoširdžiai ir atvirai su juo bendrauti“.

Teorinės analizės rezultatai ir jų interpretavimas privedė prie išvadų, kad šiandienos vaikų elgesio ir emocijų sunkumai iššaukia vis didesnę visuomenės susirūpinimą bei kelia sunkumų tėvams, pedagogams, vaiko bendraamžiams ir pačiam vaikui (Barkauskienė, Paulaitienė, 2014).

Kaip teigia Kardelis (2016), teorinės įžvalgos visada turi būti empiriškai patikrintos, todėl siekiant įvairiais diskursais išanalizuoti problemišiausias ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, pageidaujamo elgesio konstravimo sritis buvo atliktas dviejų dalių tyrimas. Tyrimo vykdymo etapai pateikiami 2 paveiksle.

Magistro darbo tyrimo etapai

I etapas	II etapas	III etapas	IV etapas	V etapas	VI etapas	VII etapas
Mokslinės literatūros analizė.	Kokybinis tyrimas: ikimokyklinių ugdymo įstaigų ugdymo programų turinio analizė. N = 19	Tyrimo metodikos parinkimas. Tyrimo instrumento rengimas.	Pilotinis tyrimas. N=3 pedagogai N=3 tėvai Tyrimo instrumento koregavimas.	Kiekybinis tyrimas: elektroninė apklausa N=399 iš jų: N=110 pedagogų; N=289 tėvai.	Duomenų rinkimas ir apdorojimas. Statistinė duomenų analizė.	Rezultatų apibendrinimas. Išvadų formulavimas.

2 pav. Magistro darbo tyrimo etapai

Pirmajame darbo etape mokslinės analizės metodu buvo atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ypatumai, elgesio ir emocijų sunkumai bei jų raiška, išsiaiškinti elgesio ir emocijų valdymo esminiai principai bei atskleista pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių, būdų įvairovė, tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo reikšmė modeliuojant pageidaujamą vaikų elgesį.

Lietuvoje ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo(si) turinio sudarymas – decentralizuotas. Šalyje nėra oficialios nacionalinės ikimokyklinio ugdymo programos. Kiekviena ikimokyklinio ugdymo įstaiga programą rengia pati, atsižvelgdama į ugdytinių poreikius ir vadovaujantis Švietimo ir mokslo ministro patvirtintais ikimokyklinio ugdymo programų kriterijais. Atsakomybė už ikimokyklinio ugdymo programų turinį tenka ugdymo teikėjui, tačiau informacija apie programų kokybę nacionaliniu lygiu nėra renkama. Nežinoma, kokiam ugdymui teikiamas prioritetas, kokios pedagoginės strategijos laikomasi (Balevičienė, 2013). Dėl šios priežasties buvo pasirinkta atlikti tyrime sutikusių dalyvauti ikimokyklinių ugdymo įstaigų ugdymo programų *turinio analizę*.

Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, (2017) turinio analizės metodą yra technika, leidžianti daryti išvadas objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus teksto ypatybes. Metodo esmė – suskaičiuoti informaciniame masyve tyrimui įdomius prasminius vienetus ir analizuoti juos pagal empirinius indikatorius.

Antrojo etapo buvo atliktas kokybinis tyrimas – ikimokyklinių ugdymo įstaigų ugdymo programų analizė. Nagrinėjant ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, elgesio valdymo ypatumus ugdymo įstaigoje buvo pasirinkti šie ikimokyklinių ugdymo programų turinio analizės struktūriniai vienetai: ugdymo programos principai, tikslas ir uždaviniai, deklaruojama filosofinė prieiga, požiūris į vaiką ir jo ugdymą, ugdymo metodai ir priemonės, socialinių įgūdžių ugdymo programų integravimas.

Trečiame etape, metu buvo pasirinkta tyrime taikyti du metodus: *anketinę apklausą* ir *dokumentų analizę*. Parengtas tyrimo instrumentas – *pusiau uždaro tipo anketa*.

Kaip nurodo Kardelis (2016), *anketinė apklausa* yra formalizuotų klausimų rinkinys kuriuo galima surinkti standartizuotus respondentų atsakymus leidžiančius išsiaiškinti, pamatuoti, nustatyti, įvertinti nagrinėjamos problemos mastą, aktualumą, priežastinius ryšius, sužinoti respondentų nuomones, pozicijas, požiūrius.

Siekiant, kad tyrimo anketos klausimynas būtų respondentams aiškus ir suprantamas ketvirto etapo metu buvo atliktas pilotinis (žvalgomasis) tyrimas. Žvalgomajame tyrime dalyvavo 4 pedagogai ir 4 tėvai. Dalyvių buvo prašoma užpildyti klausimyną, informuojant tyrėją apie kilusius neaiškumus, abejones ir sunkumus.

Šiuo tyrimu taip pat siekta patikslinti tyrimo metodiką bei tyrimo tinkamumą. Pasak Žydžiūnaitės ir Sabaliauskas (2017) vykdant empirinį tyrimą, taikant anketinę apklausą, suformuotų klausimų tipas daro didelę įtaką viso tyrimo dizainui bei duomenų analizės metodams.

Penkto etapo metu atliktas kiekybinis tyrimas. Tyrime buvo panaudotos *pusiau struktūruotos anketos* dviem respondentų grupėms: tėvams ir pedagogams (žr. 1 priedą). Klausimynai savo turinio esme analogiški, skiriasi tik kai kurių klausimų formuluotės ir teiginių sąvokos bei socialinių demografinių duomenų blokas.

Pedagogų anketą sudaro 14 klausimų. 10 uždarų klausimų pateikti nominalinių skalių pavidalu, 4 klausimai – Likerto skalių pavidalu.

Anketos sandara. 1) Demografinių duomenų apie respondentus blokas sudarytas iš nominalinių skalių (lytis, amžius, išsilavinimas, pedagoginio darbo stažas, kvalifikacinė kategorija, darbo vieta) 2) Klausimų blokas skirtas nustatyti ugdymo kontekstą (ugdytinių amžius, skaičius, ugdytinių turinčių EE sunkumų skaičius ir savybės, kartu grupėje dirbantys specialistai) sudarytas iš 4 nominalinių skalių ir 2 atvirų klausimų. 3) Vienas klausimas Likerto skalių pavidalu skirtas tirti pedagogų nuomonę apie ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą

veiksnius. 4) Vienas klausimas Likerto skalių pavidalu skirtas atskleisti pedagogų ir tėvų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės. 5) Pagalbos šeimai ir pedagogams ugdančioms vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų priemonėms skirtas blokas iš 2 klausimų Likerto skalių pavidalu.

Tėvų anketą sudaro 8 uždari klausimai, iš jų 5 nominalinių skalių pavidalu, 3 klausimai – Likerto skalių pavidalu. Klausimų formavimui buvo pasitelkti teorinės analizės rezultatai.

Anketos sandara. 1) Demografinių duomenų apie respondentus blokas sudarytas iš 5 nominalinių skalių (lytis, amžius, išsilavinimas, vaiko amžius, lankomos ugdymo įstaigos tipas, vaiko elgesio ir emocijų sunkumų apraiškos). 2) Vienas klausimas Likerto skalių pavidalu skirtas tirti tėvų nuomonę apie ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimų veiksnius. 3) Vienas klausimas Likerto skalių pavidalu skirtas atskleisti pedagogų ir tėvų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės. 4) Pagalbos priemonėms šeimai, auginančiai vaiką, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, skirtas vienas klausimas Likerto skalių pavidalu.

Kiekybinis tyrimas atliktas 2020 m. spalio – lapkričio mėnesiais. Apklausa atlikta internetu – „on-line“ būdu. Gaižauskienės, Mikienės (2014) teigimu, tai – vykdoma tinkle apklausa, kai klausimynas įdedamas į interneto apklausų svetainę ir jos nuoroda išsiunčiama respondentams. Šių autorių tvirtinimu, „lyginant su kitais apklausos būdais, apklausa internetu gali būti patogesnė respondentui, <...> specialiosiomis kompiuterinėmis programomis parengtą klausimyną daug patogiau pildyti, kadangi efektyviau panaudojami klausimai filtrai, leidžiantys automatiškai peršokti prie reikiamo klausimo, praleidžiant tuos, į kuriuos respondentui <...> atsakyti nebereikia“ (Gaižauskienės, Mikienės, 2014, p. 85).

Elektroninė anoniminė anketa buvo sukurta internetinėje svetainėje <http://apklausa.lt/>. Prieš paplatinat klausimyno nuorodą pirmiausia buvo susisiektas su visomis Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinėmis ugdymo įstaigomis, klausiant, ar jų institucija sutinka dalyvauti tokio pobūdžio tyrime. Tai buvo padaryta kiekvienai ugdymo įstaigai į jų el. paštus išsiunčiant laiškus su detalio tyrimo informacija (kas ir kokių tikslų vykdo tyrimą, kas bus tirama, kiek laiko vyks tyrimas, kam bus panaudojami gauti tyrimo duomenys ir kt.). Šių ugdymo institucijų kontaktiniai duomenys gauti iš Šiaulių miesto savivaldybės internetinės svetainės. Po dviejų savaitių, sulaukus tik kelis atsakymus (5 iš 36), buvo pakartotinai išsiuntinėti laiškai, su prašymu informuoti, ar ugdymo įstaigos gavo užklausa ir, ar sutinka dalyvauti tyrime. Šį kartą buvo sulaukta dar 11 atsakymų. Neatrašiusioms ugdymo įstaigoms dar po savaitės laiškas buvo pakartotinai išsiųstas į jų įstaigos profilius internetinėje svetainėje <https://www.facebook.com/>. Iš 36 ugdymo institucijų iš viso atsakė 29, tyrime sutiko dalyvauti 20 ikimokyklinių ugdymo įstaigų. Kiekvienai jų buvo išsiųsta: anketos pedagogams

nuoroda ir instrukcija bei tėvų anketos nuoroda ir jiems skirtu laišku, kad tyrime dalyvauti sutikusiems pedagogams liktų tik viską nukopijuoti ir pasidalinti su savo grupės ugdytinių tėvais.

Šeštame etape kiekybinei duomenų analizei buvo naudoti *aprašomosios statistikos (faktorinė analizė, koreliacijos koeficientas)*, o kokybinei duomenų analizei - *turinio analizės* metodai. Duomenys apdoroti naudojant EXCEL ir SPSS 12 (Statistical Package for Social Sciences) programiniai paketai. Pasitelkiant SPSS 12 programa, buvo išsiaiškinta, jog kiekybiniame tyrime pateikiami statistiniai parametrai atitinka skalės validumo reikalavimus. Skalių psichometrinė kokybė yra priimtina ir pakankamai homogeniška. Susisteminta gauta informacija iliustruojama diagramomis, lentelėmis.

Septintame etape interpretavus gautus rezultatus suformuojamos išvados.

Atliekant kiekybinį tyrimą, buvo laikomasi pagrindinių organizavimo etikos principų: konfidencialumo, anonimiškumo, laisvanoriškumo ir geranoriškumo. Respondentai savo paties geranoriška laisva valia, nepatiriant jokio išorinio spaudimo sutiko atsakyti pateiktą anketą. Tyrimo klausimynas platintas internete, siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių anonimiškumą ir konfidencialumą. Vykdam apklauką respondentams buvo pateikta informacija apie tyrimą bei jo tikslas. Taip pat nurodoma tyrimo autorės kontaktinė informacija, pateikti trumpi klausimyno paaiškinimai, pareikšta padėka už dalyvavimą tyrime.

Renkant ir vertinant kiekybinio tyrimo metu gautą informaciją visos ikimokyklinės ugdymo programos buvo koduojamos (P^1 , P^2 , P^3 ir t.t.). Informacija, kuri galėtų padėti identifikuoti, kurios ugdymo įstaigos dalyvavo tyrime, tyrime nebuvo atskleista.

2.2. Tyrimo imtis ir dalyviai

Vykdam kokybinį tyrimą buvo siekta išanalizuoti visų 20 kiekybiniame tyrime sutikusių dalyvauti ikimokyklinių ugdymo įstaigų ugdymo programas. Jų buvo ieškoma institucijų internetinėse svetainėse. Paaiškėjo, jog iš 20 įstaigų tik 15 savo ugdymo programą viešina internete. Dėl šios priežasties su likusiomis 5 įstaigomis buvo susisiekiama asmeniškai prašant pasidalinti savo sukurta ugdymo programa. Tai padaryti sutiko tik viena ikimokyklinė ugdymo įstaiga. Iš viso buvo išanalizuota 20 ugdymo programų kurių apimtys siekė nuo 33 psl. iki 306 psl.

Kiekybiniam tyrimui atlikti pasirinktas tikslinis kriterinis tyrimo imties sudarymo būdas. Kardelio (2016) teigimu jis pasižymi tuo, jog tyrimo grupė formuojama įtraukiant tik tuos asmenis, kurie yra tipiški tiriamojo požymio atžvilgiu. Šiuo atveju pagrindinis kriterinis požymis:

- pirma grupė – Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinių ugdymo įstaigų pedagogai (auklėtojos) ugdomieji ikimokyklinio amžiaus vaikus;

- antra grupė – tėvai, kurių ikimokyklinio amžiaus vaikai lanko Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinę ugdymo įstaigą

Prašymai dalyvauti tyrime ir anketinės apklausos „on-line“ internetinė nuoroda buvo siunčiami tikslingai, pasirenkant tik Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinių ugdymo įstaigų elektroninius paštus. Iš 36 ikimokyklinių ugdymo įstaigų tyrime sutiko dalyvauti 20.

Optimali statistiškai reikšminga atrankos aibė buvo nustatyta remiantis Paniotto imties tūrio apskaičiavimo formule: $n = 1 / (\Delta^2 + 1/N)$, kur n – reikiamas respondentų skaičius; Δ – paklaida (socialinių mokslų tyrimuose priimtina 5-10% paklaida, t.y. $\Delta = 0,05$ iki $0,1$); N – visumos narių skaičius (Kardelis, 2016).

Remiantis Šiaulių miesto savivaldybės ataskaitos duomenimis 2019 metų rugsėjį Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklines ugdymo įstaigas lankė 5032 ikimokyklinio amžiaus vaiką ir dirbo 784 ikimokyklinio ugdymo pedagogai.

Apklausoje dalyvavo 289 tėvai ir 110 pedagogų. Pagal Paniotto formulę, kai $\Delta = 0,1$, imties tūris n (pedagogai) – 88,69, o n (tėvai) – 98,05, reiškia tyrimo imties tūris yra tinkamas.

Tyrime dalyvavusių ikimokyklinio ugdymo pedagogų demografinės charakteristikas atskleidžia jų pasiskirstymas pagal lytį, amžių, išsilavinimą, pedagoginio darbo stažą, kvalifikacinę kategoriją, darbo vietą (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Pedagogų demografiniai duomenys

RODIKLIAI	DUOMENYS				
Lytis	Moteris 100%			Vyrai 0%	
Amžius	19-24 m. 0,9%	25-29 m. 2,7%	30-49 m. 44,5%	50 ir daugiau metų 51,8%	
Išsilavinimas	Aukštasis (bakalauro laipsnis) 80%	Aukštasis (magistro laipsnis) 20%	Aukštasis (daktaro laipsnis) 0%	Dabar studijuojanti magistrantūroje, doktorantūroje 0%	
Pedagoginis darbo stažas	iki 5 metų 17,3%	6-10 metų 7,3%	11-15 metų 10%	16-20 metų 8,2%	21 ir daugiau 57,3%
Kvalifikacinė kategorija	Pedagogas 22,7%	Vyresnysis pedagogas 63,6%	Pedagogas metodininkas 13,6%	Pedagogas ekspertas 0%	
Darbo vieta	Valstybinė ugdymo įstaiga 94,5%			Privati ugdymo įstaiga 5,5%	

Tyrime dalyvavo vien pedagogės moterys. Daugiau nei pusė jų 50 metų ir vyresnės (51,8%), panašią dalį (44,5%) sudaro ir 30-49 m. amžiaus respondentės. 80 % apklaustųjų išsilavinimas – aukštasis (bakalauro laipsnis), likusiųjų – aukštasis (magistro laipsnis). Didžioji dalis

respondentų yra apsigynę vyr. pedagogo kvalifikaciją, beveik ketvirtadalis kol kas turi tik pedagogo kvalifikacinę kategoriją ir 13,6% apklaustųjų yra pasiekę metodininko kvalifikacinę kategoriją. Kone visi apklausti pedagogai (94,5%) dirba valstybinėje ugdymo įstaigoje ir vos 5,5% privačioje.

Analizuojami šie tyrimo imties (tėvų) struktūros ypatumai: lytis, amžius, išsilavinimas, vaiko amžius, ugdymo įstaiga (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Tėvų demografiniai duomenys

RODIKLIAI	DUOMENYS							
Lytis	Moteris 92,7%				Vyras 7,3%			
Amžius	19-24 m. 1,4%		25-29 m. 21,8%		30-49 m. 76,1%		50 ir daugiau metų 0,7%	
Išsilavinimas	Pagrindinis 2,8%	Vidurinis 20,5%	Aukštasis (koleginis) 0,6%	Aukštasis (bakalauro laipsnis) 55,7%	Aukštasis (magistro laipsnis) 19%	Aukštasis (laktaro laipsnis) 0,7%	Dabar studijuoju magistrantūroje doktorantūroje 0,7%	
Vaiko amžius	1-2 m. 4,3 %		2-3 m. 15,9%		3-4 m. 38,8%		5-6 m. 40,8%	
Ugdymo įstaiga	Valstybinė ugdymo įstaiga 89,6%				Privati ugdymo įstaiga 10,4%			

Lentelėje pateikta imties charakteristika rodo, kad respondentų pasiskirstymas pagal lytį nėra tolygus. Imtyje dominuoja moterys – 92,7%. Didžioji dalis apklaustųjų (76,1%) amžius vyrauja nuo 30 iki 49 metų amžiaus. Kiek daugiau nei pusės apklaustų tėvų išsilavinimas – aukštasis (bakalauro laipsnis). Apklausoje dalyvavo didžioji dalis auginančių 5-6 metų (40,8%) ir 3-4 metų (38,8%) vaikus. 89,6% respondentų atžalų lanko valstybinę ugdymo įstaigą.

Galima teigti, jog tyrimo metu surinkti duomenys atspindi įvairaus amžiaus, išsilavinimo, skirtingo amžiaus vaikus auginančių tėvų bei įvairų pedagoginį darbo stažą, patirtį turinčių pedagogų nuomonę apie vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, pageidaujamo elgesio konstravimą.

2.3. Ikimokyklinių ugdymo įstaigų ugdymo programų analizė

Ikimokyklinių ugdymo įstaigų vienas pagrindinių ugdymą reglamentuojančių dokumentų yra ugdymo programa. Kaip jau buvo minėta anksčiau Lietuvoje nėra oficialios nacionalinės ikimokyklinio ugdymo programos. Kiekviena ikimokyklinio ugdymo įstaiga programą rengia pati, įvertinus šeimų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, švietimo poreikius ir vadovaujantis Švietimo ir mokslo ministro patvirtintais ikimokyklinio ugdymo programų kriterijais¹². Programą

¹² Dėl Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašo. (2005). *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 52-1752

sudaro tokios dalys: bendrosios nuostatos; ikimokyklinio ugdymo principai; tikslai ir uždaviniai; turinys, metodai ir priemonės; ugdymo pasiekimai ir jų vertinimas; naudota literatūra ir šaltiniai.

Atsižvelgiant į reglamentuotas programos dalis buvo pasirinkti šie ikimokyklinių ugdymo programų turinio analizės kriterijai (struktūriniai vienetai): ugdymo filosofija – požiūris į vaiką ir jo ugdymą, ugdymo programos tikslai ir uždaviniai, ugdymo metodai ir priemonės, socialinių įgūdžių ugdymo programų integravimas.

Tinkamai pasirinkta filosofinė kryptis yra labai svarbus elementas užtikrinant ikimokyklinio ugdymo programos kokybę bei efektyvų ugdymą. Ugdymo programose išryškėjusios filosofinės prieigos pateikiamos 2 priede.

Iš šešiolikos analizuotų ikimokyklinio ugdymo programų vienuolikoje vadovaujamasi progresyvistine filosofine prieiga, kurioje akcentuojamas ugdytinio gebėjimas mokytis, spręsti problemas, individualios asmenybės stiprybės, aktyvūs ugdymo(si) metodai, vadovaujamasi individualizavimo ir integravimo principais: „*ugdosi gebėjimą mokytis, rasti sau reikalingą informaciją*“ (P¹⁴), „*akcentuojamos ne žinios ir žinojimas, o vaiko gebėjimas spręsti problemas*“ (P³), „*vertinti sukaupią informaciją, ją interpretuoti*“ (P⁶), „*individualios ugdytinio skirtybės*“ (P⁶), „*individualūs poreikiai <...> turintys įtakos ugdymosi proceso specifikai*“ (P⁹), „*aktyvūs ugdymo būdai, keičiant edukacines aplinkas*“ (P³), „*individualizuoti ir diferencijuoti ugdymą*“ (P¹³)

Devyniose ugdymo programose galima įžvelgti ekologinės raidos teorijos prieigų: „*atranda santykius su kitais žmonėmis, savimi, gamta, socialine aplinka, visuomene*“ (P⁴), „*daug dėmesio skiriama gamtai, jos pažinimui visais jūtimais*“ (P¹²), „*siekiama, kad vaikai jaustų gamtos vientisumą ir harmoniją, numatytų savo veiksmų padarinius gamtai*“ (P⁵).

Rekonstruktyvistinė filosofinė prieiga, kurioje akcentuojamas kritiško, aktyvaus ir sąmoningo savo šalies ir pasaulio piliečio ugdymas: „*skatinti <...> ugdytis tautinė savimone*“ (P¹³), „*ugdomas kritiškai mąstantis <...> žmogus*“ (P¹⁶), siekiama, kad „*užaugtų sumanūs, <...> aktyvūs, sąmoningi piliečiai, dirbantys savo visuomenės labui*“ (P¹⁴).

Kiek daugiau nei pusėje (N = 7) ugdymo įstaigų vadovaujamasi konstruktyvizmo teorijos prieiga: „*ugdymas(is) – konstruktyvi paties vaiko veikla*“ (P¹⁰), ugdytiniai „*kaupia patirtį ir kuria pasaulio pažinimo savąjį stilių*“ (P¹), o pedagogų tikslas „*modeliuoti specialias ugdymo situacijas*“ (P¹) ir inicijuoti ugdytinių „*individualų pasaulio pažinimą, savo mąstymo konstravimą, intelektualinius poreikius*“.

Konstruktyvizmo atstovo Vygotskio teigimu, reikia „tikslingai modeliuoti pedagogines situacijas, sudarant individualias galimybes konstruoti žinias aukščiausiu besimokančiajam galimu lygiu, padeda apibrėžti pedagogo vaidmenį“ (Martišauskienė, 2015, p. 40).

Dešimt iš šešiolikos analizuotų ugdymo programų traktuoja, jog vadovaujasi humanistinės teorijos požiūriu. Tačiau ją atspindinčių esminių principų pavyko rasti tik kiek daugiau nei pusėje (N = 7) programų. Jose pabrėžiama pagarba vaiko asmenybei: „*jo asmenybė pripažįstama besąlygiškai*“ (P⁵), „*vaikas gerbiamas kaip asmenybė*“ (P⁸). Akcentuojama vaiko saviraiškos svarba: „*ugdymas grįstas saviraiškos galimybių užtikrinimu*“ (P⁹).

Bitino teigimu (2013, p 195) „ugdytojas, kuris remiasi humanistinės pedagogikos idėjomis, yra nusiteikęs sąveikauti su ugdytiniu kaip realybe, įsivaizduoti save ugdytinio padėtyje, jausti jo išgyvenimus, nuoširdžiai ir atvirai su juo bendrauti.“

Ugdymo principai yra dar vienas labai svarbus ugdymo programos sudedamasis elementas. Jie atspindi idėjas, esminius reikalavimus, kuriais vadovaujamosi pedagoginėje veikloje: iškeliant uždavinius, parenkant ugdymo turinį, priemones, kuriant aplinką. Suformuluoti ugdymo principai iš esmės apsprendžia ugdymo kryptingumą. Programose ieškomi tik tyrimo teorinio pagrindo idėjoms priimtini principai, kurie išsamiai pateikiami 3 priede.

Ugdymo programų analizės atskleidė, jog ikimokyklinio ugdymo institucijos vadovaujasi humaniškumo (N = 13) ir demokratiškumo (N = 9) principais, kurių esminė ašis „*pagarba vaiko asmenybei*“, jo „*individualumui, unikalumui*“ bei „*lygiavertė ir pozityvi vaiko, ugdytojo, šeimos sąveika*“. Socialinio emocinio kryptingumo ir socialinio kultūrinio kryptingumo principuose akcentuojamas „*harmoningas kryptingas asmenybės vystymasis socialinėje – kultūrinėje aplinkoje; socialinių, kultūrinių kompetencijų plėtojimas, tolerancijos ugdymas*“. Integracijos ir kontekstualumo, socialinio kultūrinio kryptingumo bei lygių galimybių ir prieinamumo principai ugdymo programose pabrėžia specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų integraciją, gebėjimų plėtojimo ir individualios švietimo pagalbos svarbą.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos vadovaujasi Švietimo ir mokslo ministerijos iškeltu ikimokyklinio ugdymo tikslu: padėti vaikui išsiugdyti savarankiškumo, sveikos gyvensenos, pozityvaus bendravimo su suaugusiais ir bendraamžiais, aplinkos ir savo šalies pažinimo, kūrybiškumo ir mokėjimo mokytis pradmenis. Tačiau siekiant šio tikslo įgyvendinimo ugdymo programose formuojami skirtingi uždaviniai. Uždaviniai, prisidedantys prie pageidaujamo elgesio modeliavimo pateikiami 13 lentelėje.

Ugdymo programos uždaviniai

KATEGORIJA. Uždaviniai		
Subkategorija	N	Pavyzdžiai
Orientuoti į bendradarbiavimą	5	„<...> bendradarbiauti su suaugusiaisiais bei vaikais <...>“ (P ¹ , P ¹⁵) ¹³ ; „Užtikrinti <...> pasitikėjimu ir pagarba grįstą vaikų, pedagogų ir tėvų (globėjų) bendradarbiavimą.“ (P ⁴); „Skatinti veikti, bendrauti ir bendradarbiauti su bendraamžiais ir suaugusiaisiais kartu plėtojant jo emocinę, socialinę, kultūrinę patirtį.“ (P ⁸); Užtikrinti <...> vaiko, pedagogo, kitų specialistų ir tėvų (globėjų) sąveiką. (P ¹⁶)
Orientuoti į pozityvias sąveikas	8	„Pozityviai bendrauti <...> su suaugusiaisiais bei vaikais.“ (P ¹ , P ¹⁵) ¹⁴ ; „Siekti pozityvių ir konstruktyvių santykių su šeima.“ (P ² , P ³ , P ¹¹ , P ¹²) ¹⁵ ; „Užtikrinti pozityvų“ (P ⁴); „<...>pozityvią, pasitikėjimu ir pagarba grįstą<...>“ (P ¹⁶)
Orientuoti į emocinių-socialinių kompetencijų ugdymą	5	„<...> spręsti kasdienes problemas, suprasti savo ir kitų ketinimus, veiksmų pasekmes“ (P ¹ , P ¹⁵) ¹⁶ ; „Plėtoti vaikų emocinių-socialinių kompetencijų ugdymą.“ (P ⁶); „Ugdyti vaikų demokratinio bendravimo principus, elgesio kultūrą, atsakomybę už savo veiksmus.“ (P ¹⁰); „Lavinti vaiko emocinį intelektą <...>“ (P ¹⁰)
Orientuoti į elgesio ir emocijų valdymą	2	„Mokyti vaiką valdyti emocijas, bendrauti ir bendradarbiauti.“ (P ⁸) „<...> įvardinti ir valdyti jausmus, konstruktyviai bendrauti bei spręsti problemas.“ (P ¹⁰)

Devyniose iš šešiolikos analizuotų ugdymo programų suformuluoti uždaviniai akcentuoja šeimos ir ugdymo institucijos pozityvią sąveiką (N = 8), bendradarbiavimą (N = 5): „*Siekti pozityvių ir konstruktyvių santykių su šeima*“ (P², P³, P¹¹, P¹²)¹⁷, „*Užtikrinti pozityvų, pasitikėjimu ir pagarba grįstą vaikų, pedagogų ir tėvų (globėjų) bendradarbiavimą*“ (P¹⁶). „Vykstant sklandžiam tėvų ir pedagogų bendradarbiavimui vaikai geriau jaučiasi emociškai: išmoksta pozityviai reaguoti į savo pasiekimus, darosi atsparesni neigiamam nesėkmių ugdymo institucijoje poveikiui, laisviau bendrauja su bendraamžiais. Formuojasi teigiama ir saugi vaikų savijauta darželyje, auga vaikų savivertė, jausmų valdymo įgūdžiai, mažėja elgesio problemų grupė“ (Kovienė, 2017, p.145). Ugdymo uždaviniuose taip pat orientuojamasi į ugdytinių elgesio kultūros, emocijų valdymo, atsakomybės už savo veiksmus ugdymą.

Anot Vaitiekienės (2013), tinkamai formuojami vaikų socialiniai įgūdžiai įgalina jų prisitaikymą šiuolaikinėje visuomenėje, skatina elgtis pozityviai, suteikia gebėjimų patiems savimi pasirūpinti. Ugdant socialinius įgūdžius gerėja vaikų elgesys, santykiai su šeima, bendraamžiais. 14 lentelėje pateikiamos ugdymo programose integruotos socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo programos.

¹³ Teiginiai identiškai sutampa P¹ ir P¹⁵ ugdymo programose.

¹⁴ Teiginiai identiškai sutampa P¹ ir P¹⁵ ugdymo programose.

¹⁵ Teiginiai identiškai sutampa P², P³, P¹¹ ir P¹⁵ ugdymo programose.

¹⁶ Teiginiai identiškai sutampa P¹ ir P¹⁵ ugdymo programose.

¹⁷ Teiginiai identiškai sutampa P², P³, P¹¹ ir P¹⁵ ugdymo programose.

Integruotos programos orientuotos į pageidaujamo elgesio ugdymą, sk.

Programos orientuotos į pageidaujamo elgesio konstravimą	N
„Zipio draugai“ (P ⁸ , P ³ , P ¹¹ , P ¹⁵ , P ¹⁶)	5
„Kimochis“ (P ¹⁰ , P ¹² , P ¹⁵ , P ¹⁶)	4
Emocinio intelekto lavinimo programa „Žaidžiame emocijas“ (P ¹²)	1

Iš šešiolikos ikimokyklinio ugdymo įstaigų vos septynios į savo ugdymo programas integruoja socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo programas.

Analizės metu paaiškėjo, jog „Zipio draugai“ yra dažniausiai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdyme integruojama programa. Ši socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo programa skirta 5-7 metų vaikams. Jos esminis tikslas – siekiant geresnės emocinės vaikų savijautos, padėti jiems įgyti socialinių bei emocinių sunkumų įveikimo gebėjimų¹⁸.

Ikimokyklinės ugdymo įstaigos siekdamos vaikų socialinės ir emocinės kompetencijų ugdymui(si) taip pat pasitelkia „Kimochis“ programą¹⁹. Ši programa orientuojasi į savęs pažinimo, savęs valdymo, socialinio pažinimo, santykių kūrimo įgūdžių, atsakingų sprendimų priėmimo lavinimą. Jos tikslas: mokyti vaikus atpažinti savo ir kitų žmonių emocijas ir jas tinkamai išreikšti.

11 ikimokyklinių ugdymo įstaigų savo programoje pateikia skirtingo pobūdžio pageidaujamo elgesio konstravimo metodus, būdus, strategijas ir priemones (žr. 4 priedas). Savo veiklose pedagogai konstruodami vaikų pageidaujamą elgesį dažniausiai pasitelkia žaidybinius metodus (N = 62): stalo žaidimus (N = 13) nusiramino ir atsipalaidavimo žaidimus (N = 8) judriuosius žaidimus (N = 8), dėlionės (N = 4), vaidmeninius žaidimus (N = 2), muzikinius žaidimus (N = 2) ir kt.

Žaidimas – tai „vaizdingas, veiksmingas gyvenimo atspindys, sąmoninga, kryptinga veikla prasidedanti vaikystėje ir lydinti žmogų visą gyvenimą; kaip esminė vaiko ugdymo(si) priemonė; kaip socialinis reiškinys“ (Jakimavičienės, 2017, p.3). Pasitelkiant žaidimo metodą, vaikai įtraukiami į kūrybišką emocijų, savęs pažinimo ir saviraiškos procesą, kuriame aktyviai veikia, pasakoja, inscenizuoja, juda, piešia ir kt., taip pat sprendžia problemines bendravimo tarpusavyje situacijas, tokiu būdu ugdydamiesi socialines ir emocines kompetencijas.

Verbaliniai mokymo metodai taip pat yra vieni iš populiariausių pedagogų pasirinkimų (N = 27). Pasitelkiami probleminius klausimus (N = 3), pokalbio (N = 16), išsikalbėjimo (N = 4), minčių lietaus (N = 2) metodus pedagogai skatina vaikus samprotauti apie kylančias problemas, priimtina elgesį. Tikslingai ir tinkamai naudojant šiuos metodus galima ne tik padėti ugdytiniui formuoti

¹⁸ Ankstyvosios prevencijos programa "Zipio draugai". (2002) Vilnius: VšĮ „Vaiko labui“

¹⁹ Dodge, E.P, Grimm, D. 2013. Kimochis. Ikimokyklinio ugdymo programa. Vilnius: UAB UZU

visuomenėje priimtino elgesio raiškos įgūdžius, socializacijos gebėjimus, bet ir sudaryti sąlygas mokytis užsiimant prasminga, kūrybinga veikla (Burvytė, 2017).

Ugdymo programose taip pat dažnai išskiriamas labai svarbus pageidaujamo elgesio konstravimo metodas – skatinimas (N = 18). Enciklopediniame edukologijos žodyne skatinimas apibūdinamas, kaip „auklėjimo metodas, kai stiprinama veiklos ir elgesio motyvacija. Ji stiprinama tenkinant dvasinius ir materialinius poreikius, norus, interesus, žadinant teigiamas emocijas, didinant socialinį prestižą. Tam naudojamos dvasinės – moralinės ir materialinės skatinimo priemonės. <...> Skatinimas – itin svarbus auklėjimo metodas. Kartais jis laikomas pagalbiniu. Iš tikrųjų yra svarbus dėl to, kad skatinant palaikomos vaiko pastangos kreipti savo veiklą auklėtojo norima linkme, kad vaikas pajustų socialinį pripažinimą, neabejotų savo veiksmų teisingumu – taip formuojasi socialiai reikšmingas požiūris į darbą ir tarpusavio santykius“ (Jovaiša, 2007, p. 269).

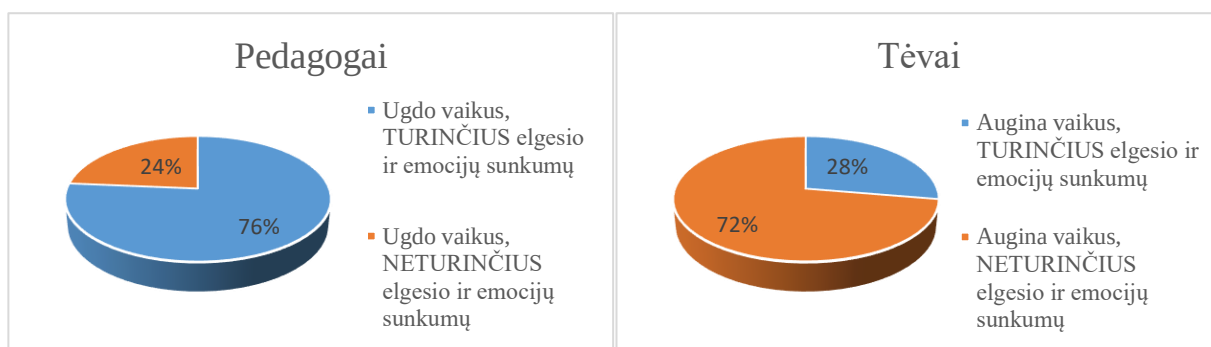
Pedagogai konstruodami pageidaujamą ugdytinių elgesį taip pat dažnai pasitelkia vaizdines priemones – iliustracijas (N = 16), animacinius filmukus (N = 11), skaito įvairius edukacinius kūrinius (N = 19), organizuoja projektus, akcijas, renginius (N = 12), inicijuoja įvairias ugdytinių kūrybines veiklas (N = 31).

Atlikus ikimokyklinių ugdymo programų analizę paaiškėjo, jog didžioji dalis tyrime dalyvavusių Šiaulių miesto savivaldybės ugdymo įstaigų akcentuoja progresyvistinę, ekologinę ir rekonstruktyvistinę filosofines prieigas, kiek daugiau nei pusė remiasi konstruktyvizmo ir humanistine ugdymo teorijų prieigomis, vadovaujasi humaniško, demokratiško principais. Formuodamos ugdymo uždavinius išskiria ugdytinių elgesio kultūros, emocijų valdymo, atsakomybės už savo veiksmus ugdymo, šeimos ir ugdymo institucijos pozityvios sąveikos, bendradarbiavimo svarbą. Pedagogai organizuodami ugdymą taiko įvairius pageidaujamo elgesio konstravimo būdus, metodus, strategijas ir priemones, integruoja vaikų socialinės ir emocinės kompetencijų ugdymui(si) programas.

2.4. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir tėvų požiūrių analizė

2.4.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumų apraiškos ir priežastys

Tiriant pedagogų ir tėvų požiūrį apie vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, pageidaujamą elgesio konstravimą abiejų respondentų grupių buvo klausiama, ar jų ugdomi/auginami vaikai patiria elgesio ir emocijų sunkumų. Gauti duomenys pateikiami 5 paveiksle.

3 pav. Pedagogų ir tėvų pasiskirstymas pagal tai, ar jie ugdo/augina vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, %

Iš pateiktų duomenų matyti, jog pedagogų ir tėvų pasiskirstymas, pagal tai, ar jie ugdo/augina vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, skiriasi kardinaliai. 76% pedagogų ($N = 84$) teigia, jog jų grupėje yra vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų. Tuo tarpu 28% apklaustų tėvų ($N = 80$) atskleidžia, jog augina vaikus, kuriems pasireiškia elgesio ir emocijų sunkumai. Tačiau, atsižvelgiant į respondentų skaičių ($N_p. = 84$ ir $N_t. = 80$)²⁰, o ne procentinę dalį, tokio ženklaus skirtumo tarp pedagogų ir tėvų ugdančių/auginančių vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, nebelieka. Taip yra dėl to, jog apklausti pedagogai grupėje dažniausiai vidutiniškai dirba su 17 šeimų vaikais (žr. 30 lentelę).

Lyginant su anksčiau nagrinėtų autorių darbais – gauti rezultatai sąlyginai panašūs. Biliūnienės ir Miltenienės (2013) pateikiamais duomenimis, emocijų ir elgesio valdymo sunkumai buvo priskiriami kas penktam vaikui. Užsienio tyrinėtojai Thomson ir Carlson (2017), taip pat nustatė, kad su emociniais ar elgesio sunkumais susiduria apie 20 % vaikų.

Respondentų buvo prašoma pažymėti, su kokiomis vaikų elgesio ir emocijų sunkumų apraiškomis jie susiduria dažniausiai. Abiem apklaustųjų grupėms buvo pateikti 24 vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, požymiai. Gavus atsakymus požymiai suskirstyti pagal sunkumų grupes ir pateikti žemiau esančiame paveiksle (15 lentelė).

15 lentelė

Vaikų elgesio ir emocijų sunkumų apraiškos, %

Sunkumų apraiškos	Pedagogų požiūris		Tėvų požiūris	
	N	%	N	%
AKTYVUMO IR DĖMESIO SUNKUMAI	335	44,97	189	46,55
Nesugebėjimas išlaukti savo eilės	62	8,32	31	7,64
Nesugebėjimas tam tikrą laiką išlaikyti dėmesį	70	9,40	30	7,39
Nenoras ar nesugebėjimas užbaigti pradėtą darbą	34	4,56	34	8,37
Triukšmavimas, kai reikia išbūti ramiai	61	8,19	27	6,65

²⁰ Nt. – tėvų skaičius; Np. – pedagogų skaičius.

Bėgiojimas, judėjimas, kai reikia sėdėti ramiai	59	7,92	26	6,40
Nesugebėjimas atidėti noro išpildymo	21	2,82	21	5,17
Įkyrus elgesys	28	3,76	20	4,93
ELGESIO SUNKUMAI	268	35,97	118	29,06
Šiurkštumas, nemandagumas	27	3,62	5	1,23
Priešiškas, įžūlus, provokuojantis elgesys	36	4,83	12	2,96
Autoritetų neigimas	12	1,61	3	0,74
Pykčio proveržiai	71	9,53	44	10,84
Irzlumas, dirglumas	47	6,31	27	6,65
Agresyvus elgesys	46	6,17	12	2,96
Užuojautos nuliūdusiam stoka	10	1,34	3	0,74
Gėdos stoka	11	1,48	5	1,23
Dažnas melavimas, kad iš to turėtų naudos ar išsisuktų nuo to, ką vaikas privalėtų padaryti	8	1,07	7	1,72
EMOCIJŲ SUNKUMAI	142	19,06	99	24,38
Drovumas, baikštumas, atsiskyrimas	9	1,21	19	4,68
Atsiskyrimo nuo artimųjų nerimas	19	2,55	12	2,96
Specifinės baimės	10	1,34	16	3,94
Nesugebėjimas bendrauti, žaisti su kitais vaikais	56	7,52	11	2,71
Motyvacijos stoka	22	2,95	17	4,19
Nuolatinis liūdesys, verkimas	10	1,34	3	0,74
Manymas, jog nieko negali padaryti gerai	8	1,07	12	2,96
Menkas savęs vertinimas	8	1,07	9	2,22

Gauti duomenys atskleidžia, jog dažniausiai (44,97 % ir 46,55%) pedagogų ir tėvų ugdomiems/auginamiems vaikams pasireiškia *aktyvumo ir dėmesio sunkumų* požymiai. Tėvai identifikuoja šiuos labiausiai būdingus požymius jų vaikui – nenorą ar nesugebėjimą užbaigti pradėtą darbą (8,37%), nesugebėjimą išlaukti savo eilės (7,64%), nesugebėjimą tam tikrą laiką išlaikyti dėmesį (7,39%). Tuo tarpu pedagogai išskiria šiuos būdingiausius požymius: nesugebėjimą tam tikrą laiką išlaikyti dėmesį (9,40%), nesugebėjimą išlaukti savo eilės (8,32%), triukšmavimą, kai reikia išbūti ramiai (7,92%).

Pedagogai kiek dažniau (35,97%), nei tėvai (29,06%) susiduria su vaikų *elgesio sunkumų* apraiškomis. Tarp stebimų elgesio sunkumų, tėvų teigimu, dažniausiai pasitaiko pykčio proveržiai (10,84%) ir irzlumas, dirglumas (6,65%), o pedagogų teigimu – pykčio proveržiai (9,53%), irzlumas, dirglumas (6,31%) bei agresyvus elgesys (6,17%).

Tėvai (24,38%) dažniau nei pedagogai (19,06%) pastebi vaikų *emocijų sunkumus*. Jie labiausiai išskiria vaikų drovumą, baikštumą, atsiskyrimą (4,68%), o pedagogai nesugebėjimą bendrauti, žaisti su kitais vaikais (7,52%).

Šie Tuo tarpu – (2015), remdamasi įvairiais statistiniais duomenimis, tvirtina, jog savireguliacijos sunkumų patiria 68 % vaikų, neadekvačiomis elgesio reakcijomis pasižymi 12 %, agresyvumu – 8 % vaikų, o emocinių sunkumų turi 36 % vaikų. Lyginant su šiais duomenimis, tiek

tyrime dalyvavę pedagogai, tiek tėvai gerokai rečiau įvardija vaikų savireguliacijos ir emocijų sunkumus, bet agresyvumas ir neadekvačios elgesio reakcijos dominuoja panašioje .

Svarbu atkreipti dėmesį, jog šie, sutrikimo lygio nesiekiantys elgesio ar emocijų požymiai atsiranda tik tam tikrose situacijose, yra laikini ir gali būti veiksmingai sprendžiami laiku suteikiant kokybišką pagalbą. Tačiau, kaip teigia Bielskytė-Simanavičienė ir Paurienė (2017, p.2), „elgesio ir emocijų sunkumai tampa labai aktualūs, kai toks vaikų elgesys išlieka stabilus, veikia bei trikdo vaiko prisitaikymą jį supančioje socialinėje aplinkoje, gyvenime ir gali virsti sutrikimais.“

Norint kuo efektyviau padėti vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų privalu ne tik atpažinti šiuos sunkumus, bet ir žinoti juos keliančius veiksnus. Umbrasienė ir Narkauskaitė (2010) savo darbe pažymi du esminius veiksnus ir jų sąveiką: vidinius ir išorinius. Autorės vidiniams veiksniams priskiria individo psichinę, fizinę sveikatą, temperamentą ir pan., o išoriniams – tėvų psichikos sveikatą, auklėjimą, skurdą šeimoje, probleminių draugų elgesį. Tuo tarpu Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė (2017), išanalizavusios skirtingų autorių požiūrius, pateikia keturis esminius veiksnus, turinčius įtakos elgesio ir emocijų sunkumų formavimuisi: biologinius sutrikimus ir ligas, patologinius santykius šeimoje, netinkamą patyrimą ugdymo įstaigoje, neigiamą kultūrinę ir socialinę įtaką. 16 lentelėje pateikiama tyrime dalyvavusių pedagogų ir tėvų nuomonė apie skirtingų veiksnių įtaką elgesio ir emocijų atsiradimui. 5 priede pateikiamas išsamus veiksnių reitingavimas.

16 lentelė

Veiksniai lemiantys ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą, M

Veiksniai	Pedagogų požiūris, M	Tėvų požiūris, M	Statistikai reikšmingas skirtumas, p^{21}
Vidiniai veiksniai	3,69	3,52	
Biologiniai sutrikimai ir ligos	3,71	3,33	0,000
Vaiko asmeninės savybės	3,67	3,90	0,000
Išoriniai veiksniai	3,33	3,63	
Patologiniai santykiai šeimoje	3,95	3,45	0,000
Netinkamas patyrimas ugdymo įstaigoje	3,00	3,93	0,000
Neigiama kultūrinė ir socialinė įtaka	3,04	3,52	0,000

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Visiškai nesutinku“ -1, „Nesutinku“ – 2, „Iš dalies sutinku“ – 3, „Sutinku“ – 4, „Visiškai sutinku“ – 5.

Gauti duomenys atskleidžia, kad pedagogai yra linkę manyti, jog ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sunkumų atsiradimui didesnę įtaką turi vidiniai veiksniai ($M = 3,69$), o tėvai priešingai – dažniau išskiria išorinius veiksnus ($M = 3,63$). Panagrinėjus detaliau, matyti, jog pedagogų teigimu ugdytinių elgesio ir emocijų sunkumų atsiradimą labiausiai lemia patologiniai santykiai šeimoje ($M = 3,95$; $p = 0,000$), o tėvų manymu vaikų elgesio ir emocijų sunkumai

²¹ p – statistiškai reikšmingas skirtumas, kai $p \leq 0,05$

dažniausiai atsiranda dėl vaikų asmeninių savybių ($M = 3,90$; $p = 0,000$) ir netinkamo patyrimo ugdymo įstaigoje ($M = 3,93$; $p = 0,000$). Tokie duomenys leidžia daryti prielaidą, jog tiek tėvai, tiek pedagogai nėra linkę pripažinti savo neigiamos įtakos vaikų elgesio ir emocijų sunkumų atsiradimui.

2.4.2. Pedagogų ir tėvų taikomos pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės

Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaiką, turintį elgesio ir emocijų sunkumų, labai svarbų vaidmenį jo ugdymo(si) procese atlieka pagrindiniai ugdymo(si) proceso dalyviai – tėvai ir vaiko pedagogai. Burvytės (2017) teigimu, siekiant ugdyti visapusišką asmenybę, būtina šių abiejų vaiko socializacijai svarbiausių institucijų suderinta darni veikla.

Siekiant atskleisti kokių pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių imasi pedagogai ir tėvai, kad įvairiapusiškai ugdytųsi vaikų socialiniai bei emociniai gebėjimai ir ar šios taikomos priemonės yra tarpusavyje derančios, buvo pateikta 50 kintamųjų skalė su įvairiomis emocijų ir elgesio valdymo priemonėmis.

Atlikta faktorinė analizė leido suformuoti šešias pedagogų ir tėvų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių faktorius: **kompleksinė elgesio valdymo sistema; pozityvus pastiprinimas; terapinė veikla; alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų rodymas ir skatinimas; drausminimas; nepriimtinių elgesio konstravimo priemonių taikymas**. Teiginių reitingai atskirose skalėse pateikiami 6 priede.

2.4.2.1. Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių taikymas tėvų požiūriu

Išanalizavus, kokias priemones taiko tėvai ir, kokias, ju nuomone, dažniausiai pasitelkia pedagogai konstruodami pageidaujamą vaikų elgesį, paaiškėjo, jog labiausiai pasirinkimuose dominuoja **kompleksinė elgesio valdymo sistema** (žr. 17 lentelė).

17 lentelė

Kompleksinė elgesio valdymo sistema, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,967$		Tėvai $\alpha = 0,932$
	M	p	M
KOMPLEKSNĖ ELGESIO VALDYMO SISTEMA (Mp. = 4,23; Mt. = 4,20)²²			
Nustatote ir aptariate aiškias elgesio taisykles su vaikais	4,20	0,037	4,18
Išsiaiškinate, ar vaikas suprato, už ką buvo sudrausmintas	4,44	0,000	4,54
Jei vaikas negirdi, prieinate arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartojate prašymą	4,07	0,142	4,05

²² Mt. – tėvų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių vidurkis; Mp. – tėvų nuomone, pedagogų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių vidurkis.

Aptariate su vaiku netinkamo elgesio priežastis	4,29	0,008	4,21
Vedate individualius pokalbius su vaiku	4,13	0,007	4,00

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Dauguma tėvų, naudodami **kompleksinę elgesio valdymo sistemą**, visada išsiaiškina su vaiku, ar jis suprato už ką buvo sudrausmintas (Mt. = 4,54). Jų nuomone, pedagogai taip elgiasi kiek rečiau (Mp. = 4,44; $p = 0,000$). Individualių pokalbių metu (Mt. = 4,00; Mp. = 4,13; $p = 0,007$), tėvų teigimu, tiek jie, tiek pedagogai labai dažnai aptaria su vaiku netinkamo elgesio priežastis (Mt.= 4,21; Mp. = 4,29; $p = 0,008$) ir kartu nustato aiškias elgesio taisykles (Mt.= 4,18; Mp. = 4,20; $p = 0,037$). Pastebima, kad vaikui negirdint prašymų, ugdytojai ne visada savo prašymą pakartoja, palaikydami akių kontaktą (Mt. = 4,05; Mp. = 4,07; $p = 0,142$), kuris sustiprina paliepinimą ar prašymą.

Tyrimo duomenimis, tėvai ir, jų nuomone, pedagogai, konstruodami pageidaujamą vaikų elgesį taip pat labai dažnai taiko **pozityvų pastiprinimą** (žr. 18 lentelė)

18 lentelė

Pozityvus pastiprinimas, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,956$		Tėvai $\alpha = 0,944$
	M	p	M
POZITYVUS PASTIPRINIMAS (Mp. = 4,14; Mt. = 4,07)			
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate pagyrimu	4,27	0,000	4,32
Stengiatės parodyti vaikui daugiau dėmesio būtent tada, kai jis elgiasi gerai, o ne blogai.	3,81	0,001	3,91
Naudojate skatinimo sistemą	3,94	0,089	3,43
Demonstruojate pasitikėjimą vaiku	4,26	0,001	4,27
Ugdote vaiko pasitikėjimą savimi	4,41	0,002	4,41

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Petrylienės ir Smilgienės (2012) nuomone, skatinimas rodant vaikui dėmesį, jį padrašinant, giriant, prisideda prie ugdytinio pageidaujamo elgesio konstravimo, vaikas lengviau geba skirti gėrį nuo blogio, leidžiamą nuo draudžiamo. Nustatyta, jog didžioji dalis tėvų, **pozityviai skatindami** vaiką, dažnai akcentuoja jo pozityvų elgesį ir jį stiprina pagyrimu (Mt. = 4,32), daugiau dėmesio parodo vaikiui, kai jis elgiasi gerai, o ne blogai (Mt. = 3,91). „Labai svarbu demonstruoti pasitikėjimą vaiku. Jausdamas pasitikėjimą, vaikas trokšta jį pateisinti, todėl stengiasi būti geras, elgtis deramai“ (Petrylienė, Smilgienė, 2012, p. 129). Akivaizdu, jog šio požiūrio laikos ir tyrime dalyvavę vaikų, patiriančių elgesio ir emocijų sunkumų, tėvai. Didžioji tėvų dalis tvirtina, jog jie visada demonstruoja pasitikėjimą vaikų (Mt. = 4,27), ir ugdo vaiko pasitikėjimą savimi (Mt. = 4,41).

Tėvų teigimu, jie visas pozityvaus pastiprinimo priemones taiko dažniau arba vienodai dažnai, kaip pedagogai, išskyrus skatinimo sistemos taikymą (Mt. = 3,43; Mp. = 3,94; $p=0,037$), kuris reikalauja nemažai ugdytojų laiko ir nuoseklumo.

Subskalės *alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų rodymas ir skatinimas* įvertis (Mt. = 4,06) rodo, kad tėvai stengiasi parodyti, pamokyti bei skatinti pozityvų elgesį. Jų nuomone, pedagogai (Mp. = 4,00) elgiasi taip pat (žr. 19 lentelė).

19 lentelė

Alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų rodymas ir skatinimas, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,921$	Tėvai $\alpha = 0,911$	
	M	p	M
ALTERNATYVIŲ SOCIALIAI PRIIMTINO ELGESIO BŪDŲ RODYMAS IR SKATINIMAS (Mp. = 4,00; Mt. = 4,06)			
Parodote vaikui, kad jį suprantate, paaiškindamas, kaip įvardyti savo jausmus, mintis	4,07	0,865	4,15
Parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais: „Aš pradedu pykti.“	3,41	0,019	3,73
Stengiatės vaikui rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių	4,36	0,054	4,36
Apkabinate, kalbate ramiu tonu	4,24	0,000	4,43
Vaikui netinkamai pasielgus liekate ramus	3,91	0,285	3,62

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Dauguma šeimos narių stengiasi būti vaikams tinkamo elgesio pavyzdžiu (Mt. = 4,36) dažnai apkabindami, kalbėdami ramiu tonu (Mt. = 4,43); parodydami vaikui, kad jį supranta, paaiškindami, kaip įvardyti savo jausmus, mintis (Mt. = 4,15), parodydami ir įvardydami savo jausmus (Mt. = 3,73). Tėvai viliasi, jog panašiai elgiasi ir jų vaikus ugdančys pedagogai, statistiškai reikšmingi skirtumai matomi tik, ties teiginiais: *apkabinate ir liekate ramus* (Mp. = 4,24; $p = 0,000$) ir *parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais: „Aš pradedu pykti.“* (Mp. = 3,41; $p = 0,019$). Tėvų nuomone, ugdymo institucijos darbuotojai rečiau nei šeimos nariai demonstruoja ir įvardija savo jausmus.

„Ikimokyklinis amžius – tikras agresijos valdymo universitetas, nes tokio amžiaus vaikai savo emocijas reiškia stipriai ir atvirai, neturi įsisaknijusių įtampos išlaisvinimo būdų ir dar labai nori būti geri auklėtojams, tėvams“ (Gedvilienė, Vaišvidienė, 2017, p.16). Tėvų buvo domimasi, kokias jie dažniausiai taiko pykčio valdymo priemones namuose ir kokiomis, jų nuomone, pasitelkia pedagogai ugdydami jų vaikus ikimokyklinėse ugdymo įstaigose (žr. 20 lentelė).

20 lentelė

Terapinė veikla, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,894$	Tėvai $\alpha = 0,898$	
	M	p	M
TERAPINĖ VEIKLA (Mp. = 2,55; Mt. = 2,36)			
Kylant vaiko agresijai leidžiate vaikui rėkti „išsikrovimo, triukšmo kambaryje“	2,25	0,370	2,75
Taikote „ramybės kampelį“	3,20	0,145	2,99
Kylant vaiko agresijai leidžiate plėšyti nereikalingą popierių	2,38	0,059	1,96
Kylant vaiko agresijai leidžiate trypti kojomis	2,24	0,160	2,48
Taikote „pykčio uždarymo dėžutėje“ metodą	2,68	0,093	1,64

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Tyrimo duomenys atskleidė, jog tėvai tik retais atvejais vaikus skatina išlieti pyktį pozityviu būdu, taikant *terapinės veiklos* priemones: „pykčio uždarymo dėžutę“ (Mt. = 1,64), „išsikrovimo, triukšmo kambarį“ (Mt. = 2,75), „ramybės kampelį“ (Mt. = 2,99), leisdami pyktį išlieti trypiant kojomis (Mt. = 2,48) ar plėšant popierių (Mt. = 1,96). Tėvų nuomone, pedagogai dažniau nei jie taiko terapines veiklos priemones (Mp. = 2,55; Mt. = 2,36), išskyrus tas, kurios sukelia nepageidaujamą triukšmą: trypimą kojomis (Mp. = 2,24; $p = 0,160$) ir rėkimą „išsikrovimo, triukšmo kambaryje“ (Mp. = 2,25; $p = 0,370$).

Buvo tirta ir dažnai literatūroje apariama pageidaujamo elgesio konstravimo priemonė – *drausminimas*. Drausminimas, kaip vaiko elgesio kultūros metodas turi trūkumų. Tačiau, kaip rodo tyrimo rezultatai, tam tikrose situacijos be jo nepasieinama (žr. lentelė 21).

21 lentelė

Drausminimas, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,708$		Tėvai $\alpha = 0,916$
	M	p	M
DRAUSMINIMAS (Mp. = 2,53; Mt. = 2,80)			
Prereikęs stabdote vaiko veiklą	3,76	0,055	3,56
Taikote „nusiramino“ kėdutę	1,98	0,683	2,45
Taikote metodą „du įspėjimai, trečia – pasekmė“	1,84	0,178	2,40

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ -2, „Kartais“ -3, „Dažnai“ -4, „Visada“ -5.

Pastebima, jog šeimoje drausminamosios priemonės (Mt. = 2,80) yra dažniau taikomos, nei anksčiau aptartos terapinės priemonės (Mt. = 2,36). Tėvų teigimu, jie namuose dažniau nei pedagogai pasitelkia „nusiramino“ kėdutę (Mt. = 2,45; Mp. = 1,98; $p = 0,683$), „du įspėjimai, trečia – pasekmė“ metodą (Mt. = 2,40; Mp. = 1,84; $p = 0,178$), tačiau rečiau stabdo vaiko veiklą (Mt. = 3,56; Mp. = 3,76; $p = 0,055$).

Petrylienės ir Smilgienės (2013) teigimu, tai, kas buvo anksčiau įprasta taikant siekiamo vaikų elgesio konstravimo – ironija/sarkazmas, nuolatinė kontrolė, grasinimas, gąsdinimas, peikimas, bausmės – dabar yra visiškai nepriimtina ir stipriai kritikuojama. Tačiau, kaip atskleidžia tyrimo rezultatai, tėvai vis dar taiko nepriimtinas elgesio konstravimo priemones (Mt. = 3,03) ir, jų nuomone, taip elgiasi ir pedagogai (Mp. = 2,81) (žr. 22 lentelę).

Nepriimtinių elgesio konstravimo priemonės, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,934$		Tėvai $\alpha = 0,913$
	M	p	M
NEPRIIMTINŲ ELGESIO KONSTRAVIMO PRIEMONIŲ TAIKYMAS (Mp. = 2,81; Mt. = 3,03)			
Sušunkate, pakeliate balso toną, kad vaikas atkreiptų dėmesį ir nustotų netinkamai elgtis	2,66	0,575	3,20
Atkreipiate vaiko dėmesį į jo netinkamą elgesį sakydami: „Pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“	3,25	0,145	3,68
Netinkamai pasielgus sukritikuojate vaiką: „Taip elgiasi tik blogi vaikai.“	2,43	0,296	2,67
Vaikui tinkamai pasielgus jį vadinate šaunuoliu, o netinkamai – neklaužada	3,37	0,213	3,20
Ignoruoja smulkias išdaigas	2,69	0,015	2,82
Kad vaikas pasiektų geresnių rezultatų, vaikui netinkamai pasielgus jį sugėdinate	2,43	0,011	2,41

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ -2, „Kartais“ -3, „Dažnai“ -4, „Visada“ -5.

Tėvai auklėdami vaikus neretai juos gėdina (Mt. = 2,41), „klįjuoja“ blogo vaiko etiketę sakydami: „taip elgiasi tik blogi vaikai“ (Mt. = 2,67), vadindami juo neklaužadomis (Mt. = 3,20), šaukia (Mt. = 3,20), ignoruoja smulkias išdaigas (Mt. = 2,82).

Apibendrinant galime teigti, jog tėvai yra linkę dažniau taikyti pozityvias elgesio konstravimo priemones, nei drausminamąsias ar laikomas ydingomis, bet pripažįsta, jog pozityvius būdus pasitelkia ne taip dažnai kaip pedagogai.

2.4.2.2 Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių taikymas pedagogų požiūriu

Išanalizavus, kokias priemones taiko pedagogai ir, kokias, jų nuomone, dažniausiai pasitelkia tėvai konstruodami pageidaujamą vaikų elgesį, aukščiausi įverčiai fiksuojami apibendrintoje kategorijoje *kompleksinė elgesio valdymo sistema* (žr. 23 lentelė).

Kompleksinė elgesio valdymo sistema, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,951$		Tėvai $\alpha = 0,978$
	M	p	M
KOMPLEKSINĖ ELGESIO VALDYMO SISTEMA (Mp. = 4,44; Mt. = 3,91)²³			
Nustatote ir aptariate aiškias elgesio taisykles su vaikais	4,65	0,111	3,97
Išsiaiškinate, ar vaikas suprato, už ką buvo sudrausmintas	4,61	0,253	3,88
Jei vaikas negirdi, prieinate arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartojate prašymą	4,19	0,045	3,86
Aptariate su vaiku netinkamo elgesio priežastis	4,45	0,075	3,94
Vedate individualius pokalbius su vaiku	4,31	0,050	3,89

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ -2, „Kartais“ -3, „Dažnai“ -4, „Visada“ -5.

²³ Mt. – pedagogų nuomone, tėvų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių vidurkis; Mp. – pedagogų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių vidurkis.

Pedagogai dažnai kartu su vaiku kuria taisykles (Mp. = 4,65), kurios padeda vaikams suvoki, kad ne bet koks elgesys leidžiamas ir priimtinas vaikų bendruomenėje (Bieliauskienė, Monkevičienė, Okunauskienė, 2009). Pedagogai taip dažnai išsiaiškina su vaiku, ar jis suprato už ką buvo sudrausmintas (Mp. = 4,61). Individualių pokalbių metu (Mp. = 4,31) labai dažnai aptaria su vaiku netinkamo elgesio priežastis (Mp. = 4,45). Pastebima, kad kiek rečiau vaikui negirdint prašymų, pedagogai savo jį pakartoja, palaikydami akių kontaktą (Mp. = 4,19), kas ne tik sustiprina paliepinimą ar prašymą, bet ir reikalauja papildomo laiko.

Lyginant, kiek dažnai pedagogai taiko kompleksines elgesio valdymo sistemas ir kiek, jų manymu, taiko tėvai, pastebimas ženklus skirtumas (Mp. = 4,44; Mt. = 3,91). Pedagogų teigimu, jie gerokai dažniau pasitelkia visas paminėtas kompleksinės elgesio valdymo sistemos priemones, nei ugdytinio šeima. Iš anksčiau analizuotų duomenų (žr. 17 lentelę) paaiškėjo, kad tėvai taip pat pripažįsta, jog rečiau nei pedagogai taiko šias priemones, bet neįvardija tokio ženklaus skirtumo (Mp. = 4,23; Mt. = 4,20).

Anot Vyšniauskienės (2010) svarbu skatinti pedagogų, ugdančių elgesio ir emocijų sunkumų turinčius vaikus, gebėjimą konstruoti veiklą laipsniškai, pareinant nuo drausminimo, kontroliavimo ar ypatingos vaiko globos prie pozityvaus elgesio skatinimo, stiprinimo, palaikymo. Pozityvaus elgesio palaikymas, pastiprinimas turėtų būti ne tik ugdymo įstaigoje, bet ir namie bei bet kurioje kitoje vaiko aplinkoje. Apibendrinus skalės **pozityvus pastiprinimas** rezultatus, paaiškėjo, kad pedagogai ugdomoje veikloje itin dažnai taiko pozityvaus pastiprinimo priemones ir mano, jog taip elgiasi ir ugdytinių tėvai (Mp. = 4,19; Mt. = 3,90).

24 lentelė

Pozityvus pastiprinimas, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,949$		Tėvai $\alpha = 0,987$
	M	p	M
POZITYVUS PASTIPRINIMAS (Mp. = 4,19; Mt. = 3,90)			
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinte pagyrimu	4,44	0,057	3,96
Stengiatės parodyti vaikui daugiau dėmesio būtent tada, kai jis elgiasi gerai, o ne blogai.	4,02	0,032	3,95
Naudojate skatinimo sistemą	3,65	0,011	3,64
Demonstruojate pasitikėjimą vaiku	4,31	0,018	3,98
Ugdote vaiko pasitikėjimą savimi	4,53	0,052	3,95

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ -2, „Kartais“ -3, „Dažnai“ -4, „Visada“ -5.

Pedagogai teigia, jog dažnai ugdo vaikų pasitikėjimą (Mp. = 4,53) ir patys demonstruoja pasitikėjimą vaiku (Mp. = 4,31), taip pat akcentuoja pozityvų vaikų elgesį ir jį stiprina pagyrimu (Mp. = 4,44), tačiau kiek rečiau pavyksta parodyti ugdytiniais daugiau dėmesio būtent tada, kai jie elgiasi

gerai, o ne blogai (Mp. = 4,02). Lyginat šios skalės įverčius, taip pat matyti, jog, pedagogų nuomone, jie dažniau nei tėvai taiko pozityvaus pastiprinimo priemones.

Vertinat alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų skalę, pastebima, jog pedagogai taip pat jų taikymui skiria daug dėmesio (žr. 25 lentelę).

25 lentelė

Alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų rodymas ir skatinimas, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,912$	Tėvai $\alpha = 0,964$	
	M	p	M
ALTERNATYVIŲ SOCIALIAI PRIIMTINO ELGESIO BŪDŲ RODYMAS IR SKATINIMAS (Mp. = 4,12; Mt. = 3,73)			
Parodote vaikui, kad jį suprantate, paaiškindamas, kaip įvardyti savo jausmus, mintis	4,30	0,060	3,76
Parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais: „Aš pradedu pykti.“	3,44	0,061	3,30
Stengiatės vaikui rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių	4,43	0,044	4,04
Apkabinate, kalbate ramiu tonu	4,41	0,044	4,04
Vaikui netinkamai pasielgus liekate ramus	4,02	0,130	3,53

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Šios skalės įvertis (Mp. = 4,12; Mt. = 3,73) rodo, kad tiek pedagogai, tiek, jų manymu, tėvai stengiasi parodyti, pamokyti ir skatinti pozityvų elgesį. Dauguma pedagogų, kaip ir tėvai, stengiasi ugdytiniams rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių (Mp.= 4,43) ir patys juo būti dažnai apkabindami, kalbėdami ramiu tonu (Mp.= 4,41), išlikdami ramūs vaikams pasielgus netinkamai (Mp.= 4,02), parodydami vaikui, kad jį supranta, paaiškindami, kaip įvardyti savo jausmus, mintis (Mp.= 4,30). Tačiau gerokai rečiau pedagogai patys įvardina savo kylančius neigiamus jausmus (Mp.= 3,44).

Tyrimo duomenys atskleidė, jog abi respondentų grupės pripažįsta, jog tik kartais taiko *terapinę veiklą* (tėvų požiūriu: Mp. = 2,55; Mt. = 2,36; pedagogų požiūriu: Mp. = 3,00; Mt. = 2,93). Terapinės veiklos priemonės ir pedagogų pasisakymai apie jų naudojimo dažnumą pateikiami 26 lentelėje.

26 lentelė

Terapinė veikla, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,882$	Tėvai $\alpha = 0,963$	
	M	p	M
TERAPINĖ VEIKLA (Mp. = 3,00; Mt. = 2,93)			
Kylant vaiko agresijai leidžiate vaikui rekti “išsikrovimo, triukšmo kambaryje”	2,87	0,025	2,74
Taikote „ramybės kampelį“	3,57	0,116	3,28
Kylant vaiko agresijai leidžiate plėšyti nereikalingą popierių	2,88	0,089	2,92
Kylant vaiko agresijai leidžiate trypti kojomis	2,91	0,033	3,09
Taikote „pykčio uždarymo dėžutėje“ metodą	2,76	0,144	2,63

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Pedagogų teigimu, tik retais atvejais vaikai yra skatinami išlieti pyktį pozityviu būdu, taikant *terapinės veiklos* priemones: „išsikrovimo, triukšmo kambarį“ (Mp.= 2,87), „pykčio uždarymo dėžutėje“ metodą (Mp.= 2,76), popieriaus plėšymą (Mp.= 2,88), tryvimą kojomis (Mp.= 2,91). Kiek dažniau pedagogai taiko „ramybės kampelį“ (Mp.= 2,88). Pedagogų teigimu, tėvai taip pat nėra linkę dažnai taikyti terapines veiklos priemones (Mt. = 2,93).

Pastebėta, jog pedagogai (žr. 27 lentelė), kaip ir tėvai (žr. 21 lentelė) drausminamąsias priemones taiko dažniau nei terapines.

27 lentelė

Drausminimas, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,728$		Tėvai $\alpha = 0,916$
	M	p	M
DRAUSMINIMAS (Mp. = 3,07; Mt. = 2,70)			
Prireikus stabdote vaiko veiklą	3,66	0,002	3,58
Taikote „nusiraminimo“ kėdutę	3,11	0,229	2,36
Taikote metodą „du įspėjimai, trečia – pasekmė“	2,45	0,130	2,15

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Pedagogai pripažįsta, jog kartais dėl netinkamo ugdytinių elgesio tenka stabdyti vaikų veiklą (Mp. = 3,66), taikyti „nusiraminimo“ kėdutę (Mp. = 3,11) ar panaudoti metodą „du įspėjimai, trečia – pasekmė“ (Mp. = 2,45). Palyginus tėvų ir pedagogų atsakymų rezultatus, paaiškėjo, jog tėvų nuomone jie patys dažniau drausmina savo vaikus nei tai daro pedagogai (Mp. = 2,53; Mt. = 2,80), o pedagogai teigia priešingai – tvirtina, jog šeimoje rečiau pasitelkiama drausminamosiomis priemonėmis, lyginant su ugdymo įstaiga (Mp. = 3,07; Mt. = 2,70). Tai atskleidžia, jog tėvai yra linkę manyti, jog pedagogai dažniau pasitelkia pozityvias elgesio valdymo priemones, nei drausminimą.

Siekiant išsiaiškinti ar pedagogai ugdomojoje veikloje vis dar taiko nepriimtinas elgesio konstravimo priemones, kaip ir tėvams, buvo pateikta 20 ydingų elgesio valdymo priemonių pavyzdžių. Reikšmingiausi skalės įverčiai pateikiami 28 lentelėje, likusieji 7 priede.

28 lentelė

Nepriimtinių elgesio konstravimo priemonių taikymas, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai $\alpha = 0,942$		Tėvai $\alpha = 0,977$
	M	p	M
NEPRIIMTINŲ ELGESIO KONSTRAVIMO PRIEMONIŲ TAIKYMAS (Mp. = 2,44; Mt. = 3,01)			
Sušunkate, pakeliate balso toną, kad vaikas atkreiptų dėmesį ir nustotų netinkamai elgtis	2,78	0,017	2,90
Atkreipiate vaiko dėmesį į jo netinkamą elgesį sakydamos: „Pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“	3,12	0,010	3,30
Netinkamai pasielgus sukritikuojate vaiką: „Taip elgiasi tik blogi vaikai.“	1,63	0,832	2,76

Vaikui tinkamai pasielgus jį vadinate šaunuoliu, o netinkamai – neklaužada	2,32	0,944	3,18
Ignoruoja smulkias išdaigas	2,71	0,019	3,05
Kad vaikas pasiektų geresnių rezultatų, vaikui netinkamai pasielgus jį sugėdinate	2,10	0,549	2,87

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ -2, „Kartais“ -3, „Dažnai“ -4, „Visada“ -5.

Išanalizavus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, jog savo pedagoginėje veikloje ugdytojai, nors ir retai, bet vis dar taiko **nepriimtinas elgesio konstravimo priemones** (Mp. = 2,44): sugėdina (Mp. = 2,10) sakydami „pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“ (Mp. = 3,12), šaukia, pakelia balso toną (Mp. = 2,78), ignoruoja smulkias išdaigas (Mp. = 2,71), vadina neklaužadomis (Mp. = 2,32). Tačiau, derėtų atkreipti dėmesį, jog pedagogų nuomone, tėvai, ugdydami savo atžalas, jas taiko kur kas dažniau, nei taip teigia jie patys (Mp. = 2,44; Mt. = 3,01). Tai atskleidžia, jog pedagogai yra linkę manyti, jog tėvams stinga žinių, kurios vaikų elgesio valdymo priemonės yra nepriimtinos ir sustiprina nepageidaujamą elgesį.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo duomenys atskleidė, jog pedagoginėje praktikoje dominuoja pozityvios emocijų ir elgesio valdymo priemonės, bet, nors ir retai, vis dar pasitaiko, jog pedagogai konstruodami ugdytinių pageidaujamą elgesį pasitelkia ir nepriimtinas elgesio valdymo priemones.

2.4.2.3 Tėvų ir pedagogų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių palyginimas

Siekiant atskleisti pedagogų ir tėvų taikomų pageidaujamo elgesio priemonių suderinamumą, tarpusavyje buvo palyginta, kokias priemones dažniausiai taiko abi respondentų grupės. Statistiškai reikšmingiausi duomenys pateikiami 29 lentelėje.

29 lentelė

Tėvų ir pedagogų taikomos elgesio konstravimo priemonės, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogai		Tėvai
	M	p	M
KOMPLEKSINĖ ELGESIO VALDYMO SISTEMA (Mp. = 4,44; Mt. = 4,20)			
Nustatote ir aptariate aiškias elgesio taisykles su vaikais	4,65	0,281	4,18
Išsiaiškinate, ar vaikas suprato, už ką buvo sudrausmintas	4,61	0,001	4,54
POZITYVUS PASTIPRINIMAS (Mp. = 4,19; Mt. = 4,07)			
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate pagyrimu	4,44	0,000	4,32
Demonstruojate pasitikėjimą vaiku	4,31	0,002	4,27
Ugdote vaiko pasitikėjimą savimi	4,53	0,001	4,41
ALTERNATYVIŲ SOCIALIAI PRIIMTINO ELGESIO BŪDŲ RODYMAS IR SKATINIMAS (Mp. = 4,12; Mt. = 4,06)			
Parodote vaikui, kad jį suprantate, paaiškindamas, kaip įvardyti savo jausmus, mintis	4,30	0,002	4,15
Stengiatės vaikui rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių	4,43	0,001	4,36

Apkabinate, kalbate ramiu tonu	4,41	0,003	4,43
Vaikui netinkamai pasielgus liekate ramus	4,02	0,139	3,62
NEPRIIMTINŲ ELGIAIO KONSTRAVIMO PRIEMONIŲ TAIKYMAS (Mp. = 2,44; Mt. = 3,03)			
Sušunkate, pakeliate balso toną, kad vaikas atkreiptų dėmesį ir nustotų netinkamai elgtis	2,78	0,071	3,20
Atkreipiate vaiko dėmesį į jo netinkamą elgesį sakydamas: „Pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“	3,12	0,096	3,68
Ignoruoiate smulkias išdaigas	2,71	0,002	2,82
Kad vaikas pasiektų geresnių rezultatų, vaikui netinkamai pasielgus jį sugėdinate	2,10	0,018	2,41
DRAUSMINIMAS (Mp. = 3,07; Mt. = 2,80)			
Prireikus stabdote vaiko veiklą	3,66	0,006	3,56
Taikote „nusiraminimo“ kėdutę	3,11	0,313	2,45

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Pateikti duomenys atskleidžia jog tiek tėvai, tiek pedagogai dažniausiai taiko **kompleksinę elgesio valdymo sistemą** (Mp. = 4,44; Mt. = 4,20), tačiau, paanalizavus, kokie komponentai sudaro šį faktorių, pastebima, jog įvardytos elgesio valdymo priemonės labiau orientuotos į drausminimą, o ne į pozityvius elgesio modeliavimo būdus.

Abi respondentų grupės pasitelkia **alternatyvių socialiniai priimtino elgesio būdų rodymą ir skatinimą** (Mp. = 4,12; Mt. = 4,06). Tiek tėvai tiek pedagogai stengiasi vaikui rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių (Mp. = 4,43; Mt. = 4,36; $p = 0,001$), demonstruodami supratingumą ir paaiškina, kaip įvardyti savo jausmus, mintis (Mp. = 4,30; Mt. = 4,15; $p = 0,002$). Lyginat respondentų sugebėjimą valdyti savo kylančias neigiamas emocijas vaikams pasielgus netinkamai išryškėja kontraversiški rezultatai. Tėvai ir pedagogai deklaruoja, jog tokiose situacijose labai dažnai vaiką apkabina, kalba ramiu tonu (Mp. = 4,41; Mt. = 4,43; $p = 0,003$), tačiau abi respondentų grupės pažymi, kad vaikui netinkamai pasielgus kur kas rečiau išlieka ramūs Mp. = 4,02; Mt. = 3,62; $p = 0,139$). Ypač ženklus skirtumas pastebimas tėvų pateiktuose atsakymuose, iš kurių galima daryti prielaidą, jog tėvai sunkiau kontroliuoja savo emocijas ir dažniau nei pedagogai, vaikams pasielgus netinkamai, pratrūksta, sureaguoja neadekvačiai.

Gauti duomenys atskleidžia, jog tiek tėvai tiek pedagogai dažnai pasitelkia **pozityvų pastiprinimą** (Mp. = 4,19; Mt. = 4,07): akcentuoja pozityvų vaiko elgesį ir už jį giria (Mp. = 4,44; Mt. = 4,32; $p = 0,000$), demonstruoja pasitikėjimą vaiku (Mp. = 4,31; Mt. = 4,27; $p = 0,002$) ir ugdo jo pasitikėjimą savimi (Mp. = 4,53; Mt. = 4,41; $p = 0,001$). Remiantis šiais duomenimis, galima daryti prielaidą, jog tiek pedagogai, tiek tėvai orientuojasi į pozityvių sąveikų konstravimą su vaiku.

Lyginant pastaruosius duomenis su **drausminimo** (Mp. = 3,07; Mt. = 2,80) ir **nepriimtinių elgesio konstravimo priemonių taikymo** (Mp. = 2,44; Mt. = 3,03) skalių įverčiais, pastebimi prieštaringi rezultatai. Respondentai valdydami vaikų nepageidaujamą elgesį ne tik kartais taiko drausminamąsias priemones, bet ir pastiprina netinkamą elgesį pasitelkdami nepriimtinas elgesio

konstravimo priemonės: ignoruodami netinkamą elgesį ($Mp. = 2,71$; $Mt. = 2,82$; $p = 0,002$), šaukdami ($Mp. = 2,78$; $Mt. = 3,20$; $p = 0,071$), gėdindami ($Mp. = 3,12$; $Mt. = 3,68$; $p = 0,096$ ir $Mp. = 2,10$; $Mt. = 2,41$; $p = 0,018$). Pastebima, jog neigiamo elgesio pastiprinimas labiau būdingas tėvams ($Mt. = 3,03$).

Apibendrinat galima teigti, jog abi respondentų grupės itin dažnai orientuojasi į pakankamai įvairias, pageidaujamo elgesio modeliavimo strategijas, paremtas pozityviu pastiprinimu, alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų rodymu ir skatinimu, kompleksinės elgesio valdymo sistemos elementų naudojimu. Vaikams pasielgus netinkamai, pedagogams geriau sekasi valdyti savo emocijas nei tėvams. Tiek tėvai, tiek pedagogai valdydami vaikų elgesį kartais taiko drausminamąsias ir nepriimtinas elgesio konstravimo priemones.

2.4.3. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų teikiama pagalba pedagogams ir tėvams, ugdantiems/uginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų

Šiandienos vaikų elgesio ir emocijų sunkumai iššaukia vis didesnę visuomenės susirūpinimą bei kelia sunkumų tėvams, pedagogams, vaiko bendraamžiams ir pačiam vaikui. Tėvai, nuolat iš įvairių pusių girdintys, kad jų vaikas yra sunkus, kelia problemų, trukdo aplinkiniams, kelia chaosą, piktybiškai elgiasi, priima tai kaip priekaištus sau, kad jie netinkamai atlieka tėvų pareigas. Tėvai, jaučia kaltę ir gėdą dėl to, kad patys nesugeba įveikti sunkumų, jaučiasi nekompetentingi ir nepakankamai geri ugdytojai (Beidūkinė ir Ignatovičienė, 2015). Ugdymo institucijos pareiga keisti šią situaciją suteikiant ugdytinių tėvams kompetentingą pagalbą. Dėl šios priežasties buvo domimasi, kokia ikimokyklinio ugdymo įstaigų pagalba suteikiama šeimoms, auginančioms vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų. Gauti duomenys pateikiami 8 priede.

Lyginat tėvų ir pedagogų pasisakymus apie šeimai suteigiamą ugdymo įstaigos pagalbą pastebima, jog pedagogų nuomone, ji yra suteikiama dažniau (11 pagalbos būdų iš 16), nei tai tvirtina tėvai. Tiek tėvai, tiek pedagogai, kaip dažniausiai taikomas pagalbos formas išskiria: pedagogų, ugdytinio ir jo tėvų susitikimus, kurių metu aptariami vaikų pasiekimai, pozityvus elgesys ($Mt.^{24} = 3,66$ ir $Mp.^{25} = 3,95$; $p = 0,212$) ir netinkamas vaiko elgesys ($Mt. = 3,4$ ir $Mp. = 3,72$; $p = 0,212$), paskatinimų ir nuobaudų sistemos ($Mt. = 3,34$ ir $Mp. = 3,81$; $p = 0,670$) bei taisyklių, tvarkos ir elgsenos klausimų aptarimą ir suderinimą ($Mt. = 3,28$ ir $Mp. = 4,02$; $p = 0,122$), pokalbius telefonu ar internete informuojant tėvus apie ugdytinio pozityvų ir negatyvų elgesį ($Mt. = 3,66$ ir $Mp. = 3,19$; $p = 0,121$), individualius susitikimus su ugdytiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais ($Mt. = 3,12$ ir $Mp. =$

²⁴ Tėvų nuomonė (aritmetinis vidurkis)

²⁵ Pedagogų nuomonė (aritmetinis vidurkis)

4,01; $p = 0,512$), socialinę ($M_t = 3,11$ ir $M_p = 4,01$; $p = 0,079$) bei specialiąją pedagoginę pagalbą ($M_t = 3,01$ ir $M_p = 3,01$; $p = 0,234$). Visos likusios pagalbos formos tiek tėvų, tiek pedagogų nuomone, teikiamos itin retai.

Norint išsiaiškinti patiriamą pedagogų darbo krūvį, jų buvo klausiama, su kokio dydžio ugdytinių grupėmis jie dirba ir kiek joje yra vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų. Gauti duomenys pateikiami 9 priede.

Iš gautų duomenų matyti, jog ikimokyklinio ugdymo pedagogas vidutiniškai dirba su 17 vaikų grupe, kurioje yra vidutiniškai 2 ugdytiniai, kuriems pasireiškia elgesio ir emocijų sunkumai. Higienos normų Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programų vykdymo bendruosiuose sveikatos saugos reikalavimuose (HN 75:2016) septintame punkte nurodoma, jog „vienu metu grupėje, <...> kurioje ugdomi 1 metų amžiaus ar vyresni vaikai turi dirbti ne mažiau kaip 2 darbuotojai, iš jų – ne mažiau kaip 1 pedagogas (ikimokyklinio ugdymo auklėtojas ar priešmokyklinio ugdymo pedagogas)“. Tyrime dalyvavę 73% pedagogų nurodo (žr. 9 priedas), jog kartu su jais grupėje dirba auklėtojo padėjėjas, kurio, kaip reglamentuoja auklėtojos pareigybės aprašas, pareigybės paskirtis – teikti pagalbą grupės pedagogui prižiūrint ir globojant vaikus viso buvimo įstaigoje metu, organizuoti vaikų maitinimą ir užtikrinti grupės patalpų tvarką ir švarą. Kitaip tariant auklėtojų padėjėjai nevykdo ugdomosios veiklos, tad visas krūvis, konstruojant ugdytinių pageidaujamą elgesį, tenka ikimokyklinio ugdymo pedagogui. Tyrimo duomenys atskleidė, jog tik 13% pedagogų ugdomojoje veikloje talkina kita auklėtoja, 4% – specialusis pedagogas, 3% – auklėtojo asistentas.

Elgesio ir emocijų sunkumų turintys vaikai yra ne menkas iššūkis pedagogams, kadangi darbas su šiais vaikais iš pedagogo reikalauja daug pastangų, kūrybiškumo, organizacinių sugebėjimų ir psichologinio tvirtumo. Dėl šios priežasties buvo domimasi, kokia ir kaip dažnai suteikiama ikimokyklinio ugdymo įstaigų pagalba pedagogams, ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų. Gauti duomenys pateikiami 10 priede.

Pedagogų išskiria tokias dažniausiai taikomas pagalbos formas: teikiamas reguliarus įstaigos vadovo grįžtamasis ryšys pedagogams (individualūs pokalbiai, kurių metu aptariami aktualiausi klausimai) ($M = 3,32$); organizuojami mokymai ir seminarai, kurių metu stiprinami svarbiausi apsauginiai pedagogų psichikos sveikatos veiksniai, mokoma principų, kaip kurti profesinę praktiką, kuri ne griauja, bet stiprina pedagogo psichikos sveikatą ($M = 3,2$); organizuojamas pedagogų psichologinis konsultavimas ($M = 2,63$); organizuojamos atvejų analizės grupės ($M = 2,49$); skiriamas profesijos kuratorius jauniems pedagogams ($M = 2,48$); grupėje kartu dirba specialusis pedagogas ($M = 2,45$).

Apibendrinant galima teigti, jog ugdymo įstaigose pagalba teikiama tiek pedagogams, tiek ugdytinių tėvams, tačiau, kaip rodo tyrimo atsakymų įverčiai, tai daroma tik kartais.

Atlikus ikimokyklinių ugdymo programų analizę paaiškėjo, jog didžioji dalis tyrime dalyvavusių Šiaulių miesto savivaldybės ugdymo įstaigų akcentuoja progresyvistinę, ekologinę ir rekonstruktyvistinę filosofines prieigas, kiek daugiau nei pusė remiasi konstruktyvizmo ir humanistinė ugdymo teorijų prieigomis, vadovaujasi humaniško, demokratiško principais. Pedagogai organizuodami ugdymą taiko: skatinimo, žaidybinius, kūrybinius, atsipalaidavimo, vaidybinius metodus; pasitelkia: IKT, lektūrą, iliustracijas, ir kt. priemones; integruoja vaikų socialinės ir emocinės kompetencijų ugdymui(si) programas.

Pedagogų ir tėvų taikomų elgesio valdymo priemonių faktorių modelis atskleidė, jog abi respondentų grupės orientuojasi į pakankamai įvairias, pageidaujamo elgesio modeliavimo priemones. Tiek tėvai, tiek pedagogai dažnai pasitelkia pozityvų pastiprinimą akcentuodami pozityvų vaiko elgesį ir už jį girdami, demonstruodami pasitikėjimą vaiku ir ugdydami jo pasitikėjimą savimi. Tai leidžia daryti prielaidą, jog tiek pedagogai, tiek tėvai orientuojasi į pozityvių sąveikų konstravimą su vaiku. Tyrimo duomenys atskleidžia, jog ir ugdymo įstaigoje ir šeimoje dominuoja elgesio modeliavimo būdai ir priemonės paremtos alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų rodymu ir skatinimu, kompleksinės elgesio valdymo sistemos elementų naudojimu. Pastebima, jog vaikams pasielgus netinkamai, pedagogams geriau sekasi valdyti savo emocijas nei tėvams. Tyrimo rezultatų duomenimis abi respondentų grupės drausminamąsias priemones taiko tik kartais. Tačiau pasitaiko atvejų, jog, tam tikrose situacijose, tiek tėvai, tiek pedagogai pasitelkia tokias nepriimtinas elgesio konstravimo priemones, kaip: gėdinimą, balso pakėlimą, šaukimą, ignoravimą.

Ikimokyklinėse ugdymo institucijose inicijuojama pagalba tiek tėvams, tiek pedagogams, ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, tačiau, kaip pažymi respondentai, tik kartais. Ugdytinių tėvams pagalba dažniausiai suteikiama: organizuojant pedagogų, ugdytinio ir jo tėvų susitikimus, kurių metu aptariami vaiko pasiekimai, pozityvus bei netinkamas elgesys, suderinama paskatinimų ir nuobaudų sistema bei taisyklės; individualius susitikimus su ugdytiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais, kurių metu pasitelkiamos socialinės bei specialiosios pedagoginės pagalbos priemonės. Tuo tarpu pedagogai išskiria šias dažniausiai taikomas pagalbos formas: teikiamas reguliarius įstaigos vadovo grįžtamasis ryšys pedagogams; organizuojami mokymai ir seminarai, kurių metu stiprinami svarbiausi apsauginiai pedagogų psichikos sveikatos veiksniai, mokoma principų, kaip kurti profesinę praktiką, kuri ne griauja, bet stiprina pedagogo psichikos sveikatą.

Išvados

1. Mokslinėje literatūroje ikimokyklinio amžiaus tarpsnis apibūdinamas kaip sparčiausiu žmogaus asmenybės plėtros laikotarpiu, kuomet reikšmingos kognityvinės raidos permainos iš esmės keičia vaiko santykius su aplinkiniais. Edukacinėje praktikoje susiduriama su ikimokyklinio amžiaus vaikų, socializacijai ir saviraiškai trukdančiais, elgesio ir emocijų sunkumais, kurie pasireiškia: agresyviu, provokuojamu, elgesiu menka asmens savikontrole; staigiais emocijų pokyčiais; chaotiška, netolygia veikla; dėmesio stoka; menku savęs vertinimu, baimėmis.
2. Teorinė pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių analizė rodo emocijų ir elgesio valdymo metodų, strategijų, ir priemonių įvairovę. Mokslininkai, psichologai, edukologai ir kiti specialistai laikosi vieningos nuomonės, kad svarbiausia, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, patiriančius elgesio ir emocijų sunkumų, yra pozityvi ugdytojo ir vaiko tarpusavio sąveika, paremta empatija, tarpusavio pasitikėjimu, pagarba bei vaiko savivertės, pasitikėjimo savimi ir motyvacijos skatinimas.
3. Atlikus ikimokyklinių ugdymo programų analizę paaiškėjo, jog kiek daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių Šiaulių miesto savivaldybės ugdymo įstaigų remiasi konstruktyvizmo ir humanistine ugdymo teorijų prieigomis, vadovaujasi humaniškumo, demokratiškumo principais. Pedagogai organizuodami ugdomąją veiklą taiko: skatinimo, žaidybinius, kūrybinius, atsipalaidavimo, vaidybinius metodus; pasitelkia: IKT, lektūra, iliustracijas, ir kt. priemones; vykdo vaikų socialinės ir emocinės kompetencijų ugdymo(si) programas.
4. Pedagogų ir tėvų taikomų pageidaujamo elgesio konstravimo priemonių faktorių modelis atskleidė, jog Tiek tėvai, tiek pedagogai dažnai konstruoja pozityvias sąveikas su vaiku, pasitelkia pozityvų pastiprinimą akcentuodami pozityvų vaiko elgesį ir už jį girdami, demonstruodami pasitikėjimą vaiku ir ugdydami jo pasitikėjimą savimi. Ugdymo įstaigoje ir šeimoje dominuoja elgesio konstravimo būdai ir priemonės paremtos alternatyvių socialiai priimtino elgesio būdų demonstravimu ir skatinimu. Atskleista, jog vaikams pasielgus netinkamai, pedagogams geriau sekasi valdyti savo emocijas nei tėvams. Tyrimo rezultatų duomenimis abi respondentų grupės drausminamąsias priemones taiko tik kartais. Tačiau pasitaiko atvejų, jog, tam tikrose situacijose, tiek tėvai, tiek pedagogai pasitelkia tokias nepriimtinas elgesio konstravimo priemones, kaip: gėdinimą, balso pakėlimą, šaukimą, ignoravimą.
5. Ikimokyklinėse ugdymo institucijose inicijuojama pagalba tiek tėvams, tiek pedagogams, ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, tačiau, kaip pažymi respondentai,

pagalba suteikiama tik kartais. Pedagogų ir tėvų teigimu ugdytinio šeimai pagalba dažniausiai suteikiama organizuojant pedagogų, ugdytinio ir jo tėvų susitikimus, kurių metu aptariami vaiko pasiekimai, pozityvus bei netinkamas elgesys, suderinama paskatinimų ir nuobaudų sistema bei taisyklės. Tuo tarpu pedagogai išskiria šias dažniausiai taikomas pagalbos formas: teikiamas reguliarus įstaigos vadovo grįžtamasis ryšys pedagogams; organizuojami mokymai ir seminarai, kurių metu stiprinami svarbiausi apsauginiai pedagogų psichikos sveikatos veiksniai, mokoma principų, kaip kurti profesinę praktiką, kuri ne griaua, bet stiprina pedagogo psichikos sveikatą.

Literatūra

1. Abo El Elella, S.S., Tawfik, M.A.M, Abo El Fotoh, W.M.M., Barseem, N.F. (2017). Screening for developmental delay in preschool-aged children using parent-completed Ages and Stages Questionnaires: additional insights into child development. *Postgrad Med J.*, 93(1104), 597-602.
2. Aye, T., Kuramoto-Ahuja, T., Sato, T., Sadakiyo, K., Watanabe, M., Maruyama, H. (2018). Gross motor skill development of kindergarten children in Japan. *The Journal of Physical Therapy Science*, 30, 711–715.
3. Ališauskas, A., Šimkienė, G. (2013). Mokytojų patirtys, ugdant mokinius, turinčius elgesio ir (ar) emocijų problemų. *Specialusis ugdymas*, 1(28), 51-61.
4. Andrikienė, L., Laurinaitis, E., Milačiūnas, R. (2013). *Psichoanalitinė psichoterapija*. Vilnius: Vaistų žinios.
5. *Ankstyvosios prevencijos programa "Zipio draugai"*. (2002) Vilnius: VšĮ „Vaiko labui“
6. Antinienė, D., Lekavičienė, R. (2012). Socialinės kompetencijos samprata ir dinamika pastarąjį dešimtmetį: Lietuvos studentų tyrimas. *Psichologija*, 45, 89-102.
7. Bagdonas, A., Ciparytė, D. (2018). 4-5 metų vaikų agresijos būdai ir jų koregavimo galimybės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 14, 43-52.
8. Balevičienė, S. (2013). Švietimo kokybė. *Švietimo kokybės analizė*, 10 (96), 1-12.
9. Baranauskienė, I. Pletkuvienė, A. (2014). *Teorijos ir praktikos sąsajos jungtinės II pakopos socialinio darbo studijų programos mokslinės tiriamosios praktikos procese*. Vilnius: UAB „BMK Leidykla“.
10. Barkauskienė, R., Kundrotaitė, G., Grauslienė, I., Gervinskaitė-Paulaitienė, L., Čekuolienė, D., Zbarauskaitė, A. (2014). Elgesio sunkumai ir asmenybės bruožai vaikystėje. *Psichologija*. 50, 18-32.
11. Barkauskienė, R., Paulaitienė, L., Čekuolienė, D. (2014). Elgesio sunkumai ir asmenybės bruožai vaikystėje. *Psichologija*. 50, 18-32.
12. Barkauskienė, R., Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio iremocinių sunkumų bei sutrikimų*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.
13. Bauer, A., Evanschitzky, P., Hille, K. (2015). *3 – 6 metų vaiko raida: psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams*. Vilnius: Tyto alba.
14. Bernotienė, R., Jankauskienė, L. Jonynienė, V. Juraitienė, I. Rudienė, A. (2015). *Jūsų vaikas – ikimokyklinukas*. Kaunas: UAB Indigo print.
15. Bica, A., Bytyqi, A., Azizi, T., Xhemajli, A. (2018). Cooperation of preschool institutions with parents toward early childhood education. *Thesis*, 2,(7), 75-101.
16. Bieliauskienė, I., Monkevičienė, O., Okunauskienė, A., (2009). *Programa „Zipio draugai“*. *Pedagogo profesinio meistriškumo tobulinimo vadovas*. Vilnius: Kronta.

17. Bielskytė-Simanavičienė, E., Paurienė, L. (2017). Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika. *Švietimo problemos analizė*, 5(161), 1-8.
18. Biliūnienė, J., Miltenienė, L. (2013). Tėvų įveikiančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumus, patirtis: anketinės apklausos rezultatų analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(40), 25-32.
19. Bitinas, B. (2013). Rinkiniai edukologijos raštai. Vilnius: Edukologija.
20. Breidokienė, R., Ignatovičienė, S. (2015). *Pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius.
21. Briers, S. (2011). *Laimingos vaikystės psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
22. Bulotaitė, L. (2014). *Rizikingas elgesys: samprata, paplitimas, veiksniai. Monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
23. Burvytė, S. (2017). Ugdytojų pozityvus edukacinis pokalbis kaip ikimokyklinio amžiaus vaikų harmoningo ugdymosi užtikrinimo sąlyga. *Socialinis ugdymas*, 3 (47), 6–23.
24. Burvytė, S. ir Ralys, K. (2012). Vaikystės amžiaus tarpsnio iššūkiai ugdytojams = Challenges to childhood educators. *Socialinis Ugdymas: Mokslo Darbai*, 19(30), 30-41.
25. Claessens, L., Tartwijk, J., Pennings, H., Want, A., Verloop, N., Brok, P., Wubbels, T. (2016). Beginning and experienced secondary school teachers' self- and student schema in positive and problematic teacher-student relationships. *Teaching and Teacher Education*, 55, 88-99.
26. Coetzee, J. (2018). *Generation alpha requires new approach to education*. <https://www.skillsportal.co.za/content/generation-alpha-requires-new-approach-education> (žiūrėta 2020-08-15)
27. Dėl privalomo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimo (2012, Nr. V-735/A1-208). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 52-2594
28. Dėl Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. balandžio 11 d. Įsakymo Nr. V-579 „Dėl mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. (2017). TAR, 2017-05-03, Nr. 7380.
29. Demir, S. (2019). Teacher perceptions of classroom management and problematic behaviors in primary schools. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 584–589.
30. departamento. (2019). *Valstybinių ir privačių ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičius Lietuvoje*.
31. Derman, M.T. (2017). Early childhood education teachers' strategies use in order to prevent aggressive behaviors in classes: the case of Turkey, *Universal Journal of Educational Research*, 5(7), 1127-1136.
32. Dodge, E.P, Grimm, D. 2013. *Kimochis. Ikimokyklinio ugdymo programa*. Vilnius: UAB UZU.
33. Erkert, A. (2011). *Žaidimai agresijai įveikti*. Vilnius: Presvika.

34. Flower, A., McKenna, J.V., Bunuan, R., Muething, C.S., Vega J.R. (2014). Effects of the Good Behavior Game on challenging behaviors in school settings. *Review of educational research*, 4 (84), 546–571.
35. Gaižauskienė, I., Mikienė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vadovėlis. Vilnius: Baltoji kopija.
36. Gedvilienė, G., Kankevičienė, L. (2014). *Informacinės visuomenės technologijos ir jų kaita švietimo sistemoje: mokslo monografija*. Vilnius: Versus aureus.
37. Gedvilienė, G., Vaišvidienė, L. (2017). Pedagogų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą. *Holistinis mokymasis*, 3, 12-20.
38. Geros mokyklos koncepcija. (2015). *TAR*, 2015-12-21, Nr. 20048.
39. Giedrienė, R. (2015). *Raidos sutrikimai ir vaiko socializacija: monografija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
40. *Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Ikimokyklinis amžius. Antroji pataisyta laida*. (2004). Vilnius: ŠCA https://www.smm.lt/uploads/documents/gyvenimo-igudziu-programa/Gyvenimo_igudziu_ugdymo_programa.pdf (žiūrėta 2020-08-03).
41. Gordon, T. (1962) *Pozityvios Tėvystės įgūdžių lavinimo programa*. Kaunas: VšĮ Pro Coaching.
42. Grauslienė, I., Barkauskienė, R. (2013). Vaikų, turinčių dėmesio ir aktyvumo sunkumų, asmenybės bruožai: raiška ir prognostinės galimybės. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, (2), 108-112.
43. Gumuliauskienė, A., Starkutė, J. (2018). Theoretical modeling of the collaboration between consumers and providers of educational services in the implementation of school's mission. *Social welfare interdisciplinary approach*, 1(8), 24-41.
44. Gunindi, Y. (2013). An Evaluation of Social Adaptation Skills of Children With and Without Preschool Education Background Based on Their Mothers' Views, *US-China Education Review B*, 2 (3), 80–90
45. Hudson, D. (2018). *Here comes generation alpha*. <http://www.relevantchildrensministry.com/2018/06/here-comes-generation-alpha.html> (žiūrėta 2020-07-02).
46. Ilekytė, I. (2012). Tėvų naudojamos įveikos strategijos vaiko neigiamų emocijų atžvilgiu. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, (1), 27-34.
47. Imai-Matsumura, K., Yamamoto, N. (2019). Gender differences in executive function and behavioural self-regulation in 5 years old kindergarteners from East Japan, *Early Child Development and Care*, 1 (189), 56-67.
48. Jakimavičienė, A., (2017), *Žaidimų teorija*. Kaunas: Kauno kolegija.

49. Jasiulionė, J.S. (2015). Nėštumo ir gimdymo psichologinių veiksnių reikšmė dvejų metų amžiaus vaikų elgesio bei emocijų sunkumams. Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai, (4), 1-6.
50. Jonynienė, J., Kern, R.M. (2010). *STEP tėvų mokymo programa*. Vilnius: VšĮ „Drąsa augti“
51. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
52. Jurevičienė, M. (2012). *Vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių ugdymo strategijos*. Daktaro disertacija. <file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/2004122.pdf> (žiūrėta 2020-08-15).
53. Justickis, V., Gervytė, J. (2011). Psichologinės pagalbos galimybės vaikams, turintiems emocijų bei elgesio problemų: dialektinės elgesio terapijos efektyvumo analizė. *Socialinis darbas*. Nr. 10 (1). P. 120–127.
54. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
55. Kerevičienė, J. (2014). *Pedagoginės psichologijos užrašai*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas. https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf (žiūrėta 2020-07-29)
56. Kontautienė, R. (2010). *Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje*. Klaipėda
57. Kovienė, S. (2017). Tėvų įsitraukimas į ikimokyklinės ugdymo įstaigos veiklą: tėvų nuomonė. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė / Education Policy, Management and Quality*, 9(2), 76-88.
58. Kovienė, S. (2017a). Tėvų švietimas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose: lūkesčiai ir realybė. *Andragogika*, Nr. 1(8), p. 144-158
59. Legkauskas, V. (2012) *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
60. Leliūgienė, I., Kaušylienė, A. (2012). Tėvų vaidmuo kuriant saugią socialinę mokyklos bendruomenės aplinką. *Socialinių vertybių ugdymas*, 20 (31), 18-35.
61. Lewicki, K., Franze, M., Gottschling-Lang, A, Hoffman, W. (2018). Developmental differences between preschool boys and girls in Northeastern Germany, *European Early Childhood Education Research Journal*, 26 (3), 311-315
62. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011, Nr. XI-1281). *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 38-1804
63. Lopes Silva, M., Cavalcante, L.I.C., Heumann, S., Lima, T.V.R. (2018). Relationship between gender and psychomotor performance of children in Belém, Brazil. *Ciência & Saúde Coletiva*, 23(8), 2721–2730.
64. Macijauskienė, A., Norvilienė, A. (2018). The features and educational characteristics of the generation Alpha children: teachers' opinion, *Scientific Research in Education*, 2, 76-86

65. Martišauskienė, E. (2015). *Edukologijos inžinerijos link: teorijos ir praktikos sanglauda: mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
66. Mažylienė, A., Gutauskienė, R., Tumelienė, R., Špokienė, R. (2011). *Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams. Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui*. SPPC.
67. McCrindle, M., Wolfinger, E. (2010). *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generation*. Australia: University of New South Wales Press Ltd.
https://www.researchgate.net/publication/328347222_The_ABC_of_XYZ_Understanding_the_Global_Generations (žiūrėta 2020-08-15).
68. Myers, D. (2008). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
69. Monkevičienė, O., Glebuviene, V. S., Jonilienė, M. ir kt. (2015). *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*. Klaipėda: Baltic Printing House
70. Monnier, M. (2015). Difficulties in defining social-emotional intelligence, competences and skills - a theoretical analysis and structural suggestion. *International Journal for Research in Vocational Education and Training*, 2 (1), 59-84
71. Navickas, V., Vaičiulienė, A. (2010). *Žmogaus raidos psichologija*. Vilnius: Versus aureus
72. Oberle, E., Domitrovich, C.E., Meyers, D.C., Weissberg, P.R. (2016): Establishing systemic social and emotional learning approaches in schools: a framework for schoolwide implementation, *Cambridge Journal of Education*, 46 (3), 1-21.
73. Petrylienė N., Smilgienė J. (2013). Drausminimas - vienas iš ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūros ugdymo būdų. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 39 (1), p. 56-62.
74. Petrylienė, N., Smilgienė, J. (2012). Skatinimas – tinkamas veiksnys ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūrai ugdyti šeimose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 3(36), 190- 194.
75. Pihlaja, P. Sarlin, T., Ristkari, T. (2015). How do day - care personnel describe children with challenging behaviour? *Education inquiry*, 4 (6), 417-435.
76. Pocienė, J.S. (2010). *Ikimokyklinis ugdymas: raida pedagoginės sistemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
77. Porter, L. (2020). *Young children's behaviour: practical approaches for caregivers and teachers*. London: Routledge.
78. Powell, N.P., Lochman, J.E., Boxmeyer, C.L., Barry, T. D., Pardini, D.A. (2018). The coping power program for aggressive behavior in children. *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*, 3, 159–176.

79. Programa „Mokykla tėvams ir auklėtojams“. (2010). Vilnius: Vilniaus miesto pedagoginė psichologinė tarnyba. <http://vilniausppt.lt/programa-mokykla-tevams-ir-aukletejams/> (žiūrėta 2020-08-20).
80. Rescorla, L.A., Achenbach, T.M., Ivanova, M.Y., Harder, V.S., Otten, L., Bilenberg, N., ir kt. (2011). International comparisons of behavioral and emotional problems in preschool children: Parents' reports from 24 societies. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 40, 456-467.
81. Rimkienė, R., Sabaliauskienė, R. (2015). *Knygų teikiamas džiaugsmas*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
82. Slušnienė, G. ir kt. (2017). Bendradarbiavimui su ugdytinių tėvais skirtų technologijų taikymas siekiant efektyvios komunikacijos. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1 (13), 86-92.
83. Slušnienė, G., Balčėtienė, A. (2016). *Tėvų vertinimai apie vaikų emocijų ir jausmų raiškos plėtotę ikimokykliniame amžiuje*. Iš Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų rengimo problematika: konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Kauno kolegija. http://dspace.kauko.lt/bitstream/handle/1/1130/Ikimokyklinio%20ir%20priesmokyklinio%20ugdymo%20Pedagogu%20rengimo%20problema_29.pdf?sequence=1 (žiūrėta 2017-01-04)
84. Smilgienė, J., Jonaitienė, D. (2019). Vaikų elgesio kultūros ugdymo(si) būdai ir metodai Radviliškio „X“ ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje (atvejo analizė). *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (49), 16-26.
85. Sobkin, V.S., Veraksa, A.N., Bukhalenkova, D.A., Fedotova, A.V., Khalutina, U.A., Yakupova, V.A. (2016). The connection of socio-demographic factors and child-parent relationships to the psychological aspects of children development. *Russian Psychological Society*, 4 (9), 107–122.
86. Tang S.F., Lim, C.L. (2018). *Preparing the Next Generation of Teachers for 21st Century Education*. United States of America: IGI Global.
87. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2013). Vilnius: Alma littera
88. Teresevičienė, M., Volungevičienė, A., Žydzūnaitė, V., Kaminskienė, L., Rutkienė, A., Trepulė, E., Daukilas, S. (2015). *Technologijomis grindžiamas mokymas ir mokymasis organizacijoje: monografija*. Vilnius: Versus aureus
89. Thomson, R.N., Carlson, J.S. (2017). A Pilot Study of a Self-Administered Parent Training Intervention for Building Preschooler's Social-Emotional Competence. *Early Childhood Education Journal*, 45, 419-426.
90. Umbrasienė, N., ir Narkauskaitė, L. (2010). Psichologiniai veiksniai, lemiantys vaikų rizikingą elgesį. *Visuomenės sveikata*, 3 (50), 24-29.
91. Vaitkienė, N. (2013). Socialinės rizikos šeimų vaikų, lankančių dienos veiklos tarnybą, socialinių įgūdžių analizė. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 11, 124-135.

92. Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012). *Valstybės žinios*, 2012-05-30, Nr. 61-3050.
93. Vasiliki, P. (2016). *The relationship between teacher responsiveness and the engagement of children with aggressive behavior in preschool: A systematic literature review from 2000-2016*. School of education and communication (HLK), Jönköping University. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-relationship-between-teacher-responsiveness-and-Papadopoulou/f522cf78126f8169858741cc9e0c6453cb8c3f73?p2df> (žiūrėta 2020-08-15).
94. Vyšniauskienė, A. (2010). Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų pažinimas, jų poreikių tenkinimas. *Mokomės kartu. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos gavėjams*. http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_metodines_rekomendacijos_Mokomes_kartu.pdf (žiūrėta 2020-08-15).
95. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga.
96. Žygaitienė, B., ir Veličkienė, J. (2016). Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas vykdant paauglių delinkventinio elgesio prevenciją. *Pedagogika*, 2 (122), 60-75.
97. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.
98. Žukauskienė, R., Malinauskienė, O., Erentaitė, R. (2011). Tėvų auklėjimo stiliaus ir emocinio intelekto sąsajos su vyresniųjų paauglių saviveiksmingumu ir saviverte pagal lytį. *Psichologija*, 44, 22-41.

Summary

The paper presents a study that aims to reveal the ways and means of constructing the desired behaviour, which are used by preschool educators and parents of students in educating children with behavioural and emotional difficulties.

In order to theoretically substantiate the main constructs of the work, the method of *analysis of scientific literature* was used. For the collection of empirical data, a *questionnaire survey* was conducted online. *Descriptive statistics (factor analysis, correlation coefficient)* and *content analysis* methods were used for data analysis.

The study involved 110 pedagogues (educators) of twenty preschool education institutions of Šiauliai City Municipality and 289 parents of students attending them.

The main *conclusions* of the *empirical* research:

1. The factor model of desired behaviour constructing methods applied by educators and parents has revealed that both parents and educators often construct positive interactions with the child, use positive reinforcement to emphasize and praise positive behaviour while displaying confidence in the child and developing the child's self-confidence. Behaviour constructing methods and tools based on the demonstration and promotion of alternative socially acceptable behaviours dominate in the educational institution and in family. It has been revealed that, in comparison to parents, educators are more successful in managing their emotions when children misbehave. According to the results of the survey, both groups of respondents only sometimes apply disciplinary measures. However, there are cases when, in certain situations, both parents and educators use unacceptable behaviour constructing methods, such as: shaming, raising the voice, shouting, ignoring.
2. In preschool education institutions, help is initiated for both parents and educators who raise children with behavioural and emotional difficulties, but, as the respondents point out, help is provided only occasionally.

Keywords: behavioural and emotional difficulties, behavioural construction, preschool age.

PRIEDAI

Anketa ikimokyklinės ugdymo įstaigos pedagogams

Gerb. pedagoge,

Šiuo tyrimu siekiama atskleisti, kokius pageidaujamo elgesio konstravimo būdus taiko Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinių ugdymo įstaigų pedagogai ir ugdytinių tėvai vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų. Jūsų atsakymai mums labai svarbūs, todėl prašome atsakyti į visus klausimus. Bendri tyrimo rezultatai, interpretuoti tyrėjos bus panaudoti baigiamajame magistro darbe, viešinami konferencijose ir publikuojami mokslo žurnaluose kaip bendros išvados.

Apklausa anoniminė, mus domina tik apibendrinti apklausos rezultatai. Užtikrinant visišką konfidencialumą į rezultatus neįtraukiami tyrimo dalyvių vardai, pavardės, gimimo datos, kiti asmeniniai duomenys, institucijų pavadinimai.

Čia nėra teisingų ar klaidingų atsakymų. Perskaitę klausimą pasirinkite Jums tinkamą atsakymą pažymėti simboliu **X**. Jei tokio atsakymo varianto nėra, jį parašykite nurodytoje vietoje.

Kilus klausimams kreiptis el. paštu reda.maciene@gmail.com.

1. Su kokio amžiaus vaikais dirbate?

☐ 1-2 m.	☐ 3-4 m.
☐ 2-3 m.	☐ 5-6 m.

2. Kiek Jūsų grupėje yra ugdytinių?

.....

3. Kartu su jumis grupėje nuolat dirba:

☐ Auklėtojo padėjėjas (-a)	☐ Auklėtojas (-a)
☐ Auklėtojo asistentas (-ė)	☐ Specialusis pedagogas (-ė)
☐ Kita	

4. Ar ugdote vaikus turinčius elgesio ir emocijų sunkumų?

☐ Taip	☐ Ne
- (Jei atsakėte Ne, toliau anketos pildyti nereikia.)

5. Kiek Jūsų grupėje yra ugdytinių, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų?

.....

6. Su kokiomis ikimokyklinio amžiaus ugdytinių elgesio ir emocijų sunkumų apraiškomis savo darbe susiduriate dažniausiai?

☐ Nuolatinis liūdesys, verkimas	☐ Nenoras ar nesugebėjimas užbaigti pradėtą darbą
☐ Nesugebėjimas išlaukti savo eilės	☐ Bėgiojimas, judėjimas, kai reikia sėdėti ramiai
☐ Pykčio proveržiai	☐ Gėdos stoka
☐ Irzlumas, dirglumas	☐ Manymas, jog nieko negali padaryti gerai
☐ Drovumas, baikštumas, atsiskyrimas	☐ Nesugebėjimas atidėti noro išpildymo
☐ Agresyvus elgesys	☐ Menkas savęs vertinimas
☐ Atsiskyrimo nuo artimųjų nerimas	☐ Autoritetų neigimas
☐ Triukšmavimas, kai reikia išbūti ramiai	☐ Motyvacijos stoka
☐ Šiurkštumas, nemandagumas	☐ Nesugebėjimas bendrauti, žaisti su kitais vaikais
☐ Priešiškas, įžūlus, provokuojantis elgesys	☐ Dažnas melavimas, kad iš to turėtų naudos ar išsisuktų nuo to, ką vaikas privalėtų padaryti
☐ Specifinės baimės	☐ Kita
☐ Užuojautos nuliūdusiam stoka	
☐ Nesugebėjimas tam tikrą laiką išlaikyti dėmesį	
☐ Įkyrus elgesys	

7. Kokie veiksniai, Jūsų manymu, lemia ikimokyklinio amžiaus vaiko emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą?

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Įgimti biologiniai sutrikimai					
Pedagogo priešiškumas					
Prasta mityba					
Charakterio ypatumai					
Pedagogo menki gebėjimai vertinti ugdytinių pasiekimus ir pažangą					
Patirtos smegenų traumos					
Direktyvus (kontroliuojantis) tėvų auklėjimo stilius, paremtas griežtomis taisyklėmis ir kontrole, kai tėvų nuomonė tampa neginčytina					
Pedagogo menki gebėjimai atpažinti ugdytinių skirtybes ir specialiuosius gebėjimus bei poreikius					
Atsiskyrimas nuo vieno ar abiejų tėvų dėl skyrybų, darbo migracijos, tėvystės teisių netekimo ir kt.					
Socialinių ir emocinių vaiko poreikių netenkinimas šeimoje					
Tėvų tarpusavio nesutarimas kaip auklėti vaikus					
Palankus ugdymo institucijos psichologinis klimatas					
Vaikų raidos etapai – amžiaus tarpsnių krizės					
Tėvų žemas išsilavinimas					
Abejingas pedagogo ugdymo stilius, pasižymintis disciplinos trūkumu, reikalavimų, motyvavimo stoka					
Neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka					

Priešiškas tėvų auklėjimo stilius, kuomet demonstruojamas nepasitenkinimas savo vaiko atžvilgiu, perdėta kritika					
Priešiškas grupės psichologinis klimatas					
Autoritetu paremtas pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingas leistinių ir neleistinių ribų nustatymas, skatinantis, šiltas, globėjiškas požiūris į ugdytinį					
Inovatyvių, vaikui patrauklių ugdymo metodų taikymo trūkumas					
Glaudūs pedagogų tarpusavio santykiai					
Šeimoje patiriamas smurtas					
Nestabilūs, nuolat kintantys tėvų reikalavimai					
Nuolatiniai tėvų tarpusavio nesutarimai, pykčiai, bėrimai					
Atšiaurus ugdymo institucijos psichologinis klimatas					
Pedagogo menki gebėjimai kurti ugdymo(si) aplinką, ugdymosi turinio ir situacijų įvairovę					
Įgalinantis grupės psichologinis klimatas					
Vieno ar abiejų tėvų priklausomybės					
Tėvų aukštas išsilavinimas					
Pedagogo menki gebėjimai motyvuoti ugdytinius ir juos paremti					
Autonomiškas tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas, vaiko priėmimas, skatinimas, visišką laisvės suteikimas, ribų ir taisyklių stoka					
Pedagogo menki gebėjimai valdyti ugdymo(si) procesą					
Pedagogo empatiškumas					
Pozityvus (priimantis) tėvų auklėjimo stilius, pasižymintis visapusiška pagarba vaikui ir emocine šiluma nepaisant jo laimėjimų ir pralaimėjimų					
Švietimo pagalbos specialistų trūkumas ugdymo institucijoje					
Autoritarinis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingos griežtos ribos, ugdytinių kontrolė, slopinimas, vaikų savarankiškumo, iniciatyvumo nevertinimas, nesakatinimas					
Konfliktiški pedagogų tarpusavio santykiai					
Nenuoseklus tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas aiškių taisyklių ir ribų nebuvimas, vienu metu galioja vienos elgesio normos, o kitu toleruojamos visiškai priešingos					
Nuolaidžiauojantis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingas nenuoseklumas reaguojant į grupės elgesio taisyklių laužymą, vaikų įgeidžius tenkinimas					
Ugdymo tikslai ir programos, neatitinkančios individualių ugdytinio galių ir poreikių					

8. Pažymėkite, kokias pageidaujamo elgesio konstravimo priemones taiko pedagogai ir tėvai vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų:

Teiginys	Taiko tėvai					Taiko pedagogai				
	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Nustatote ir aptariate aiškias elgesio taisykles su vaikais										
Išsiaiškinate, ar vaikas suprato, už ką buvo sudrausmintas										
Kylant vaiko agresijai leidžiate trankyti pagalvę										
Sušunkate, pakeliate balso toną, kad vaikas atkreiptų dėmesį ir nustotų netinkamai elgtis										
Parodote vaikui, kad jį suprantate, paaiškindamas, kaip įvardyti savo jausmus, mintis										
Atkreipiate vaiko dėmesį į jo netinkamą elgesį sakydamas: „Pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“										
Parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais: „Aš pradėtu pykti.“										
Kylant vaiko agresijai leidžiate vaikui rėkti „išsikrovimo, triukšmo kambaryje“										
Vaikui neleidžiate išreikšti susierzinimo ar pykčio, sudrausminate, kad grupė nebūtų išbalansuota										
Netinkamai pasielgus sukritikuojate vaiką: „Taip elgiasi tik blogi vaikai.“										
Taikote „ramybės kampelį“										
Kylant vaiko agresijai leidžiate plėšyti nereikalingą popierių										
Nereaguojate į vaiko emocinį susijaudinimą, nes tai yra nedidelį nerimą keliantis dalykas, tereikia palaukti, kol viskas praeis savaime										
Aiškiai, suprantamai pakartojate dvi-tris										

trumpas taisyklės, kurių vaikas nesilaiko toje situacijoje, ir paprašote jas garsiai pakartoti										
Vaikui tinkamai pasielgus jį vadinate šaunuoliu, o netinkamai – neklaužada										
Su vaikais aptariate netinkamo elgesio apraiškas ir nustatote iš anksto pasekmes										
Ignoruoja smulkias išdaigas										
Kylant vaiko agresijai leidžiate trypti kojomis										
Panaudoja fizinę jėgą sugriebiant vaiką už rankos										
Siūlote vaikui nupiešti savo pyktį										
Taikote „pykčio uždarymo dėžutėje“ metodą										
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate pagyrimu										
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate apdovanojimu										
Stengiatės parodyti vaikui daugiau dėmesio būtent tada, kai jis elgiasi gerai, o ne blogai										
Panaudoja fizinę jėgą nunešant vaiką į saugesnę aplinką, kurioje jis nesužeistų savęs ir kitų										
Stengiatės vaikui rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių										
Kylant vaiko agresijai leidžiate garsiai rėkti, naudodant „stiklinę“ arba „dūdą“ iš kietesnio popieriaus										
Kad vaikas pasiektų geresnių rezultatų, vaikui netinkamai pasielgus jį sugėdinate										
Skatinate įsijausti į kito žmogaus padėtį										
Naudojate skatinimo sistemą										

Prireikus stabdote vaiko veiklą										
Jei vaikas negirdi, prieinate arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartojate prašymą										
Panaudojate fizinę jėgą supurtant vaiką, kad „grįžtų į realybę“, atsikvošėtų ir įsiklausytų į jūsų sakomus žodžius										
Demonstruojate pasitikėjimą vaiku										
Apkabinatė, kalbate ramiu tonu										
Vaikui netinkamai pasielgus liekate ramus										
Pasakote: „Jei ir toliau taip elgsiesi nustosiu tave mylėti, su tavimi bendrauti.“										
Ugdote vaiko pasitikėjimą savimi										
Aptariate su vaiku netinkamo elgesio priežastis										
Vedate individualius pokalbius su vaiku										
Taikote „nusiramino“ kėdutę										
Taikote metodą „du išpėjimai, trečia – pasekmė“										
Prireikus izoliuojate vaiką										
Iš anksto vengiate situacijų, keliančių vaikui agresiją ir tenkinate visus jo poreikius										
Panaudojate fizinę jėgą stipriai apglėbiant vaiką										
Stengiatės pyktį nuslopinti, drausminamąją priemonę										
Pastebite, kaip vaikas jaučiasi, tačiau susivaldote ir nesikišate, leidžiate atrasti pačiam nusiramino būdą										
Nusišypsote ir liepiate vaikui liautis taip elgtis										

Visiškai ignoruojate, nekreipiate dėmesio į nederamą elgesį, taip stengdamiesi išvengti dar neadekvatesnės vaiko reakcijos										
Sukritikuojate vaiką prie grupės draugų, nes tai ne tik padeda keisti vaiko netinkamą elgesį, bet ir tampa pamoka kitiems										
Atkreipiate vaiko dėmesį į savo netinkamą elgesį sakydami: „Ar nesigaili, ką padarei? Nejau tau visai nerūpi?“										

9. Kokia pagalba teikiama Jūsų ugdymo įstaigoje šeimai auginančiai vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų:

Teiginys	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Organizuojamos tėvų savipagalbos grupės					
Organizuojami pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai					
Organizuojami seminarai tėvams					
Ugdymo įstaigoje naudojama konsultacinė „Tėvų linija“					
Vyksta šeimos terapijos					
Organizuojamos tėvų ir vaikų stovyklos					
Tėvų biblioteka					
Teikiama psichologinė pagalba					
Teikiama specialioji pedagoginė pagalba					
Teikiama socialinė pedagoginė pagalba					
Organizuojami individualūs susitikimai su ugdytiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais					
Telefoniniu pokalbiu tėvai informuojami apie ugdytinio pozityvų					
Telefoniniu pokalbiu tėvai informuojami apie ugdytinio negatyvų elgesį					
Aptiriamos bei suderinamos taisyklės tvarkos ir elgsenos klausimais (vienodos namie ir ugdymo įstaigoje)					
Aptariama ir suderinama paskatinimų ir nuobaudų sistema (vienoda namie ir ugdymo įstaigoje)					
Organizuojami pedagogų, ugdytinio, jo tėvų susitikimai, kurių metu aptariamas netinkamas vaiko elgesys					
Organizuojami pedagogų, ugdytinio, jo tėvų susitikimai, kurių metu aptariami vaiko pasiekimai ir pozityvus elgesys					

10. Kokia pagalba teikiama Jūsų ugdymo įstaigoje pedagogams ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų:

Teiginys	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Organizuojamos pedagoginės stažuotės					
Grupėje kartu dirba specialusis pedagogas					
Grupėje kartu dirba asistentas					
Rengiamos pedagoginio perdegimo prevencinės grupės					
Ugdymo įstaigoje sukurta darbuotojų tarpusavio paramos sistema (taikomas „Paramos kolegai“ modelis)					
Organizuojamas pedagogų psichologinis konsultavimas					
Organizuojama pedagogų psichoterapija					
Organizuojamos atvejų analizės grupės					
Organizuojami pedagoginiai konsiliumai					
Teikiamas reguliarus įstaigos vadovo grįžtamasis ryšys pedagogams (individualūs pokalbiai, kurių metu aptariami aktualiausi klausimai)					
Organizuojami mokymai ir seminarai, kurių metu stiprinami svarbiausi apsauginiai pedagogų psichikos sveikatos veiksniai, mokoma principų, kaip kurti profesinę praktiką, kuri ne griaua, bet stiprina pedagogo psichikos sveikatą					
Skiriamas profesijos kuratorius jauniems pedagogams (asmuo, vykdamas atidžią, rūpestingą, empatišką, palaikančią profesinę priežiūrą, su kuriuo jaunas auklėtojas galėtų neatidėliotinai pasikalbėti apie darbe iškilusias problemas)					
Taikomas profesinės praktikos konsultavimas – supervizija					
Įstaigoje naudojamas pedagogų relaksacijos kabinetas					
Organizuojamos metodinės stovyklos					

11. Pateikite savo demografinius duomenis

Lytis: ☐ Moteris ☐ Vyras	
Amžius: ☐ 19-24 m. ☐ 25-29 m. ☐ 30-49 m. ☐ 50 ir daugiau metų	Išsilavinimas: ☐ Pagrindinis ☐ Vidurinis ☐ Aukštasis (koleginis) ☐ Aukštasis (bakalauro laipsnis) ☐ Aukštasis (magistro laipsnis) ☐ Aukštasis (daktaro laipsnis) ☐ Dabar studijuojau magistrantūroje doktorantūroje

12. Jūsų pedagoginio darbo stažas:

☐ iki 5 metų	☐ 16-20 metų
☐ 6-10 metų	☐ 21 ir daugiau
☐ 11-15 metų	

13. Jūsų įgyta kvalifikacinė kategorija:

☐ Asistentas	☐ Pedagogas metodininkas
☐ Pedagogas	☐ Pedagogas ekspertas
☐ Vyresnysis pedagogas	

14. Jūs dirbate:

☐ Valstybinėje ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje	☐ Privačioje ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje

Dėkojame už bendradarbiavimą!

Anketa tėvams

Gerb. tėvai (globėjai),

Šiuo tyrimu siekiama atskleisti, kokius pageidaujamo elgesio konstravimo būdus taiko Šiaulių miesto savivaldybės ikimokyklinių ugdymo įstaigų pedagogai vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų. Jūsų atsakymai mums labai svarbūs, todėl prašome atsakyti į visus klausimus. Bendri tyrimo rezultatai, interpretuoti tyrėjos bus panaudoti baigiamajame magistro darbe, viešinami konferencijose ir publikuojami mokslo žurnaluose kaip bendros išvados.

Apklausa anoniminė, mus domina tik apibendrinti apklausos rezultatai. Užtikrinant visišką konfidencialumą į rezultatus neįtraukiami tyrimo dalyvių vardai, pavardės, gimimo datos, kiti asmeniniai duomenys, institucijų pavadinimai.

Čia nėra teisingų ar klaidingų atsakymų. Perskaitę klausimą pasirinkite Jums tinkamą atsakymą pažymėti simboliu X. Jei tokio atsakymo varianto nėra, jį parašykite nurodytoje vietoje.

Kilus klausimams kreiptis el. paštu reda.maciene@gmail.com.

1. Pateikite savo demografinius duomenis

Lytis: ☐ Moteris ☐ Vyras	
Amžius: ☐ 19-24 m. ☐ 25-29 m. ☐ 30-49 m. ☐ 50 ir daugiau metų	Išsilavinimas: ☐ Pagrindinis ☐ Vidurinis ☐ Aukštasis (koleginis) ☐ Aukštasis (bakaluro laipsnis) ☐ Aukštasis (magistro laipsnis) ☐ Aukštasis (daktaro laipsnis) ☐ Dabar studijuojau magistrantūroje doktorantūroje

2. Kokio amžiaus jūsų vaikai?

☐ 1-2 m.	☐ 3-4 m.
☐ 2-3 m.	☐ 5-6 m.

3. Jūs vaikas lanko:

- ☐ Valstybinę ikimokyklinę ugdymo įstaigą ☐ Privačią ikimokyklinę ugdymo įstaigą

4. Ar jūsų vaikui pasireiškia elgesio ir emocijų sunkumai?

- ☐ Taip ☐ Ne
(Jei atsakėte Ne, toliau anketos pildyti nereikia.)

5. Su kokiomis savo vaiko elgesio ir emocijų sunkumų apraiškomis susiduriate?

☐ Nuolatinis liūdesys, verkimas	☐ Nenoras ar nesugebėjimas užbaigti pradėtą darbą
☐ Nesugebėjimas išlaukti savo eilės	☐ Bėgiojimas, judėjimas, kai reikia sėdėti ramiai
☐ Pykčio proveržiai	☐ Gėdos stoka
☐ Irzlumas, dirglumas	☐ Manymas, jog nieko negali padaryti gerai
☐ Drovumas, baikštumas, atsiskyrimas	☐ Nesugebėjimas atidėti noro išpildymo
☐ Agresyvus elgesys	☐ Menkas savęs vertinimas
☐ Atsiskyrimo nuo artimųjų nerimas	☐ Autoritetų neigimas
☐ Triukšmavimas, kai reikia išbūti ramiai	☐ Motyvacijos stoka
☐ Šiurkštumas, nemandagumas	☐ Nesugebėjimas bendrauti, žaisti su kitais vaikais
☐ Priešiškas, įžūlus, provokuojantis elgesys	☐ Dažnas melavimas, kad iš to turėtų naudos ar išsisuktų nuo to, ką vaikas privalėtų padaryti
☐ Specifinės baimės	☐ Kita
☐ Užuojautos nuliūdusiam stoka	
☐ Nesugebėjimas tam tikrą laiką išlaikyti dėmesį	
☐ Įkyrus elgesys	

6. Kokie veiksniai, Jūsų manymu, lemia ikimokyklinio amžiaus vaiko emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą?

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Įgimti biologiniai sutrikimai					
Pedagogo priešiškumas					
Prasta mityba					
Charakterio ypatumai					
Pedagogo menki gebėjimai vertinti ugdytinių pasiekimus ir pažangą					
Patirtos smegenų traumos					
Direktyvus (kontroliuojantis) tėvų auklėjimo stilius, paremtas griežtomis taisyklėmis ir kontrole, kai tėvų nuomonė tampa neginčytina					
Pedagogo menki gebėjimai atpažinti ugdytinių skirtybes ir specialiuosius gebėjimus bei poreikius					
Atsiskyrimas nuo vieno ar abiejų tėvų dėl skyrybų, darbo migracijos, tėvystės teisių netekimo ir kt.					
Socialinių ir emocinių vaiko poreikių netenkinimas šeimoje					
Tėvų tarpusavio nesutarimas kaip auklėti vaikus					
Palankus ugdymo institucijos psichologinis klimatas					
Vaikų raidos etapai – amžiaus tarpsnių krizės					
Tėvų žemas išsilavinimas					
Abejingas pedagogo ugdymo stilius, pasižymintis disciplinos trūkumu, reikalavimų, motyvavimo stoka					
Neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka					
Priešiškas tėvų auklėjimo stilius, kuomet demonstruojamas nepasitenkinimas savo vaiko atžvilgiu, perdėta kritika					

Priešiškas grupės psichologinis klimatas					
Autoritetu paremtas pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingas leistinių ir neleistinių ribų nustatymas, skatinantis, šiltas, globėjiškas požiūris į ugdytinį					
Inovatyvių, vaikui patrauklių ugdymo metodų taikymo trūkumas					
Glaudūs pedagogų tarpusavio santykiai					
Šeimoje patiriamas smurtas					
Nestabilūs, nuolat kintantys tėvų reikalavimai					
Nuolatiniai tėvų tarpusavio nesutarimai, pykčiai, barniai					
Atšiaurus ugdymo institucijos psichologinis klimatas					
Pedagogo menki gebėjimai kurti ugdymo(si) aplinką, ugdymosi turinio ir situacijų įvairovę					
Igalinantis grupės psichologinis klimatas					
Vieno ar abiejų tėvų priklausomybės					
Tėvų aukštas išsilavinimas					
Pedagogo menki gebėjimai motyvuoti ugdytinius ir juos paremti					
Autonomiškas tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas, vaiko priėmimas, skatinimas, visiškos laisvės suteikimas, ribų ir taisyklių stoka					
Pedagogo menki gebėjimai valdyti ugdymo(si) procesą					
Pedagogo empatiškumas					
Pozityvus (priimantis) tėvų auklėjimo stilius, pasižymintis visapusiška pagarba vaikui ir emocine šiluma nepaisant jo laimėjimų ir pralaimėjimų					
Švietimo pagalbos specialistų trūkumas ugdymo institucijoje					
Autoritarinis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingos griežtos ribos, ugdytinių kontrolė, slopinimas, vaikų savarankiškumo, iniciatyvumo nevertinimas, nesakatinimas					
Konfliktiški pedagogų tarpusavio santykiai					
Nenuoseklus tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas aiškių taisyklių ir ribų nebuvimas, vienu metu galioja vienos elgesio normos, o kitu toleruojamos visiškai priešingos					
Nuolaidžiaujantis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingas nenuoseklumas reaguojant į grupės elgesio taisyklių laužymą, vaikų įgeidžius tenkinimas					
Ugdymo tikslai ir programos, neatitinkančios individualių ugdytinio galių ir poreikių					

7. Pažymėkite, kokias pageidaujamo elgesio konstravimo priemones taiko pedagogai ir tėvai vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų:

Teiginys	Taiko tėvai					Taiko pedagogai				
	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Nustatote ir aptariate aiškias elgesio taisykles su vaikais										
Išsiaiškinate, ar vaikas suprato, už ką buvo sudrausmintas										
Kylant vaiko agresijai leidžiate trankyti pagalvę										
Sušunkate, pakeliate balso toną, kad vaikas atkreiptų dėmesį ir nustotų netinkamai elgtis										
Parodote vaikui, kad jį suprantate, paaiškindamas, kaip įvardyti savo jausmus, mintis										
Atkreipiate vaiko dėmesį į jo netinkamą elgesį sakydamas: „Pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“										
Parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais: „Aš pradėtu pykti.“										
Kylant vaiko agresijai leidžiate vaikui rėkti „išsikrovimo, triukšmo kambaryje“										
Vaikui neleidžiate išreikšti susierzinimo ar pykčio, sudrausminate, kad grupė nebūtų išbalansuota										
Netinkamai pasielgus sukritikuojate vaiką: „Taip elgiasi tik blogi vaikai.“										
Taikote „ramybės kampelį“										
Kylant vaiko agresijai leidžiate plėšyti nereikalingą popierių										
Nereaguojate į vaiko emocinį susijaudinimą, nes tai yra nedidelį nerimą keliantis dalykas, tereikia palaukti, kol viskas praeis savaime										
Aiškiai, suprantamai pakartojate dvi-tris										

trumpas taisyklės, kurių vaikas nesilaiko toje situacijoje, ir paprašote jas garsiai pakartoti										
Vaikui tinkamai pasielgus jį vadinate šaunuoliu, o netinkamai – neklaužada										
Su vaikais aptariate netinkamo elgesio apraiškas ir nustatote iš anksto pasekmes										
Ignoruoja smulkias išdaigas										
Kylant vaiko agresijai leidžiate trypti kojomis										
Panaudoja fizinę jėgą sugriebiant vaiką už rankos										
Siūlote vaikui nupiešti savo pyktį										
Taikote „pykčio uždarymo dėžutėje“ metodą										
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate pagyrimu										
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate apdovanojimu										
Stengiatės parodyti vaikui daugiau dėmesio būtent tada, kai jis elgiasi gerai, o ne blogai										
Panaudoja fizinę jėgą nunešant vaiką į saugesnę aplinką, kurioje jis nesužeistų savęs ir kitų										
Stengiatės vaikui rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių										
Kylant vaiko agresijai leidžiate garsiai rėkti, naudodant „stiklinę“ arba „dūdą“ iš kietesnio popieriaus										
Kad vaikas pasiektų geresnių rezultatų, vaikui netinkamai pasielgus jį sugėdinate										
Skatinate įsijausti į kito žmogaus padėtį										
Naudojate skatinimo sistemą										

Prireikus stabdote vaiko veiklą										
Jei vaikas negirdi, prieinate arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartojate prašymą										
Panaudojate fizinę jėgą supurtant vaiką, kad „grįžtų į realybę“, atsikvošėtų ir įsiklausytų į jūsų sakomus žodžius										
Demonstruojate pasitikėjimą vaiku										
Apkabinatė, kalbate ramiai tonu										
Vaikui netinkamai pasielgus liekate ramus										
Pasakote: „Jei ir toliau taip elgsiesi nustosiu tave mylėti, su tavimi bendrauti.“										
Ugdote vaiko pasitikėjimą savimi										
Aptariate su vaiku netinkamo elgesio priežastis										
Vedate individualius pokalbius su vaiku										
Taikote „nusiramino“ kėdutę										
Taikote metodą „du išpėjimai, trečia – pasekmė“										
Prireikus izoliuojate vaiką										
Iš anksto vengiate situacijų, keliančių vaikui agresiją ir tenkinate visus jo poreikius										
Panaudojate fizinę jėgą stipriai apglėbiant vaiką										
Stengiatės pyktį nuslopinti, drausminamąją priemonę										
Pastebite, kaip vaikas jaučiasi, tačiau susivaldote ir nesikišate, leidžiate atrasti pačiam nusiramino būdą										
Nusišypsote ir liepiate vaikui liautis taip elgtis										

Visiškai ignoruojate, nekreipiate dėmesio į nederamą elgesį, taip stengdamiesi išvengti dar neadekvatesnės vaiko reakcijos										
Sukritikuojate vaiką prie grupės draugų, nes tai ne tik padeda keisti vaiko netinkamą elgesį, bet ir tampa pamoka kitiems										
Atkreipiate vaiko dėmesį į savo netinkamą elgesį sakydami: „Ar nesigaili, ką padarei? Nejau tau visai nerūpi?“										

8. Kokia pagalba teikiama Jūsų ugdymo įstaigoje šeimai auginančiai vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų:

Teiginys	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Organizuojamos tėvų savipagalbos grupės					
Organizuojami pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai					
Organizuojami seminarai tėvams					
Ugdymo įstaigoje naudojama konsultacinė „Tėvų linija“					
Vyksta šeimos terapijos					
Organizuojamos tėvų ir vaikų stovyklos					
Tėvų biblioteka					
Teikiama psichologinė pagalba					
Teikiama specialioji pedagoginė pagalba					
Teikiama socialinė pedagoginė pagalba					
Organizuojami individualūs susitikimai su ugdytiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais					
Telefoniniu pokalbiu tėvai informuojami apie ugdytinio pozityvų					
Telefoniniu pokalbiu tėvai informuojami apie ugdytinio negatyvų elgesį					
Aptariamos bei suderinamos taisyklės tvarkos ir elgsenos klausimais (vienodos namie ir ugdymo įstaigoje)					
Aptariama ir suderinama paskatinimų ir nuobaudų sistema (vienoda namie ir ugdymo įstaigoje)					
Organizuojami pedagogų, ugdytinio, jo tėvų susitikimai, kurių metu aptariamas netinkamas vaiko elgesys					
Organizuojami pedagogų, ugdytinio, jo tėvų susitikimai, kurių metu aptariami vaiko pasiekimai ir pozityvus elgesys					

Dėkojame už bendradarbiavimą!

Filosofinės prieigos, išryškėjusios ugdymo programose, N

KATEGORIJA. Filosofinės prieigos		
Subkategorija	N	Pavyzdžiai
Humanistinė	6	„darbų esmė ir tikslas – vaikas“, „asmenybė pripažįstama besąlygiškai“ (P ⁵); „gerbiamas kaip asmenybė“, „saviraiškos galimybių svarba“, „skatinamas pasitikėjimo savimi jausmas“ (P ⁸), „saviraiškos galimybių užtikrinimu“ (P ⁹); „iniciatyvos svarbios“ (P ¹¹); „į vaiko interesus nukreipta visa ugdymo(si) aplinka“, „ugdytinis nebijotų klysti“ (P ¹³); „saviraiškos ir savirealizacijos galimybių svarbą“ (P ¹⁴)
Egzistencialistinė ir fenomenologinė	7	„vaikas pažįsta save“ (P ⁴ ir P ¹¹) ²⁶ ; „surasti savo vietą“, „neleisti užgesti tam, ką atsineša vaikai“ (P ⁵); „atrasti santykius su savimi“ (P ¹⁴); „ugdytojas ir ugdytinis mokosi vienas iš kito“, „ugdytiniai – individualybės <...> skirtingi, todėl neįmanoma visų ugdyti vienodai“ (P ⁶); „pedagogų gebėjimu pažinti ir gerbti kiekvieno vaiko individualumą“, „ugdytinio individuali pažanga nustatoma lyginant jį ne su kitais, o su jo paties ankstesniais gebėjimais“ (P ⁹); „mokosi vertinti save“ (P ¹⁰)
Rekonstruktyvistinė	9	„ugdyti būsimąją tautos kultūros saugotoją ir kūrėją“ (P ² , P ⁵ , P ¹⁶) ²⁷ ; „auginamas sąmoningas <...> orus tautos pilietis“ (P ⁷); „skatinti <...> ugdytis tautinė savimone“ (P ¹³); „ugdomas kritiškai mąstantis <...> žmogus“ (P ¹⁶); „tyrinėti ir kritiškai mąstyti“, „užaugtų sumanūs, <...> aktyvūs, sąmoningi piliečiai, dirbantys savo visuomenės labui“ (P ¹⁴); „pagrįsti savo nuomonę, kritiškai mąstyti“ (P ¹⁰); „reikšti savo nuomonę“ (P ⁹)
Progresyvistinė	11	„ugdytis pagal savo gebėjimus, poreikius, amžių, parenkant metodus, turinį“ (P ⁴); „ugdosi gebėjimą mokytis, rasti sau reikalingą informaciją“ (P ¹⁴) „taikyti informaciją, sprendžiant problemas“, „savo tobulėjimo, saviugdų proceso subjektas“ (P ¹⁰); „pedagogas ne visąžinis specialistas, o ugdymo proceso organizatorius“, „aktyvūs ugdymo būdai, keičiant edukacines aplinkas“, „akcentuojamos ne žinios ir žinojimas, o vaiko gebėjimas spręsti problemas“ (P ³); „gebėjimas spręsti problemas, vertinti sukaupią informaciją, ją interpretuoti“, „individualios ugdytinio skirtybės“ (P ⁶); „mokytusi pažinti ir veikti“, „samprotauti apie tai, ko išmoko“ (P ⁷); „pedagogai siekia ne žinių kiekio kaupimo, o gebėjimo jas taikyti praktiškai ir interpretuoti skirtingose gyvenimiškose situacijose“, „individualūs poreikiai <...> turintys įtakos ugdymosi proceso specifikai“ (P ⁹); „pažinti pasaulį tinkamiausiu jų amžiui būdu“, „auga ir tobulėja savo tempu ir ritmu“ (P ¹²); „individualizuoti ir diferencijuoti ugdymą“ (P ¹³); „mokymas(is) iš patirties ir per patirtį“ (P ¹⁴); „aktyvūs mokymosi metodai“, „probleminiu tyrinėjimu“ (P ¹⁵)
Esencialistinė	1	„ieškome inovatyvių ugdymo (si) metodų ir būdų <...> skatiname IKT diegimo naujoves“ (P ¹²)
Perenialistinė	2	„ugdymas moksliskai pagrįstas: einama nuo lengvo prie sunkaus, nuo žinomo prie nežinomo“ (P ⁴); „intelektų ir kompetencijų plėtotė“, „vaiką pakreipti ir jam vadovauti“ (P ¹⁰)
Konstruktyvizmo	7	„kaupia patirtį ir kuria pasaulio pažinimo savąjį stilių“, „modeliuoti specialias ugdymo situacijas“ (P ¹); „atranda, sužino stebėdamas, „fantazuodamas, eksperimentuodamas, kurdamas“, „individualų pasaulio pažinimą, savo mąstymo konstravimą, intelektualinius poreikius“ (P ⁴); „pažinimo vystymą(si) įtakoja aplinka“ (P ⁸); „konstruktyvius sprendimus, kai pats mokosi pasirinkti, nuspręsti ir pajusti problemų sprendimo ar pasirinkimo padarinius“ (P ⁶); „atsiskleidžia praktiškai veikdamas“, „konstruktyvų konfliktinių situacijų

²⁶ Teiginiai identišškai sutampa P⁴ ir P¹¹ ugdymo programose.²⁷ Teiginiai identišškai sutampa P², P⁵ ir P¹⁶ ugdymo programose.

		valdymą ir sprendimą“ (P ⁹); „modeliuojant ir veiksmingai įgyvendinant“, „ugdymas(is) – konstruktyvi paties vaiko veikla“(P ¹⁰); „mokymasis yra efektyvus procesas“, „skatinti pačių besimokančiųjų supratimą ir aktyvumą“ (P ¹²)
Psichosocialinė	3	„svarbiausia <...> vaiko brandumas, socialumas“ (P ²); „remiasi <...> emocine ir socialine raida, saugumu“ (P ⁴); „vystymą(si) lemia tam tikrai amžiaus grupei būdingų konfliktų sprendimas“(P ⁸)
Ekologinė	9	„pažįsta <...> supantį pasaulį“ (P ⁴ , P ¹¹) ²⁸ ; „atranda santykius su kitais žmonėmis, savimi, gamta, socialine aplinka, visuomene“ (P ⁴ , P ¹⁴) ²⁹ ; „raida neatsiejama nuo plačios socialinės kultūrinės aplinkos veiksmų“ (P ²); „bendravimo ir partnerystės ugdymas“, „ryšio tarp vaiko namų ir ugdymo įstaigos stiprinimas“(P ³); „vaikai jaustų gamtos vientisumą ir harmoniją, numatytų savo veiksmų padarinius gamtai“, „bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra grįstoje aplinkoje“(P ⁵); “visi susiję žmonės įtraukiami į <...> ugdymosi procesą” (P ¹⁰); “daug dėmesio skiriama gamtai, jos pažinimui visais jautimais”, “siekiama, kad vaikai jaustų gamtos vientisumą ir harmoniją, numatytų savo veiksmų padarinius gamtai bei jų grįžtamąjį poveikį” (P ¹²)

²⁸ Teiginiai identišškai sutampa P⁴ ir P¹¹ ugdymo programose.

²⁹ Teiginiai identišškai sutampa P⁴ ir P¹⁴ ugdymo programose.

Ikimokyklinio ugdymo principai, N

KATEGORIJA. Principai tapatūs tyrimo teoriniai paradigmai		
Subkategorija	Pavyzdžiai	N
Humaniškumo	„Vaikas yra vertybė, jis ugdomas būti savarankišku, garbingu, oriu, gebančiu pasirinkti ir atsakyti už savo pasirinkimą. Pastebimas ir gerbiamas kiekvienas vaikas. Pedagogų ir vaikų santykiai grindžiami tarpusavio pasitikėjimu, atsakomybe, pagarba kito nuomonei.“ (P ¹ , P ¹⁶) ³⁰	13
	„Pagarba vaikui kaip besivystančiai asmenybei.“ (P ²)	
	„Gerbiama vaiko asmenybė, prigimtinės vertybės, vaiko patirtis. Sudaroma saugi fizinė, socialinė ir psichologinė aplinka.“ (P ³)	
	„Dėmesys ir pagarba kiekvienam vaikui, tikėjimas geraisiais vaiko pradais, jo galiomis įveikti sunkumus. Tarpusavio santykiai formuojami remiantis atsakomybe, pasitikėjimu, pagarba kito nuomonei bei interesams.“ (P ⁶)	
	„Vadovaujamasi pagarba vaikui.“ (P ⁷)	
	„Vaikas gerbiamas kaip asmenybė.“ (P ⁸ , P ¹¹) ³¹	
	„<...> įstaigoje siekiama užtikrinti kiekvieno vaiko teisę būti skirtingam ir gerbiamam kaip asmenybei.“ (P ⁹)	
	„<...> pripažįstama vaiko teisė būti kitokiu (P ¹⁰ , P ¹²)“ ³²	
	„Kiekvienas vaikas yra individualybė, gerbiamas kaip asmenybė, yra unikalus ir nepakartojamas.“ (P ¹³)	
	„Vaikas gerbiamas kaip asmenybė, turinti ryškių prigimtinių bruožų, kuriuos reikia padėti ugdyti. Vaikas saugioje, ramioje aplinkoje turi galimybių išreikšti save, parodyti savo gebėjimus, kūrybiškumą.“ (P ¹⁴)	
Demokratiškumo	„Tai lygiavertė vaiko ir ugdytojo sąveika, kai aktyvus ir vaikas, ir ugdytojas, orientuojamasi į vaiką, kaip asmenybę, aktyviai dalyvaujančią savo pačios ugdyme/si susitarimai ir kartu su vaikais kuriamos taisyklės, jų laikymasis, ugdo atsakomybės jausmą.“ (P ¹ , P ⁵ , P ¹⁰ , P ¹¹ , P ¹²) ³³	9
	„Gabių ir specialių poreikių vaikų optimalios integracijos į visuomenę galimybių didinimas.“ (P ²)	
	„Skatinami pozityvūs vaiko, pedagogo, šeimos santykiai, kiekvieno bendruomenės nario atsakomybė. Sudaroma galimybė vaikui rinktis veiklą, draugus, turėti savo nuomonę. Laikytis susitarimų, taisyklių, savo veiksmus derinti prie kitų, netrukdyti kito veiklai. Kuriami pagarbūs, tolerantiški santykiai tarp bendruomenės narių.“ (P ³)	
	„Puoselėjant demokratiškus šeimos ir institucijos sąveikos būdus, bendradarbiauti su šeima perduodant vaikui dorovines, estetines, kultūrines vertybes.“ (P ¹³)	
	„<...> ugdytojas orientuojasi į vaiką kaip į asmenybę, šeimos ir darželio sąveika grindžiama tėvų ir auklėtojų iniciatyvų derinimu, partnerystės plėtojimu, tėvų pedagoginiu švietimu.“ (P ⁷)	
	„Ugdomas kritiškai mąstantis, tolerantiškas, intensyvus, mokantis bendrauti su kitais žmogus, gerbiamas ir pripažįstamas kaip asmenybė, jam suteikiama galimybė ir laisvė rinktis, naudotis šiuolaikinėmis ugdymo(si) galimybėmis įgyjant žinių ir įgūdžių.“ (P ¹⁶)	
Socialinio emocinio kryptingumo	„Gerbiamas vaikas kaip asmenybė; garantuojama teisė gyventi ir elgtis pagal prigimtį ir asmeninę patirtį; sudaromos sąlygos įvairių vaiko galių plėtojimuisi,	1

³⁰ Teiginiai identiškai sutampa P¹ ir P¹⁶ ugdymo programose.

³¹ Teiginiai identiškai sutampa P⁸ ir P¹¹ ugdymo programose.

³² Teiginiai identiškai sutampa P¹⁰ ir P¹² ugdymo programose.

³³ Teiginiai identiškai sutampa P¹¹, P⁵, P¹⁰, P¹¹ ir P¹² ugdymo programose.

	harmoningam kryptingam asmenybės vystymuisi socialinėje – kultūrinėje aplinkoje.“ (P ⁵)	
Socialinio kultūrinio kryptingumo	„<...> orientuotas į vaiko gyvenimui reikalingų socialinių, kultūrinių kompetencijų plėtojimą, tolerancijos ugdymą.“ (P ¹² , P ¹⁵) ³⁴	2
Ugdymo atvirumo specialiųjų poreikių vaikams	„Orientuojamasi į specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų gebėjimų plėtojimą.“ (P ⁸)	1
Integracijos ir kontekstualumo	„<...> taikomi įvairūs integracijos būdai, sudaromos sąlygos vaiko ir visuomenės sociokultūrinės integracijos prielaidoms formuotis.“ (P ⁸)	1
Lygių galimybių ir prieinamumo	„Teikiama švietimo pagalba vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, turinys pritaikomas silpnesnių gebėjimų ir gabiems ugdytiniais.“ (P ³)	1

³⁴ Teiginiai identišškai sutampa P¹² ir P¹⁵ ugdymo programose.

Ugdymo programose pateikiami elgesio konstravimo metodai, būdai, strategijos ir priemonės, N

Metodų ir priemonių tipas	Metodų ir priemonių pavyzdžiai	N
Skatinimo	Skatinimas-motyvacija: „Saulutė šypsosi“, „Gerumo debesėlis“, „Penki džiuginantys dalykai“, „Gerų žodelių skrynelė“, „Komplimentų kamuoliukas“, „Kelionė į Gerumo šalį“, „Šypsenų milijonierius“ P8, „Gerų darbų eglutė“ P2, „Malonių linkėjimų“ ratas, „Gražių pastebėjimų“ ratas P4, Grupinis džiūgavimas/džiaugsmo protrūkiai P15	11
	Skatinimas-inicijavimas: „Pakviesk draugą“, „Padovanok draugui“ P8	2
	Pagyrimas, kai vaikai atsižvelgia į suaugusiojo prašymą ir nepažeidžia susitarimų P3, P5, P6, P10	1
	Padėtinimas reikšti visas emocijas P6	1
	Skatinimas vartoti žodžius, o ne fizinę jėgą P6, P10	2
	Leidimas pačiam spręsti problemas P6	1
	Pagalbos-paramos metodas P8	1
Žaidybiniai	Stalo žaidimai: „Jausmų ABC“, „Būk geras“ P8, „Nuotaikos“, „Kas gerai ir kas blogai“, „Kas man gali padėti?“, „Jausmų termometras“, „Šiandien aš“, „Mano dienele“, „Mano darbai“, „Gero elgesio taisyklės“, „Mandagumo žodeliai“, „Pykčio maišeliai“, „Nuotaikų saldainiukai“ P16	13
	Judrusis žaidimas: „Susirask porą“, „Mums linksma ir smagu“, „Surask draugą“, „Labas rytas“, „Draugystė“, „Pagauk piktą“ P8, „Broleli vaduok“ P2, kovos žaidimai P3,	8
	Progresyvinė raumenų relaksacija - nusiramavimo ir atsipalaidavimo žaidimai: „Taikinyš“, „Sraigė“, „Kačiukas“, „Spaudžiam citriną“, „Sūpynės“, „Baloje, dumblyne“, „Vėjas“, „Graužiu morką“ P16	8
	Žaidimų mugė – „Jausmų veidrodis“ P16	1
	Muzikinis žaidimas „Atpažink nuotaiką“ (P15), Žaidimas su muzikine dėžute, grojančiu, švilpiančiu vilkelio P3	2
	Vaidmeniniai žaidimai „Kodėl susipyko puodeliai“?, „Kodėl zuikutis nuliūdino draugą“ P15	2
	Dėlionės: „Mano jausmai“, „Magnetinis veidas“, „Linksma mergaitė“ P8, „Meškiukų emocijos“ P15	4
	„Draugystės ratelis“, „Kamuolys ratu“ P2, „Aš ir tu“ P3 „Visi kartu“, „Geras žodis draugui“, „Komplimentai“, „Kaip gerai, kad atėjai...“, Nuotaikų žaidimas P5, „Mandagūs žodžiai princesei“, „Tinkamas – netinkamas elgesys“, „Jausmų vaivorykštė“, „Mandagumo žodžiai“, „Aš draugiškas ir malonus“, „Kalbantys akiniai“, „Juokingas pomidoras“, „Pats geriausias“, „Juoktis ir verkti“, „Pykčio balionėlis“ P15	18
	Vaidmeninis žaidimas P4	1
	Situacijų modeliavimo žaidimai P5 „Gerai - blogai“, „Prašau-ačiū“, „Geras poelgis“, „Blogas poelgis“ P8	5
Kūrybiniai/meniniai	Aplikavimas „Lėkštelės – emocijos“, „Nuotaikų medis“, „Švelnukas draugui“, „Jausmų mandalos“, „Emocijų galvos“, emocijų piešimas, antistresinio žaisliuko gaminimas, priemonės „Kišeninis žaisliukas-draugas“ gaminimas P3, nuotaikų kortelių gaminimas P4, „Jausmų ekranas“, „Emociukų“ aplikavimas, mozaika „Šypsena“, „Emocijų nameliai“, „Aš jaučiuosi taip“ – emocijų išliejimas per spalvas, formas P15, skirtingų nuotaikų dainelių dainavimas P8	15
Verbaliniai	Pasakojimas „Kas aš esu?“ P3	1
	Pokalbis: „Mano ir kitų jausmai“, „Ką daryti, kai supyksti?“, „Ar geras žodis sušildo?“, „Kaip suderinti savo ir draugo norus?“, „Kas padaro mus laimingais“, „Kam reikalingos mūsų emocijos“ P3, „Jausmų lietus“, „Šilti-šalti jausmai“,	16

	„Kodėl besmegenis liūdnas?“, „Kas mane baugina?“ P8, „Mes vėl visi drauge“, „Kaip jis (ji) jaučiasi“, „Mano nuotaika“, „Kodėl taip jaučiuosi“, „Mano dienele“, „Kodėl verta būti mandagiu?“ P16	
	Problemų sprendimą skatinantinis klausimas: Kaip galima išspręsti problemą? Kaip tau atrodo? Ką reikėtų daryti? P3	3
	Išsikalbėjimas – „Jausmų lietus“, „Šilti-šalti jausmai“, „Kodėl besmegenis liūdnas?“, „Kas mane baugina?“ P8	4
	Minčių lietus: „Kaip suvaldyti pyktį“, „Kas pravirkdė lietu“ P8	1
	Istorijų pasakojimas, kurių veikėjai pozityviai sprendžia konfliktus P6, istorija „Mandagumas išgelbės pasaulį“ P15	2
Vaidybiniai	vaidmenų žaidimas P3, P4, pasakų improvizavimas, emocijų pamėgdžiojimas, šešėlio teatro vaidinimai P3, žaidimas „Papasakok be žodžių“ P5, veikėjų stebėjimas P2	6
Atsipalaidavimo	Terapinis ugdymas P2, nusiraminimo kampelis, gerų emocijų kampelis, muzikos terapija P3, P16, džiaugsmo terapija, menų terapija P3, žaidimas su masažiniais žaisliukais delniukams P5, „tylos zona“, smėlio terapija, jausmų pagalvėlės P8, žaidimas su atsipalaidavimo žaislais P9	11
Projektai	Veiksmo savaitė „Be patyčių“ P5, „Tėvų mokyklėlė“ (dalyvavimas seminaruose, stovyklėlėse, vakaro pokalbiuose, bendradarbiavimas su specialistais facebook paskyroje „Klauskite drąsiai“) P3, „Mano nuotaika“ P16, „Draugą nelaimėje pažinsi“, „Atpažink jausmus“, „Moku padėkoti ir atsiprašyti“, „Mano geriausias draugas“ P9	7
Akcijos	„Gerų darbų savaitė“ P2, „Gerumo akcija“ P5, „Gerų žodelių savaitė“ P8, „Laimės keksiukai“ P15	4
Renginiai	Tolerancijos diena P8	1
Lektūra	T. Moroney „Kai jaučiuosi išsigandęs“, T. Korolainen „Katulis ir pykčio maišelis“, A. Erket „Žaidimai agresijai įveikti“, N. Roca „Nuo... iki. Jausmai. Nuo nevilties iki laimės“, A. Baltakis „Peštynės“, L. Cirtautienė „Žaidžiu jausmus: pyktis“, L. Cirtautienė „Žaidžiu jausmus: baimė“, T. Moroney „Kodėl myliu save. Ugdomoji paveikslėlių knygelė apie meilės jausmą“, T. Moroney „Kai jaučiuosi vienišas“, T. Moroney „Kai jaučiu pavydą“, T. Moroney „Kai jaučiuosi geras“ P8, T. Moroney „Kai jaučiuosi laimingas“ P12, V. Šidlauskas „Ugnikalniukas ieško draugų“, A. Kiudulaitė „Laimė yra lapė“, D. Undewwood „Tylioji knygelė“, K. Marukas „Kuris geriausias“, Š. Baltrušaitienė, „Kaip zuikis jausmus pažino“ P15, „Draugai“, „Stebuklingas žodis“ P2, „Nuotaikų knygelės“ P4, P5	19
Iliustracijos	Plakatai: „Mandagus elgesys su suaugusiais“, „Vaikų grupės elgesio taisyklės“, „Emocijos“, „Kaip nusiraminti“ P8, „Kaip susitaikome“ P16	5
	Kortelių rinkiniai: „Gero elgesio taisyklės“, „Kas gerai ir kas blogai“, „Akimirkos emocijos“, „Augu be patyčių“, „Geri darbai“, „Akimirkos emocijos“ P8, „Geri ir blogi darbai“ P2, „Kas gali man padėti?“, situacijų paveikslėliai P16, vaiko teisių kortelės, priežasties–pasekmės paveikslėliai P9	11
IKT	Animacinis filmukai: „Katinas Leopoldas“, „Grybukas stogiukas“, „Obuolių maišas“, „Gaidys ir spalvos“, „Išvirkščias pasaulis“, „Kaip asiliukas susirgo liūdesiu“, „Ai ir Oi“, „Jausmai ir emocijos“, „Kakė Makė mokosi gražaus bendravimo. Ką pasakė Kakė Makė?“ P8; „Kakė Makė mokosi dalintis“, „Drąsusis elniukas“, „Kodėl muštis negerai. Ką pasakė Kakė Makė?“, „Kakė Makė prieš patyčias. Ką pasakė Kakė Makė?“ P15	13
Kita	Ugdymas pavyzdžiu, problemų sprendimo – situacijų kūrimo metodas, kryptingas įsivaizdavimas P2, P8, elgesio grupėje taisyklės P3, P10 sutartinio ženklo „Stop“ naudojimas P8, dienos sutartis – „Dalybų diena“, problemų sprendimas – „Taikos kilimėlis“, nuotaikų žymėjimas veideliais, stebuklingų žodžių skrynelė P8, vaiko dienoraštis P9, savo nuotaikos įsivertinimas „Emocijų skalėje“ P12, atsiprašymo ir susitaikymo ritualai jausmų įvardijimo, nusiraminimo būdų mokymas (pasišalinti iš situacijos, giliai įkvėpti ir iškvėpti, susirasti kitą veiklą ar užsiėmimą) P16, P3, P10, P12, loginių pasekmių metodas P6	14

Veiksniai lemiantys ikimokyklinio amžiaus vaiko emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą (pedagogų požiūris), M

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	M	α	p
	1	2	3	4	5			
VIDINIAI VEIKSNIAI						3,69	0,954	
Biologiniai sutrikimai ir ligos						3,71	0,937	
Igimti biologiniai sutrikimai	0	7	33	29	27	3,79	0,965	0,132
Igytos smegenų traumos	2	10	27	37	18	3,63	0,895	0,023
Vaiko asmeninės savybės						3,67	0,937	
Vaiko charakterio bruožai	1	4	33	44	13	3,67	0,937	0,042
IŠORINIAI VEIKSNIAI							0,972	
Patologiniai santykiai šeimoje						3,95	0,989	
Direktyvus (kontroliuojantis) tėvų auklėjimo stilius, paremtas griežtomis taisyklėmis ir kontrole, kai tėvų nuomonė tampa neginčytina	1	17	29	34	13	3,44	0,992	0,010
Priešiškas tėvų auklėjimo stilius, kuomet demonstruojamas nepasitenkinimas savo vaiko atžvilgiu, perdėta kritika	2	6	28	44	14	3,66	0,989	0,086
Autonomiškas tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas, vaiko priėmimas, skatinimas, visiškos laisvės suteikimas, ribų ir taisyklių stoka	0	4	22	36	33	4,03	0,988	0,147
Nenuoseklus tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas aiškių taisyklių ir ribų nebuvimas, vienu metu galioja vienos elgesio normos, o kitu toleruojamos visiškai priešingos	2	2	14	44	35	4,11	0,988	0,102
Atsiskyrimas nuo vieno ar abiejų tėvų dėl skyrybų, darbo migracijos, tėvystės teisių netekimo ir kt.	0	4	26	43	20	3,85	0,988	0,014
Socialinių ir emocinių vaiko poreikių netenkinimas šeimoje	0	5	19	43	28	3,99	0,987	0,013
Tėvų tarpusavio nesutarimas kaip auklėti vaikus	0	3	17	50	24	4,01	0,987	0,054
Šeimoje patiriamas smurtas	0	2	11	48	32	4,18	0,988	0,251
Nestabilūs, nuolat kintantys tėvų reikalavimai	0	2	15	50	25	4,07	0,987	0,114
Nuolatiniai tėvų tarpusavio nesutarimai, pykčiai, barmiai	0	1	13	46	34	4,20	0,988	0,087
Vieno ar abiejų tėvų priklausomybės	0	5	20	47	21	3,90	0,987	0,144
Netinkamas patyrimas ugdymo įstaigoje						3,00	0,965	
Pedagogo menki gebėjimai vertinti ugdytinių pasiekimus ir pažangą	15	35	27	14	0	2,44	0,966	0,091
Pedagogo menki gebėjimai atpažinti ugdytinių skirtybes ir specialiuosius gebėjimus bei poreikius	13	34	29	16	1	2,55	0,964	0,131
Pedagogo menki gebėjimai kurti ugdymo(si) aplinką, ugdymosi turinio ir situacijų įvairovę	12	26	39	14	2	2,66	0,964	0,019
Pedagogo menki gebėjimai motyvuoti ugdytinius ir juos paremti	11	25	34	20	3	2,77	0,960	0,049
Pedagogo menki gebėjimai valdyti ugdymo(si) procesą	9	24	32	24	4	2,89	0,959	0,036

Nuolaidžiaujantis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingas nenuoseklumas reaguojant į grupės elgesio taisyklių laužymą, vaikų įgeidžius tenkinimas	4	11	30	37	12	3,45	0,962	0,023
Autoritarinis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingos griežtos ribos, ugdytinių kontrolė, slopinimas, vaikų savarankiškumo, iniciatyvumo nevertinimas, neskatinimas	5	18	27	38	5	3,22	0,960	0,216
Abejingas pedagogo ugdymo stilius, pasižymintis disciplinos trūkumu, reikalavimų, motyvavimo stoka	6	12	25	38	13	3,43	0,963	0,010
Priešiškas grupės psichologinis klimatas	6	15	23	41	7	3,30	0,962	0,545
Inovatyvių, vaikui patrauklių ugdymo metodų taikymo trūkumas	10	24	34	25	1	2,82	0,959	0,139
Atšiaurus ugdymo institucijos psichologinis klimatas	7	22	26	31	7	3,10	0,959	0,564
Švietimo pagalbos specialistų trūkumas ugdymo institucijoje	9	12	24	28	22	3,44	0,967	0,015
Konfliktiški pedagogų tarpusavio santykiai	16	18	20	29	8	2,95	0,963	0,368
Ugdymo tikslai ir programos, neatitinkančios individualių ugdytinio galių ir poreikių	9	17	34	27	6	3,04	0,959	0,122
Neigiama kultūrinė ir socialinė įtaka						3,04	0,934	
Neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka	12	17	35	23	6	2,94	0,895	0,067
Probleminis draugų elgesys	0	8	45	33	8	3,44	0,937	0,054
Skurdžios gyvenimo sąlygos	14	22	32	17	6	2,77	0,937	0,396
Tėvų žemas išsilavinimas	9	13	48	17	7	3,00	0,884	0,125

Veiksniai lemiantys ikimokyklinio amžiaus vaiko emocijų ir elgesio sunkumų atsiradimą (tėvų požiūris), M

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	M	α	p
	1	2	3	4	5			
VIDINIAI VEIKSNIAI						3,53	0,876	
Biologiniai sutrikimai ir ligos						3,33	0,943	
Igimti biologiniai sutrikimai	8	14	46	27	14	3,23	0,874	
Igytos smegenų traumos	7	8	36	35	15	3,43	0,656	
Vaiko asmeninės savybės						3,90		
Vaiko charakterio bruožai	1	6	25	47	29	3,90	0,943	
IŠORINIAI VEIKSNIAI							0,975	
Patyrimai ugdymo įstaigoje							0,963	
Pedagogo menki gebėjimai vertinti ugdytinių pasiekimus ir pažangą	3	35	42	16	7	2,89	0,967	
Pedagogo menki gebėjimai atpažinti ugdytinių skirtybes ir specialiuosius gebėjimus bei poreikius	4	27	45	19	9	3,02	0,963	
Pedagogo menki gebėjimai kurti ugdymo(si) aplinką, ugdymosi turinio ir situacijų įvairovę	5	26	45	21	7	2,99	0,963	
Pedagogo menki gebėjimai motyvuoti ugdytinius ir juos paremti	4	21	40	27	10	3,18	0,959	
Pedagogo menki gebėjimai valdyti ugdymo(si) procesą	5	26	35	24	14	3,15	0,960	

Pedagogo priešiškusmas	6	18	31	31	18	3,36	0,958	
Nuolaidžiaujantis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingas nenuoseklumas reaguojant į grupės elgesio taisyklių laužymą, vaikų įgeidžius tenkinimas	3	14	33	32	21	3,52	0,957	
Autoritarinis pedagogo ugdymo stilius, kuriam būdingos griežtos ribos, ugdytinių kontrolė, slopinimas, vaikų savarankiškumo, iniciatyvumo nevertinimas, neskatinimas	5	15	28	30	25	3,53	0,959	
Abejingas pedagogo ugdymo stilius, pasižymintis disciplinos trūkumu, reikalavimų, motyvavimo stoka	5	12	27	38	21	3,56	0,959	
Priešiškas grupės psichologinis klimatas	4	8	21	32	38	3,89	0,966	
Inovatyvių, vaikui patrauklių ugdymo metodų taikymo trūkumas	2	16	37	31	15	3,41	0,957	
Atšiaurus ugdymo institucijos psichologinis klimatas	4	13	20	34	32	3,75	0,963	
Švietimo pagalbos specialistų trūkumas ugdymo institucijoje	4	12	21	38	26	3,69	0,961	
Konfliktiški pedagogų tarpusavio santykiai	5	11	21	40	24	3,66	0,962	
Ugdymo tikslai ir programos, neatitinkančios individualių ugdytinio galių ir poreikių	3	11	32	35	19	3,56	0,958	
Santykiai šeimoje							0,969	
Direktyvus (kontroliuojantis) tėvų auklėjimo stilius, paremtas griežtomis taisyklėmis ir kontrole, kai tėvų nuomonė tampa neginčytina	1	10	33	43	16	3,61	0,970	
Priešiškas tėvų auklėjimo stilius, kuomet demonstruojamas nepasitenkinimas savo vaiko atžvilgiu, perdėta kritika	1	5	29	35	32	3,90	0,963	
Autonomiškas tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas, vaiko priėmimas, skatinimas, visiškos laisvės suteikimas, ribų ir taisyklių stoka	1	11	39	30	21	3,58	0,970	
Nenuoseklus tėvų auklėjimo stilius, kuriam būdingas aiškių taisyklių ir ribų nebuvimas, vienu metu galioja vienos elgesio normos, o kitu toleruojamos visiškai priešingos	1	8	32	37	24	3,90	0,966	
Atsiskyrimas nuo vieno ar abiejų tėvų dėl skyrybų, darbo migracijos, tėvystės teisių netekimo ir kt.	2	3	18	50	28	3,58	0,965	
Socialinių ir emocinių vaiko poreikių netenkinimas šeimoje	0	7	19	38	38	4,05	0,962	
Tėvų tarpusavio nesutarimas kaip auklėti vaikus	2	3	28	36	33	3,93	0,963	
Šeimoje patiriamas smurtas	2	4	9	23	65	4,41	0,974	
Nestabilūs, nuolat kintantys tėvų reikalavimai	1	4	16	35	47	4,19	0,963	
Nuolatiniai tėvų tarpusavio nesutarimai, pykčiai, barmiai	1	3	14	30	54	4,30	0,966	
Vieno ar abiejų tėvų priklausomybės	2	5	16	35	44	3,82	0,963	
Kultūrinė ir socialinė įtaka							0,870	
Neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka	7	20	30	29	13	3,21	0,926	
Probleminis draugų elgesys	1	6	39	31	26	3,73	0,754	
Skurdžios gyvenimo sąlygos	3	15	32	36	15	3,45	0,846	
Tėvų žemas išsilavinimas	11	29	34	15	12	4,05	0,776	

Tėvų ir pedagogų taikomos elgesio konstravimo priemonės, M, p

Pageidaujamo elgesio konstravimo priemonės	Pedagogų požiūris			Tėvų požiūris		
	Pedagogai		Tėvai	Pedagogai		Tėvai
	M	M	p ³⁵	p ³⁶	M	M
KOMPLEKSIŠNĖ ELGESIO VALDYMO SISTEMA						
Nustatote ir aptariate aiškias elgesio taisykles su vaikai	4,65	3,97	0,45	0,044	4,20	4,18
Išsiaiškinate, ar vaikas suprato, už ką buvo sudrausmintas	4,61	3,88	0,181	0,000	4,44	4,54
Aiškiai, suprantamai pakartojate dvi-tris trumpas taisykles, kurių vaikas nesilaiko toje situacijoje, ir paprašote jas garsiai pakartoti	3,27	3,22	0,140	0,014	3,44	2,84
Su vaikais aptariate netinkamo elgesio apraiškas ir nustatote iš anksto pasekmes	4,12	3,69	0,022	0,006	4,07	3,92
Jei vaikas negirdi, prieinate arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartojate prašymą	4,19	3,86	0,004	0,035	4,07	4,05
Aptariate su vaiku netinkamo elgesio priežastis	4,45	3,94	0,018	0,001	4,29	4,21
Vedate individualius pokalbius su vaiku	4,31	3,89	0,006	0,002	4,13	4,00
POZITYVUS PASTIPRINIMAS						
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate pagyrimu	4,44	3,96	0,072	0,001	4,27	4,32
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį stiprinate apdovanojimu	3,55	3,87	0,034	0,022	3,44	3,64
Stengiatės parodyti vaikui daugiau dėmesio būtent tada, kai jis elgiasi gerai, o ne blogai.	4,02	3,95	0,004	0,005	3,81	3,91
Naudojate skatinimo sistemą	3,65	3,64	0,007	0,077	3,94	3,43
Demonstruojate pasitikėjimą vaiku	4,31	3,98	0,050	0,012	4,26	4,27
Ugdote vaiko pasitikėjimą savimi	4,53	3,95	0,046	0,000	4,41	4,41
TERAPINĖ VEIKLA						
Kylant vaiko agresijai leidžiate trankyti pagalvę	2,40	2,55	0,291	0,206	2,08	2,12
Kylant vaiko agresijai leidžiate vaikui rėkti "išsikrovimo, triukšmo kambaryje"	2,87	2,74	0,013	0,509	2,25	2,75
Taikote „ramybės kampelį“	3,57	3,28	0,168	0,002	3,20	2,99
Kylant vaiko agresijai leidžiate plėšyti nereikalingą popierių	2,88	2,92	0,868	0,693	2,38	1,96
Kylant vaiko agresijai leidžiate trypti kojomis	2,91	3,09	0,529	0,765	2,24	2,48
Siūlote vaikui nupiešti savo pyktį	3,20	2,85	0,963	0,070	3,07	2,11

³⁵ Pedagogų ir tėvų požiūrių palyginimas, kokius metodus taiko tėvai³⁶ Pedagogų ir tėvų požiūrių palyginimas, kokius metodus taiko pedagogai

Taikote „pykčio uždarymo dėžutėje“ metodą	2,76	2,63	0,228	0,185	2,68	1,64
Kylant vaiko agresijai leidžiate garsiai rėkti, naudojant „stiklinę“ arba „dūdą“ iš kietesnio popieriaus	2,20	2,65	0,973	0,158	2,00	1,52
ALTERNATYVIŲ SOCIALIAI PRIIMTINO ELGESIO BŪDŲ RODYMAS IR SKATINIMAS						
Parodote vaikui, kad jį suprantate, paaiškindamas, kaip įvardyti savo jausmus, mintis	4,30	3,76	0,25	0,042	4,07	4,15
Parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais: „Aš pradėdu pykti.“	3,44	3,30	0,224	0,013	3,41	3,73
Stengiatės vaikui rodyti kuo daugiau tinkamo elgesio pavyzdžių	4,43	4,04	0,038	0,066	4,36	4,36
Skatinate įsijausti į kito žmogaus padėtį	3,19	3,41	0,018	0,204	3,25	3,18
Apkabinate, kalbate ramiu tonu	4,41	4,04	0,066	0,002	4,24	4,43
Vaikui netinkamai pasielgus liekate ramus	4,02	3,53	0,06	0,016	3,91	3,62
NEPRIIMTINŲ ELGESIO KONSTRAVIMO PRIEMONIŲ TAIKYMAS						
Sušunkate, pakeliate balso toną, kad vaikas atkreiptų dėmesį ir nustotų netinkamai elgtis	2,78	2,90	0,014	0,417	2,66	3,20
Atkreipiate vaiko dėmesį į jo netinkamą elgesį sakydamas: „Pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“	3,12	3,30	0,034	0,037	3,25	3,68
Netinkamai pasielgus sukritikuojate vaiką: „Taip elgiasi tik blogi vaikai.“	1,63	2,76	0,168	0,224	2,43	2,67
Nereaguojate į vaiko emocinį susijaudinimą, nes tai yra nedidelį nerimą keliantis dalykas, tereikia palaukti, kol viskas praeis savaime	2,39	2,94	0,789	0,423	2,07	2,15
Vaikui tinkamai pasielgus jį vadinate šaunuoliu, o netinkamai – neklaužada	2,32	3,18	0,831	0,058	3,37	3,42
Ignoruojate smulkias išdaigas	2,71	3,05	0,019	0,003	2,69	2,82
Panaudojate fizinę jėgą sugriebiant vaiką už rankos	1,73	2,49	0,384	0,022	1,58	1,66
Panaudojate fizinę jėgą nunešant vaiką į saugesnę aplinką, kurioje jis nesužeistų savęs ir kitų	2,34	2,75	0,399	0,051	2,15	2,00
Kad vaikas pasiektų geresnių rezultatų, vaikui netinkamai pasielgus jį sugėdinate	2,10	2,87	0,280	0,053	2,43	2,41
Panaudojate fizinę jėgą supurtant vaiką, kad „grįžtų į realybę“, atsikvošėtų ir įsiklausytų į jūsų sakomus žodžius	1,13	2,30	0,108	0,000	1,40	1,28
Pasakote: „Jei ir toliau taip elgsiesi nustosiu tave mylėti, su tavimi bendrauti.“	1,49	2,51	0,316	0,000	1,38	1,23
Prireikrus izoliuojate vaiką	2,04	2,00	0,885	0,251	1,46	1,79
Iš anksto vengiate situacijų, keliančių vaikui agresiją ir tenkinate visus jo poreikius	2,13	2,30	0,818	0,011	1,48	2,06
Panaudojate fizinę jėgą stipriai apglėbiant vaiką	1,84	1,81	0,512	0,018	1,29	1,75

Stengiatės pyktį nuslopinti, drausminamąją priemonę	1,97	1,95	0,682	0,021	1,40	2,05
Pastebite, kaip vaikas jaučiasi, tačiau susivaldote ir nesikišate, leidžiate atrasti pačiam nusiramino būdą	2,44	2,14	0,022	0,037	1,68	2,59
Visiškai ignoruojate, nekreipiate dėmesio į nederamą elgesį, taip stengdamiesi išvengti dar neadekvatesnės vaiko reakcijos	1,75	1,88	0,077	0,118	1,15	1,69
Sukritikuojate vaiką prie grupės draugų, nes tai ne tik padeda keisti vaiko netinkamą elgesį, bet ir tampa pamoka kitiems	1,55	1,63	0,788	0,057	1,25	1,55
Atkreipiate vaiko dėmesį į savo netinkamą elgesį sakydamas: „Ar nesigaili, ką padarei? Nejau tau visai nerūpi?“	1,95	1,88	0,265	0,002	1,50	2,17
Nusišypsote ir liepiate vaikui liautis taip elgtis	2,25	2,17	0,472	0,132	1,76	2,56
DRAUSMINIMAS						
Prireikus stabdote vaiko veiklą	3,66	3,58	0,003	0,017	3,76	3,56
Taikote „nusiramino“ kėdutę	3,11	2,36	0,581	0,536	1,98	2,45
Taikote metodą „du įspėjimai, trečia – pasekmė“	2,45	2,15	0,681	0,270	1,84	2,40

Bendras ugdytinių ir vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, skaičius grupėje

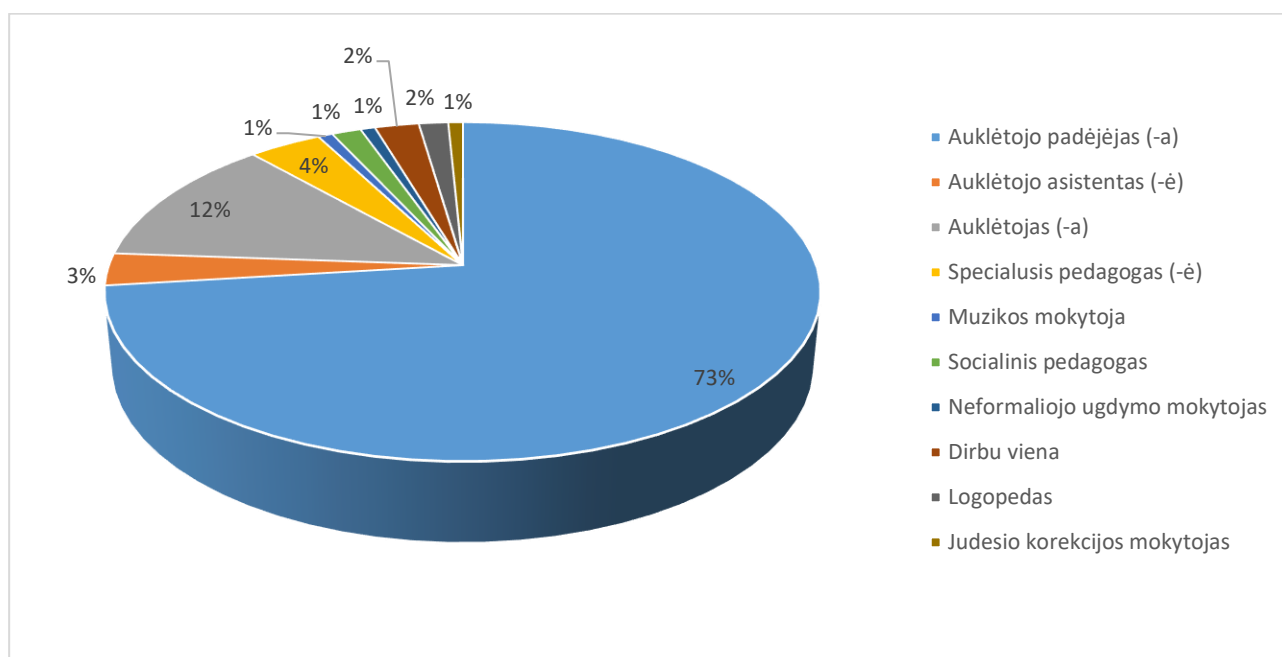
Ugdytinių skaičius grupėje	8	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	30
N	1	13	2	2	1	2	18	7	2	8	5	45	1	1	1
%	1	12	2	2	1	2	16	6	2	7	5	41	1	1	1
M	17														
Vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų skaičius	0	1	2	3	4	5	6	7	10	11					
N	29	19	30	9	7	6	3	5	1	1					
%	26	17	27	8	6	6	3	5	1	1					
M	2														

Ugdymo įstaigoje teikiama pagalba šeimai, auginančiai vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų, M

Teikiama pagalba	Pedagogų nuomonė, M	Tėvų nuomonė, M	Statistikai reikšmingas skirtumas, p
Tėvų savipagalbos grupės	2,24	1,69	0,006
Pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai	2,78	1,78	0,004
Seminarai tėvams	1,91	1,8	0,185
Konsultacinė „Tėvų linija“	1,59	1,98	0,001
Šeimos terapijos	2,03	2,03	0,001
Tėvų ir vaikų stovyklos	1,51	2,23	0,001
Tėvų biblioteka	1,82	2,48	0,005
Psichologinė pagalba	2,48	2,5	0,026
Specialioji pedagoginė pagalba	3,01	3,01	0,234
Socialinė pedagoginė pagalba	4,01	3,11	0,079
Individualūs susitikimai su ugdytiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais	4,01	3,12	0,512
Pokalbiai telefonu ar internete tėvai informuojant apie ugdytinio pozityvų ir negatyvų elgesį	3,76	3,19	0,085
Aptariamos bei suderinamos taisyklės tvarkos ir elgsenos klausimais (vienodos namie ir ugdymo įstaigoje)	4,02	3,28	0,122
Aptariama ir suderinama paskatinimų ir nuobaudų sistema (vienoda namie ir ugdymo įstaigoje)	3,81	3,34	0,670
Pedagogų, ugdytinio ir jo tėvų susitikimai, kurių metu aptariamas netinkamas vaiko elgesys	3,72	3,4	0,212
Pedagogų, ugdytinio ir jo tėvų susitikimai, kurių metu aptariami vaiko pasiekimai ir pozityvus elgesys	3,95	3,66	0,121

* Faktorių modelis (skalė nuo 1 iki 5). Matavimo įvertis: „Niekada“ -1, „Retai“ - 2, „Kartais“ - 3, „Dažnai“ - 4, „Visada“ - 5.

Kartu su auklėtoju grupėje dirbantys asmenys, %

**Ugdymo įstaigoje teikiama pagalba pedagogams, ugdantiems vaikus, turinčius elgesio ir
emocijų sunkumų**

Teikiama pagalba	M	SD
Organizuojamos metodinės stovyklos	1,35	1,03
Rengiamos pedagoginio perdegimo prevencinės grupės	1,42	1,14
Įstaigoje naudojamas pedagogų relaksacijos kabinetas	1,45	1,22
Organizuojama pedagogų psichoterapija	1,68	1,48
Grupėje kartu dirba asistentas	1,74	1,68
Ugdymo įstaigoje sukurta darbuotojų tarpusavio paramos sistema (taikomas „Paramos kolegai“ modelis)	1,87	1,73
Taikomas profesinės praktikos konsultavimas – supervizija	1,92	1,71
Organizuojami pedagoginiai konsiliumai	2,27	2,12
Organizuojamos pedagoginės stažuotės	2,35	2,18
Grupėje kartu dirba specialusis pedagogas	2,45	2,30
Skiriamas profesijos kuratorius jauniems pedagogams (asmuo, vykdamas atidžią, rūpestingą, empatišką, palaikančią profesinę priežiūrą, su kuriuo jaunas auklėtojas galėtų neatidėliotinai pasikalbėti apie darbe iškilusias problemas)	2,48	2,28
Organizuojamos atvejų analizės grupės	2,49	2,36
Organizuojamas pedagogų psichologinis konsultavimas	2,63	2,46
Organizuojami mokymai ir seminarai, kurių metu stiprinami svarbiausi apsauginiai pedagogų psichikos sveikatos veiksniai, mokoma principų, kaip kurti profesinę praktiką, kuri ne griauja, bet stiprina pedagogo psichikos sveikatą	3,20	2,88
Teikiamas reguliarus įstaigos vadovo grįžtamasis ryšys pedagogams (individualūs pokalbiai, kurių metu aptariami aktualiausi klausimai)	3,32	3,00